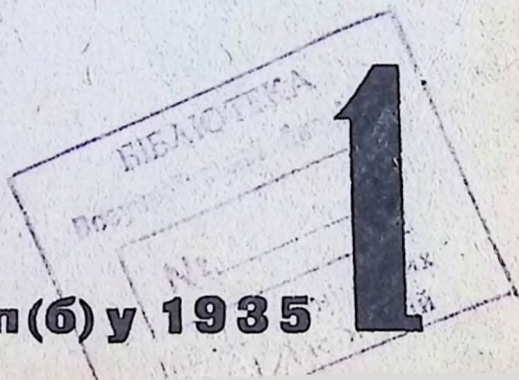

українська асоціація марксо-ленінських
науково-дослідних інститутів (уамлін)

під
марксо
ленінським
прапором

партвидав цк кп(б)у 1935

ПРОЛЕТАРИ ВСІХ КРАЇН, ЄДНАЙТЕСЬ!

УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ МАРКСО-ЛЕНІНСЬКИХ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ІНСТИТУТІВ (УАМЛІН)

ПІД МАРКСО-ЛЕНІНСЬКИМ ПРАПОРОМ

ТЕОРЕТИЧНИЙ ДВОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

1

П А Р Т В И Д А В Ц Ь К П (б) У • 1 9 3 5

З М І С Т

	Стор.
Валеріан Володимирович Луїбшиєв	5
<i>П. П. Постишев</i> — Квітне й міцніє індустриально-колгоспна Україна	13
<i>М. М. Попов</i> — Про промову товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів 27—XII, 1929 р.	28
<i>О. Дзеніс</i> — Під бойовим прапором Леніна	34
<i>Л. Паперний</i> — Історичний смисл промови товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів	53
<i>Я. Лейбман</i> — Про шляхи і перспективи підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспів	73
<i>Є. Неріська</i> — Шкідництво блоку націоналістів і троцькістів в питаннях теорії імперіалізму	106
Наукова хроніка.	
Диспут про п'єсу Корнійчука „Платон Кречет“	121
Умови прийому до Інституту червоної професури на 1935—1936 р.	138

Від Центрального Комітету Всесоюзної Комуністичної Партії (більшовиків)

Центральний Комітет ВКП (більшовиків) з великим сумом сповіщає партію, робітничий клас і всіх трудящих нашої країни і всього світу, що 25 січня 1935 року о 14 год. 30 хв. помер від склерозу серця член Політбюро ЦК ВКП(б), заступник голови Раднаркому СРСР і голова Комісії Радянського Контролю при Раднаркомі СРСР товариш ВАЛЕРІАН ВОЛОДИМИРОВИЧ КУЙБИШЕВ.

Товариш КУЙБИШЕВ помер на бойовому посту, продовжуючи велику державну і партійну напружену роботу аж до останнього моменту свого життя.

Товариш КУЙБИШЕВ був зразком пролетарського революціонера, послідовного лєнінця, непримиренного до ворогів партії і робітничого класу й самовідданого борця за справу комунізму. Його революційна діяльність починається в період першої російської революції. За роки своєї бойової більшовицької роботи товариш КУЙБИШЕВ пройшов через царські тюрми і заслання, як самовідданий боєць лєнінської партії.

У роки громадянської війни товариш КУЙБИШЕВ являється одним з найвидатніших політичних керівників Червоної армії.

Видатніший організатор і керівник нашого державного і господарського будівництва товариш КУЙБИШЕВ віддавав усі свої сили справі соціалізму.

Безмежна відданість партії, самовіддана, невтомна робота на благо трудящих ВАЛЕРІАНА ВОЛОДИМИРОВИЧА КУЙБИШЕВА будуть служити прикладом для мільйонів пролетарів і трудящих у їх великій боротьбі за торжество комунізму.

Центральний Комітет Всесоюзної Комуністичної партії
(більшовиків).

Наша партія зазнала великої втрати: 25 січня 1935 р. раптом помер від склерозу серця товариш Валеріан Володимирович КУЙБИШЕВ.

Смерть вирвала з бойового штабу партії одного з видатніших керівників, прекрасного товариша, близького нам друга.

Валеріан Володимирович КУЙБИШЕВ з юнацьких років боровся під великим прапором Леніна. Він уперто, не покладаючи рук, працював і в більшовицькому підпіллі, і на фронтах громадянської війни, і на важливіших дільницях соціалістичного будівництва.

Уже в 1905 р. товариш КУЙБИШЕВ в Петербурзі бере активну участь в революції, як більшовик. Він працює потім у більшовицькій організації Сибіру, як партієць-професіонал; у перервах між неодноразовими засланнями і тюремними ув'язненнями він веде керівну партійну роботу і в більшовицькій організації Пітера.

Лютнева революція застає товариша КУЙБИШЕВА на шляху до чергового заслання до Туруханського краю.

Товариш КУЙБИШЕВ організатор більшовиків Самари і їхній керівник під час Жовтня.

Товариш КУЙБИШЕВ був одним з видатніших політичних керівників Червоної армії в боях проти чехословаків і копчаківців, а потім на туркестанському фронті.

Невтомний, чіткий в роботі, безмежно відданий справі пролетарської революції — він був зразком видатного більшовицького державного діяча.

Товариш КУЙБИШЕВ був головою реорганізованої за вказівками Леніна ЦКК РСІ, провадячи послідовну, непримиренну боротьбу з усіма ухилами від генеральної лінії партії.

Видатніший організатор і знавець господарства нашої країни, товариш КУЙБИШЕВ очолював у свій час Вищу Раду Народного господарства, керуючи соціалістичною індустрією. Товариш КУЙБИШЕВ очолював потім Державну планову комісію, керуючи складанням народно-господарських планів першої й другої п'ятирічок.

Багатючий досвід організаторської й господарської роботи товариша КУЙБИШЕВА, його широкий державний кругозор особливо яскраво виявилися на посту заступника голови Ради народних комісарів СРСР.

Товариш КУЙБИШЕВ помер на бойовому посту, працюючи, не покладаючи рук, з усіх сил до останньої хвилини свого життя.

Він віддав усе своє життя, всього себе справі робітничого класу, справі нашого героїчного народу.

Прощай, наш рідний і близький Валеріан!

Й. СТАЛІН

В. МОЛОТОВ

К. ВОРОШИЛОВ

Л. КАГАНОВИЧ

М. КАЛІНІН

С. ОРДЖОНІКІДЗЕ

А. АНДРЕЄВ

С. КОСІОР

А. МІКОЯН

В. ЧУБАР

Г. ПЕТРОВСЬКИЙ

П. ПОСТИШЕВ

Я. РУДЗУТАК

А. ЖДАНОВ

Від ЦК КП(б)У, ВУЦВК і Раднаркому УСРР

Центральний Комітет Комуністичної Партії (більшовиків) України, ВУЦВК і Раднарком УСРР з глибоким сумом сповіщають робітників, колгоспників і всіх трудящих України про передчасну смерть у м. Москві 25-ї старшого більшовика, члена Політбюро ЦК ВКП(б), заступника голови РНК Союзу Радянських Соціалістичних Республік, голови Комісії Радянського Контролю **ВАЛЕРІАНА ВОЛОДИМИРОВИЧА КУЙБИШЕВА.**

Життєвий шлях більшовицького борця

(Біографія Валеріана Володимировича КУЙБИШЕВА)

25 січня 1935 року помер член Політбюро ЦК ВКП(б), голова Комісії Радянського Контролю, заступник голови Ради Народних Комісарів і Ради Праці й Оборони Союзу РСР, член ЦВК СРСР товариш Валеріан Володимирович КУЙБИШЕВ.

Помер один із вождів нашої партії, професіональний революціонер-більшовик, один з активніших організаторів Жовтневої соціалістичної революції, один з видатніших учасників громадянської війни, видатніший організатор і керівник соціалістичного будівництва й планового господарства Радянського Союзу.

Валеріан Володимирович народився в Омську 25 травня (старого стилю) 1888 р. Уже в ранній юності він пристає до революційного руху, бере активну участь в роботі омських соціал-демократичних гуртків.

Від самого початку своєї революційної діяльності товариш Куйбишев бореться в лавах більшовиків проти царського самодержавства. У 1904 р., коли Валеріану Володимировичу ледве минуло 16 років, він вступає до соціал-демократичної більшовицької організації м. Омська. Тут майбутній професіональний революціонер проходить першу школу революційної більшовицької боротьби.

Революційні події 1905 р. застають товариша Куйбишева в Петербурзі. Він бере діяльну участь у робітничому русі і роботі петербурзької організації більшовиків. Не зважаючи на свої 17 років, Валеріан Володимирович уже відомий серед партійних працівників. Петербурзька організація доручає йому виконувати найвідповідальніші і бойові завдання. Товариш Куйбишев організує транспортування і переховування зброї.

Активну партійну роботу товариш КУЙБИШЕВ провадить протягом усього п'ятого року. І коли реакція здобуває тимчасову перемогу над революційним робітничим класом, товариш Куйбишев лишається на бойовому посту. В 1906 р. він працює в Омську, де обирається на члена місцевого комітету більшовицької організації. Тут таки в Омську, при провалі партійної конференції, товариш Куйбишев потрапляє до рук царських жандармів і передається до суду за обвинуваченням в приналежності до партії. Царським охоронникам, проте, не вдається зібрати проти товариша Куйбишева будь-які докази, і суд змушений виправдати його. Але відтоді охранка не перестає полювати на Валеріана Володимировича. Незабаром він був знову заарештований і висланий до м. Казанська, звідки він утік.

У 1907 році товариш Куйбишев працює в Томську, як член місцевого партійного комітету. У Томську товариш Куйбишев опинився після втечі з Каїнська. У тому ж 1907 році товариш Куйбишев, змушений ховатися від переслідувань охранки, переходить на роботу до Петропавловська, де, як професіональний партійний працівник, керує місцевою організацією.

У 1908 році товариш Куйбишев знову у Петербурзі. Бере діяльну участь у роботі петербурзької організації більшовиків. У липні того таки року поліція заарештовує Валеріана Володимировича. Знову каїнська тюрма. Тут товариш Куйбишев просидів ув'язнений до 1909 року. Це була тільки короткочасна перерва в його революційній діяльності.

Вийшовши з тюрми, Валеріан Володимирович негайно включається у нелегальну роботу і в квітні 1909 року заарештовується в Каїнську. Знову тюремне ув'язнення. Звільнення з тюрми, нелегальна робота і новий арешт у лютому 1910 року в Томську. Царські жандарми присуджують Валеріана Володимировича до адміністративного заслання на 2 роки до Наримського краю.

Бувши у засланні, Валеріан Володимирович не припиняє своєї революційної роботи і в листопаді 1910 року зазнає арешту за організацію партійних гуртків у Наримі.

Коли строк перебування у засланні минув, Валеріан Володимирович повертається у березні 1912 року до Омська, де продовжує революційну роботу. У червні того таки року його знову заарештовують за організацію в Наримі першотравневої демонстрації в 1911 р.

У 1913 році товариш Куйбишев опиняється у Петербурзі, де працює чорноробом на піщаних кар'єрах, а потім у Вологді і в Харкові, куди приїхав по явці до товариша Бубнова. У 1914 році у наслідок встановленого за ним стеження після першотравневої демонстрації товариш Куйбишев був змушений зникнути з Харкова. Знову Петербург. Тут товариш Куйбишев пробув близько року, входив до складу петербурзького комітету більшовиків і його пропагандистської колегії.

У червні 1915 року поліція арештовує товариша Куйбишева. Царська влада присуджує його до заслання на три роки у село Тутури, Верховенського повіту, Іркутської губернії.

Не зважаючи на воєнну обстановку в країні і лютий терор охоронників, Валеріан Володимирович у квітні 1916 р. тікає з заслання і перебирається на партійну роботу до Самари. Він поступає фрезівником на самарський трубний завод і під прізвиськом Адамчик входить до складу самарського комітету більшовиків. Разом з товаришами Бубновим і Шверніком організує поволзьку більшовицьку конференцію. Конференція зібралась у вересні і провалилась на першому таки засіданні. Тов. Куйбишева арештовують і висилають до Туруханського краю на 5 років.

Але царським жандармам не вдається виконати свій вирок. По дорозі у заслання, в етапній хаті села Бобровка, на Красноярсько-Єнісейському тракті, схоженому багатьма поко-

ліннями російських революціонерів, товариша Куйбишева за-
стає лютнева революція.

Валеріан Володимирович вертається до Самари, де обира-
ється головою робітничої секції самарської ради і головою
самарського партійного комітету. Під його керівництвом у Са-
марі встановлюється радянська влада.

Валеріан Володимирович був першим головою самарського
ревкому і губкому партії.

Починається сувора боротьба за уgruntування пролетар-
ської диктатури.

У 1918 р. товариш Куйбишев стає на чолі боротьби по-
волзького пролетаріату проти контрреволюційних банд чехо-
словаків і учредилівців, бере участь в організації озброєних
сил пролетарської диктатури на Сході, працює як комісар
і член Революційної Військової Ради I і IV Червоних армій.
Валеріан Володимирович був один з керівників вигнання
контрреволюційних банд із Самари.

У 1919 році при підході Колчака до Самари товариш
Куйбишев призначається на члена Революційної Військової
Ради південної групи східного фронту, якою командував
тов. Фрунзе. Разом з південною групою бере участь у роз-
громі Колчака. У цей час товариш Куйбишев призначається
на члена Революційної Військової Ради спочатку XI Червоної
армії, а потім туркестанського фронту і бере участь у звіль-
ненні радянської Середньої Азії від білогвардійців і інтер-
вентів. Після закінчення громадянської війни, тов. Куйбишев
працював заступником голови туркестанської комісії ЦК
РКП(б), а потім повпредом радянського уряду в Бухарі (після
вигнання еміра). В кінці 1920 року товариш Куйбишев при-
значається на члена президії ВЦРПС, а потім на члена пре-
зидії ВРНГ і одночасно керує, як начальник Головелектро,
роботою електричної промисловості.

На X з'їзді партії товариш Куйбишев обирається на кан-
дидата в члени ЦК. На XI з'їзді партії він обирається членом
Центрального Комітету.

З 1922 по 1923 рік товариш Куйбишев — секретар ЦК
ВКП(б). У 1923 році на XII партійному з'їзді обирається до
складу ЦКК і по 1926 рік перебуває головою ЦКК, наркомом
РСІ і заступником голови Ради Народних Комісарів і Ради
Праці й Оборони СРСР. З 1926 року після смерті Ф. Дзер-
жинського товариш Куйбишев призначається на голову ВРНГ
СРСР і з грудня 1927 р. є членом Політбюро ЦК ВКП(б).
З 1930 року товариш Куйбишев займає пост голови Держ-
плану і заступника голови Ради Народних Комісарів і Ради
Праці й Оборони СРСР.

На XVII партійному з'їзді товариш Куйбишев обирається
на голову Комісії Радянського Контролю. Одночасно він займає
пост першого заступника голови Ради Народних Комісарів
і Ради Праці й Оборони СРСР.

Така в коротких рисах життєва путь Валеріана Володи-
мировича Куйбишева, що віддав все своє життя, всі свої сили
робітничому класові і торжеству справи соціалізму.

П. П. ПОСТИШЕВ

Квітне і міцніє індустріально-колгоспна Україна

Промова на другому обласному з'їзді рад Київщини 11 січня 1935 р.

Україна — незламний форпост великого Радянського Союзу

Товариші! Між XII і теперішнім XIII з'їздом рад України лежить проміжок часу в чотири роки. Багатий, насичений боротьбою і соціалістичними результатами шлях пройшла за ці роки наша велика батьківщина. Ми переживаємо тепер знаменний період, коли країна наша буквально з кожним днем усе більш наливається господарською міццю, добробутом, культурою, здоров'ям соціалізму.

Найважливішою і найголовнішою особливістю періоду, який тепер переживаємо, є те, що виробничо-технічна виучка, яку пройшли за роки реконструкції і в процесі освоєння наші керівні кадри, робітники й колгоспники, почала давати безпосередні багатющі наслідки. І те величезне піднесення, якого добились в цьому році металургія, вугільна промисловість, значний ріст продуктивності праці в усій промисловості, краще використання тракторів і машин у сільському господарстві — все це є результатом того, що люди наших фабрик, заводів, шахт, колгоспів уже зробили ряд значних кроків уперед у справі опанування машини. У цьому запорука дальшого могутнього, нечуваного розквіту продуктивних сил СРСР.

Соціалістична свідомість, соціалістичне ставлення до праці, до своєї робітничо-селянської держави проникає у все більш глибокі верстви, в саму товщу робітничих і колгоспних мас нашої країни. Крайнім показником цього є той величезний ріст активності й самодисципліни, творчої ініціативи й самодіяльності найширших робітничих і колгоспних мас, свідками якого ми тепер є.

У всіх верстах трудящих Радянського Союзу надзвичайно зросло почуття гордості за свою батьківщину, свідомість того, що вони є громадяни великої, могутньої соціалістичної країни, на яку міцно зважають в усьому світі. Чи візьмете ви зльоти ударників-вугільників, чи з'їзди письменників, з'їзди ударників-колгоспників, чи конференції архітекторів, зльоти залізничників, чи сесії Академії наук, які відбувалися за останній час у нашій країні, — всі вони пройняті великою гордістю за свою соціалістичну батьківщину, за її успіхи й перемоги, всі вони показують величезний ріст радянського патріотизму в усіх верствах трудящих СРСР.

Найважливішою особливістю періоду, який переживає наша країна, є те, що культура проникає тепер у найглухіші закутки Радянського

Союзу і потяг мас до культури зростає нечуваними в історії людства темпами.

У нашій країні розкріпаченої праці забили справжні джерела народної творчості. *Справа культурної революції стала справою мільйонів.*

Гігантськи виросли значення й питома вага СРСР на міжнародній арені. Наша країна стала могутньою, світовою державою. Усе міцніше звучить її голос, який висловлює одностійку волю 170-мільйонного народу до миру, підкріплену постійною готовістю до всяких несподіванок.

У широких масах все більше й більше зміцнюється свідомість великого значення проводу партії в боротьбі за перебудову життя робітників і колгоспників на нових, соціалістичних засадах. Найшпирші маси робітників і колгоспників, весь трудящий люд нашої країни все тісніш і міцніш згуртовуються навколо партії, навколо товариша Сталіна. (*Бурхливі оплески. З'їзд встає і влаштовує овацію*).

Час, який відділяє нас від XII з'їзду рад УСРР, являє собою винятковий по напруженості боротьби період розвитку Радянської України. У цей період робітники й колгоспники України разом з трудящими всіх народів Радянського Союзу провадили боротьбу за зміцнення індустріальної бази нашої країни, за соціалістичну реорганізацію сільського господарства, за освоєння гігантської виробничо-технічної бази, яка була підведена під усе наше соціалістичне господарство.

На протязі двох років цього періоду — 1931 і 1932 рр. — Україна пережила глибокий прорив в основних галузях її господарського й культурного будівництва. Цей прорив Україна з успіхом пододала в 1933 р. і вийшла на широку дорогу переможного будівництва соціалізму.

За минулі роки вороги наші не раз намагалися організувати відрив України від Радянського Союзу, знову накинати на шию трудящим України ярмо поміщицької і капіталістичної експлуатації, перетворити Україну на плацдарм нових інтервенцій проти СРСР. Робітники й колгоспники України разом з трудящими всього Радянського Союзу, за проводом великої ВКП(б), на чолі з товаришем Сталіним, розстрожили класового ворога, розладнали інтервенціоністські зації міжнародних імперіалістів, перетворили СРСР на могутню скелю соціалізму.

До XIII з'їзду рад робітники й колгоспники України прийшли з величезними досягненнями в усіх галузях будівництва радянської української державності, перетворивши Україну на незламний форпост великого Радянського Союзу.

1934 р. є рік значного росту і зміцнення Радянської України. Якщо 1933 р. був на Україні першим роком перелому після проривних років, то на протязі 1934 р. робітники й колгоспники Радянської України закріпили досягнутий у 1933 р. перелом, підтягнули ряд відсталих ділянок і значно просунулися вперед у всіх галузях будівництва соціалізму.

1933 р. був роком розгрому націоналістичних, петлюрівських та інших класово-ворожих елементів, що засіли на різних ділянках соціалістичного будівництва. У 1933 році ми, висловлюючись образно, наступили важкою ногою пролетарської диктатури на осине гніздо націоналістичної контрреволюції. І, зрозуміло, що в момент розтрощення основної маси ворогів деяка їх частина встигла розповзтися по темних закутках.

1934 р. був роком викриття більш тонко законспірованих і замаскованих націоналістів і троцькістів, роком добивання решток розгромленого класового ворога.

У 1933 р. Україна ліквідувала прорив у сільському господарстві.

Проте, поголів'я худоби України давало і далше зниження. Проте, цукробуряки залишалися і далі надто відсталою ділянкою сільського господарства України. Проте, північна група Одещини, Старобільщина і ряд районів в інших областях України ще надто відставали. 1934 р. був роком закріплення досягнутих у 1933 р. успіхів у піднесенні сільського господарства України. У 1934 р. ми, на фоні загального піднесення сільського господарства, добилися серйозних результатів у ліквідації проривного стану ряду районів, припинення занепаду й початку піднесення тваринництва, підтягання вгору всіх ділянок сільського господарства України, що відставали.

1933 р. був роком серйозних досягнень промисловості України і особливо її машинобудування. Але в 1933 р. вугілля і металургія України тільки почали вилізати з відставання, не виконали річного плану, і дуже значне число шахт і металургійних заводів перебували в явному прориві. 1934 р. був роком закріплення досягнутих у 1933 р. успіхів у галузі промисловості, роком дальшого загального піднесення промисловості України, роком крутого піднесення української металургії і вугільного Донбаса.

1933 р. був роком розгрому націоналістичних елементів, які засіли на різних ділянках будівництва радянської української культури. 1934 р. був роком розгортання на всю широчінь роботи над розширенням і зміцненням матеріальної основи та створенням нових цінностей радянської української культури.

Таким чином, товариші, якщо 1933 р. був роком ліквідації відставання України, то 1934 р. був роком закріплення перелому, досягнутого в 1933 р., роком дальшого піднесення України в усіх галузях її господарчого й культурного будівництва.

Промисловість на крутому піднесенні

Найзнаменнішим фактом розвитку української промисловості за 1934 р. є виконання плану Донбасом і перевиконання плану металургією.

У 1934 р. металургійні заводи України дали: чавуну — 6.410 тис. тонн, або на 40% більше, ніж у 1933 р.; сталі — 4.235 тис. тонн, або на 47% більше, прокату — 3.710 тис. тонн, або на 36% більше, ніж у 1933 р.

1934 р. був для української металургії роком підтягання відсталочих домен, мартенів, прокатних станів, вирівнювання фронту по крапцях. Це надзвичайно наочно видно, коли зіставити 1934 р. з 1933 р. під кутом зору кількості агрегатів, що виконали план. Якщо в 1933 р. на металургійних заводах «Сталі» річний план виконали тільки 6 домен, то в 1934 р. план виконали й перевиконали 33 домни. Якщо в 1933 р. на цих самих заводах річний план був виконаний тільки 15 мартенівськими печами, то в 1934 р. план був виконаний і перевиконаний 51 мартенівською пічю.

Ріст кількісних показників металургії супроводився і сполучався з підвищенням якісних показників. Продуктивність праці по заводах «Сталі» виросла на 23,4%. Собівартість продукції по об'єднанню «Сталь» знизилася проти 1933 р. на 9,3%. Такі основні кількісні та якісні показники, які свідчать про те, що металургійні заводи України на кінець 1934 р. перебувають на крутому піднесенні.

Яскраву картину росту й піднесення ми маємо також і у вугільному Донбасі. Донбас виконав річний план видобування вугілля на 100%, при чому особливо важливо, що план виконано як по ручному, так

і по механізованому видобуванню. Якщо в 1933 р. український Донбас дав країні 44 млн. тонн вугілля, то в 1934 р. він дав 53 млн. тонн вугілля. Якщо в 1933 р. план виконали й перевиконали 122 шахти, то в цьому році план виконали й перевиконали 168 шахт.

Це піднесення є, насамперед, результатом лінії партії на індустріалізацію країни, на технічне переобзброєння нашого господарства, на корінну реконструкцію його металеві і паливної бази. Це піднесення є результат неухильної, послідовної боротьби за проведення в життя вказівок ЦК ВКП(б) і товариша Сталіна про металургію і вугілля проти всіх і всяких, явних і замаскованих, намагань саботувати ці вказівки. Це піднесення є результат дальшого величезного росту активності робітників-вугільників і металургів, що висунули за останній час сотні й тисячі ізогтових соціалістичної праці. Це піднесення є результат рішучої боротьби проти антимеханізаторських тенденцій, проти косності й зашкарублості в організації виробництва, проти застарілих методів господарського керівництва. Згадайте, товариші, як ще в 1930 р. міркували деякі горе-керівники Донбаса: «Ну, що нам механізація, нам вугілля потрібне, а як його видобуто: кайлом чи врубовкою, санками чи транспортером,—це нас не цікавить». Боротьба проти таких антибільшовицьких настроїв, боротьба за справжню перебудову методів господарського керівництва, боротьба за зміцнення технічного керівництва домнами, мартенами, шахтами, вибоями, боротьба за закріплення робітничих кадрів і безперервний ріст їх матеріально-побутових умов життя — ось що забезпечило те піднесення, на якому перебувають тепер і металургія і вугілля.

Досягнення української металургії та вугільного Донбаса в 1934 р. є відбиттям процесу освоєння, що розгорнувся в цих галузях промисловості. За роки, що минули від часу останнього з'їзду рад УСРР, збудовано 13 потужних домен, 22 нових і повністю реконструйованих мартени, 10 прокатних станів, 2 потужних блюмінги, 13 нових, майже повністю механізованих шахт. А вже тільки з 1932 по 1934 р. механічна база Донбаса виросла на 404 важкі зарубні, 2.113 відбійних молотків, 200 електровозів, 960 конвеєрів, 320 скреперних лебідок, 510 електросвердел і т. д.

Ця могутня виробничо-технічна база, підведена партією та урядом під українську металургію і вугільний Донбас, у поєднанні з зростаючою технічною підготовкою людей дає нам тепер високі темпи росту продукції, підвищення продуктивності праці, зниження собівартості.

Досягнуте піднесення є прямий результат того корінного пересування людей, яке сталося за останні рік-півтора в цих галузях народного господарства України. Досить, приміром, сказати, що коли на початку 1933 р. з 2.200 інженерів і техніків вугільного Донбаса тільки 390 чол. працювало під землею, а в цей самий час 1.056 інженерів і техніків сиділи і «рипіли» в канцеляріях трестів і рудоуправ, — то тепер вугільний Донбас нараховує 3.150 інженерів і техніків, з яких 2.500 працюють безпосередньо в шахтах.

Визначкову роль у забезпеченні успіхів української металургії і вугільного Донбаса відіграла перебудова системи заробітної плати, на основі боротьби з дрібнобуржуазною зрівнялівкою, і підвищення матеріально-побутових умов життя робітників. Особливо треба відмітити досягнення цих галузей промисловості в справі створення власної продовольчої бази. Гуртовий збір тільки городина й картоплі виріс по приміських господарствах Донбаса із 140 тис. тонн у 1932 р. до 1 млн. 130 тис. тонн у 1934 р., або на 807%.

Я вже не кажу про досить відомі вам найсерйозніші досягнення в галузі житлового й комунального будівництва в районах металургії і вугілля. Ви не раз читали в напій пресі й літературі про нову Горлівку, Макіївку, про корінну зміну обличчя робітничих виселків «Дзержинки», заводу ім. Петровського та інших заводів. На зміну дореволюційним «Собачійкам» і «Шанхаям», з їх вкопаними в землю брудними жалупами, з їх шмитами і притонами, з темрявою, нецвтом, безкультур'ям, прийшли квітучі, оточені оранжерями й парками робітничі соціалістичні міста з багатопверховими добре спорядженими будинками, з палацами культури, клубами, кіно, театрами.

Робітники й робітниці української металургії і вугілля під керівництвом партії добре попрацювали над дальшим зміцненням індустріальної моці СРСР та його оборонної могутності. Робітники й робітниці металургії й вугілля завоювали право на місце в передових шеренгах робітничого класу СРСР. Основне тепер у тому, щоб не запаморочилась голова від успіхів, щоб закріпити досягнуте і рушити ще прискоренішими темпами вперед.

У галузі машинобудування 1934 р. був роком дальшого, більш глибокого й різностороннього розгортання процесу освоєння і введення до ладу ряду нових машинобудівельних заводів. За 1934 р. до ладу діючих заводів машинобудування України вступив такий гігант, як Краматорка. Харківський турбінний завод, вступили в будівництво Харківський і Київський верстатобудівельні заводи.

У справі освоєння нових виробництв 1934 р. дав по окремих заводах машинобудування винятково сприятливі показники. Харківський тракторний завод освоїв виробництво нового, власної конструкції, плазунового трактора, нового, власної конструкції, тягача й дизельного мотора. Харківський паровозобудівельний завод освоїв виробництво плазунового трактора «Комітерн» і нового парвоза власної конструкції «СО» (Серго Орджонікідзе), який у два рази потужніший і на 50% швидший, ніж паровоз «ЕМ», який випускає ХПЗ. Луганський паровозобудівельний завод у минулому році випустив тільки 24 надпотужні провози «ФД», а в 1934 р. 225 таких паровозів. Цей самітй завод освоїв виробництво ще потужнішого, ніж «ФД», товарного парвоза «2-7-2».

Продуктивність праці на заводі ім. Марті в Миколаєві виросла за 10 місяців 1934 р. у порівнянні з 1933 р. на 47%, на заводі «Жовтнева революція» в Одесі — на 23%, на Харківському електромеханічному заводі — 11,8%, на заводі «Світло шахтаря» — 16%, на Київському кабельному заводі — 23,3% і т. д. Собівартість продукції знижена за 10 місяців 1934 р. машинобудівельними заводами України: Луганським машинобудівельним — на 19%, Харківським тракторним заводом — 11%, заводом «Червона зірка» в Кірово — 17,2% і т. д.

З усіх цих даних видно, що процес освоєння в українському машинобудуванні йде все більше в глиб і дає все більш помітний виробничий ефект. Проте, необхідно відмітити, що 1934 р. не пройшов однаково й рівномірно на всіх машинобудівельних заводах України. На фронті машинобудування, особливо сільськогосподарського машинобудування, ми маємо ще деякі відстаючі ділянки.

За минулі роки ми вклали в харчову й легку промисловість дуже значні кошти. Проте, не зважаючи на значні капіталовкладення, темпи росту продукції харчової, легкої і місцевої промисловості України поки ще недостатні. Болючим питанням легкої, харчової і місцевої промисловості, як і раніше, лишається питання про якість продукції і собівартість.

Які ж основні завдання стоять тепер перед нами в галузі промисловості?

Перше. Про металургію. Ми повинні добре засвоїти її перетворити в життя вказівку товариша Сталіна про необхідність, нарешті покінчити з розривом між випиленням чавуну і сталі. Ми маємо ще ряд відстаючих домен, мартенів і прокатних станів. Основне завдання 1935 р.— підтягнути на рівень передових ці відстаючі агрегати.

Друге. Вугільний Донбас план 1934 р. виконав успішно, як ніколи досі. Але ми маємо ще багато шахт, які в 1934 р. були далекі від сто-процентного виконання плану. Ці відстаючі шахти недодали країні в цьому році проти своїх планів понад 2 млн. тонн вугілля. Підтягти ці шахти на рівень передових — основне наше завдання. А потім не треба забувати, що розрив між видобуванням вугілля і підготовчими роботами ще далеко не ліквідований. А поки не ліквідували цей розрив, завжди є небезпека рецидивів лихоманки. Тим то привести темпи підготовчих робіт у відповідність з роботою по експлуатації — наше найважливіше завдання в 1935 році.

Третє. У галузі машинобудування основне наше завдання полягає в тому, щоб ліквідувати наявне відставання окремих заводів, ще більше поглибити процес освоєння в усій машинобудівельній промисловості України. Особливо доведеться нам звернути увагу на наше сільсько-господарське машинобудування. Машинобудівельники повинні поставити перед собою, як центральне завдання, боротьбу за дальше підвищення виробничо-технічної культури, за високу культуру точності, за дальше поліпшення організації виробництва.

І, нарешті, *четверте* — це про нашу харчову й місцеву промисловість. Тут повністю зберігає свою силу вказівка XII з'їзду КП(б)У про те, що питання виконання планів і особливо поліпшення якості продукції цукрої, харчової і місцевої промисловості повинні привертати до себе увагу всіх господарських, партійних, професійних і комсомольських організацій України.

Боротьба за більшовицькі колгоспи і заможність колгоспників

Ви знаєте, що 1934 р. з точки зору метеорологічних особливостей був не зовсім сприятливим роком. Проте, не зважаючи на ці специфічні труднощі, Україна закінчила рік з серйозними успіхами по всіх лініях боротьби за більшовицькі колгоспи і заможних колгоспників. Успішне вивершення Україною сільськогосподарського року, не зважаючи на його особливі метеорологічні труднощі, ще наочніше показало величезні переваги й можливості, закладені в колгоспній системі.

Що характерно для розвитку сільського господарства України на протязі 1934 р.? Перш ніж відповісти на це питання, я вам ще раз нагадаю, з чим ми закінчили минулий 1933 р. У 1933 р. ми розгромили класового ворога, який намагався використати колгоспи для своєї алтиградянської роботи й висадити в повітря колгоспи зсередини. Розгромивши ворога, ми зуміли досягти перелому в сільському господарстві України і добилися перших успіхів у його піднесенні. Але й після цього ми в сільському господарстві мали ще найсерйозніші хиби, ряд невідповідностей і розривів.

Ці розриви й невідповідності є неминучими на перший час супутниками того всесвітньо-історичного переходу від примітивного, дрібного

індивідуального господарства до великого механізованого, колективного господарства, який зробили мільйонні маси селянства нашої країни. Цілком очевидно також, що тільки опортуніст міг ставити питання таким чином, що раз, мовляв, неминучі були ці невідповідності, то треба було зачекати з колективізацією, поки підвищиться культура, нагромадяться досвід, підберуться відповідні кадри і т. д.

Партія йшла і йде іншим шляхом. Вона підготувала умови й передумови для суцільної колективізації і ліквідації на її базі куркульства як класу, провела соціалістичну реорганізацію сільського господарства на основі колгоспів і радгоспів, підвела під них гігантську базу механізації і на цій основі підвищує тепер культуру землеробства, підвищує кваліфікацію кадрів, перебудовує організацію праці в сільському господарстві і т. д.

Цілком очевидно, що класовий ворог, який орудував у роки прориву в сільському господарстві України, ставив перед собою завдання всі ці невідповідності й розриви всіляко розширювати, збільшувати. Він, класовий ворог, агітував за суцільну мілку оранку, він старався зірвати наші агротехнічні заходи, він дезорганізовував працю, він ламав трактор і машину, він розкрадав пальне, він цькував і заганяв найвідданіших, здібних, досвідчених колгоспних керівників.

І ось, коли ми в 1933 р. розгромили класового ворога і вигнали його з колгоспів, МТС і радгоспів, то ми цим усунули найсерйознішу, найбільшу перешкоду — класову перешкоду на шляху ослаблення і подолання всіх цих невідповідностей і розривів, на шляху виживання і усунення всіх хиб нашого сільського господарства.

Але самим фактом розгрому класового ворога ми не усунули і, зрозуміло, не могли цілком усунути всі хибні й невідповідності, бо розв'язання цього завдання вимагає величезної напруженої роботи в напрямі підвищення культури нашого землеробства, підвищення загальної культури нашого соціалістичного села, підвищення кваліфікації наших колгоспних кадрів, безперервного росту соціалістичної свідомості в колгоспників.

Саме з цієї точки зору дозвольте мені підійти до минулого 1934 сільськогосподарського року, до тієї боротьби, яку ми за цей рік провели. і до тих результатів, яких ми в галузі сільського господарства на протязі цього року добились.

Невідповідність між рівнем механізації сільського господарства і рівнем культури та агротехніки нашого землеробства є одним із найсерйозніших гальм на шляху дальшого крутого піднесення соціалістичного сільського господарства. Нові й найновіші машини, рушені нами справді гігантськими масштабами в сільське господарство, вимагають нової агротехніки, нової культури землеробства. Не можна добитися сталих соціалістичних урожаїв, не можна всеріоз піднести всі галузі сільського господарства, зберігаючи, поруч з високою соціалістичною технікою, архаїчну культуру землеробства, яка лишилася нам у спадщину від феодално-поміщицького та індивідуального дрібноселянського господарства.

Але в тому саме і справа, що тоді як характер і масштаби нашої сільськогосподарської техніки вже піднесені нами на рівень соціалістичного сільського господарства, культура й агротехніка нашого землеробства в багатьох місцях ще в 1932 р. і навіть у 1933 р. лишилися на низькому рівні, що не відповідає цій соціалістичній техніці.

Візьміть, наприклад, ряд степових районів України, які вже в 1932—1933 рр. були значно насичені комбайнами і які ухитрилися

сполучати комбайни з букером, тобто сіяти під букер, щоб збирати комбайном. Але комбайн і букер — це буквально дві епохи в землеробстві. Хіба сполучний букер з комбайном? Ніяк не сполучний. Букер — це значить дряпати ґрунт, а не орати. Букер — це значить розмяжувати бур'яни. Букер — це значить нероздроблені грудки. А комбайн не може успішно працювати на засмічених і кочкуватих полях.

Ясно, що при такому сполученні комбайна, цього найновішого досягнення сільськогосподарської техніки, з букером — цим носієм архаїчної «культури» землеробства — ніяк не можна сподіватися добитися продуктивного використання механізмів, ніяк не можна добитися справді соціалістичних урожаїв.

Або візьміть механізований обробіток і збирання буряків. Хіба культура й агротехніка наших бурякосійних плантацій уже забезпечують високопродуктивне використання цих механізмів? Хіба ми не буваємо часто-густо свідками, що механізмів не можна застосовувати тому, що на одній і тій самій плантації ми маємо величезну строкатість у дозріванні коріння? А звідки це строкатість у дозріванні коріння? Від поганої агротехніки, від низької культури розведення буряків, від того, що сіяли не по глибокій оранці, від того, що добриво нерівномірно вносили, від того, що вчасно не прополовали, від того, що насіння некультурно зберігали.

Ясно, що не можна вкоренити в масових масштабах механізовані обробіток і збирання буряків, не можна забезпечити високопродуктивне використання механізмів на цих роботах, не можна забезпечити високі, сталі урожаї буряків, не привівши агротехніку й культуру нашого бурякосіяння у відповідність до завдань механізації обробітку і збирання буряків.

Чого ми добилися в цьому відношенні протягом 1934 р.? Не можна сказати, щоб дуже багато. Але деякі кроки в напрямку ослаблення цієї невідповідності ми все ж зробили. Основним і найважливішим досягненням у цьому напрямку я вважаю те, що ми протягом 1934 р. довели до свідомості найширших мас колгоспників крайню необхідність піднесення агротехніки рільництва і мобілізували їх на цю справу. 1934 р. був роком упертої боротьби найширших мас колгоспників і колгоспниць за піднесення агротехніки й культури землеробства. Саме цій обставині ми, насамперед, зобов'язані тим, що, не зважаючи на надто несприятливі метеорологічні умови, Україна успішно закінчила цей рік.

Ось деякі дані, що характеризують боротьбу колгоспних мас України за піднесення агротехніки. Якщо в 1932 р. чистих парів було 600 тис. га, а в 1933 р. — 1.600 тис. га, то в 1934 р. площа чистих парів становила 2.300 тис. га. Якщо в 1932 р. було піднято на зяб 3 млн. га, а в 1933 р. — 4.300 тис. га, то в 1934 р. на зяб було піднято 8.300 тис. га. Якщо в 1932 р. зернові культури зовсім не прополовалися, а в 1933 р. пропололи 5.800 тис. га, то в 1934 р. прополованням було охоплено 11.800 тис. га зернових засівів. Якщо навіть в 1933 р. гною було вивезено на колгоспні поля лише 16 млн. возів, то в 1934 р. — 26 млн. возів.

Цей перелом у боротьбі найширших мас колгоспників за агротехніку, за соціалістичну культуру землеробства є найбільшим, найсерйознішим досягненням у 1934 р.

Товариш Сталін у розмові з металургами з властивою йому простою і ясністю показав, яке колосальне значення має проблема кадрів. Сама техніка без людей, говорив він, безжиттєва, мертва. Тільки в поєднанні з людиною, яка вміє володіти й керувати машиною, техніка справді вирішує все.

Ми рушили на село за якихось два-три роки гігантську масу тракторів, автомашин, різних складних сільськогосподарських знарядь. Хто працює в нас на цих тракторах і машинах? Звичайно, це той самий колгоспник, який два-три роки тому мав уявлення тільки про примітивний реманент одноосібного господарства. Ми його посадили на трактор, на автомашину. Він ламав, ламає і тепер ще дуже часто цю машину. Але тракторист, комбайнер, шофер ріс на машині, освоював її, опановував її. І тепер, коли ми класового ворога, який свідомо калічив нам машини, розстрожили й викинули з колгоспів і МТС, коли наш тракторист, наш шофер, наш комбайнер трохи підріс, машина в сільському господарстві почала нам давати все більш високу продуктивність.

У 1934 р. ми безперечно добились деяких досягнень у використанні техніки нашого сільського господарства. Досить, прибіром, сказати, що сезонне навантаження на трактор становило в цьому році в переводі на м'яку оранку 421 га проти 348 у 1933 р. Так само підвищилося використання автопарку МТС, підписишсь з 12 тис. тонно-кілометрів на одну машину в 1933 р. до 16 тис. тонно-кілометрів у 1934 р. Тоді як у 1933 сільськогосподарському році витрата пального на один гектар (у переводі на м'яку оранку) становила 32 кг, в 1934 р. витрата пального становила 22 кг на гектар.

Чи значить це, що ми в 1934 р. вже подолали, ліквідували відставання темпів освоєння механізмів від темпів укорінення нової й найповіщої техніки в сільське господарство?

Така заява була б, принаймні, несерйозна. Ні, цей розрив ще існує. Досить сказати, що план тракторних робіт виконано на Україні все ж тільки на 95,6%. Досить сказати, що і в 1934 р. навантаження на комбайн становило пересічно по Україні тільки 57 га. Продуктивність машин по обробітці і збиранню буряків ще дуже низька.

Але все ж у 1934 р. ми зробили перший серйозний крок у напрямі підвищення продуктивного використання нашої сільськогосподарської техніки.

Соціалістичне господарство, висока техніка вимагають і відповідної організації праці. Ми тепер маємо в сільському господарстві не просто машини, а *систему машин*, цілий ланцюг зв'язаних між собою механізованих виробничих процесів. Ясно, що ця система машин нашого соціалістичного сільського господарства вимагає і відповідної організації праці. Зокрема, ясно, що ніяк не можна сполучити соціалістичне господарство, озброєне високою технікою, з розхлябаністю та неорганізованістю, які дістали ми у спадщину від індивідуального селянського господарства.

Згадайте хоч би 1932 і навіть початок 1933 р. на Україні, коли в деяких місцях доводилось трохи що не будити колгоспників, щоб ішли на роботу, коли нерідко починали збиратись о 7 год. ранку, а виходили в поле о 10 год., коли основна роль бригадира зводилась до того, щоб збирати колгоспників на роботу, або, як говорили на селі, «нагадувати» колгоспникам про вихід на роботу. Тепер усе це, в основному, позаду. Ріст соціалістичної свідомості в колгоспників, трудової дисципліни й організованості колгоспників—усе це дало нам можливість у 1934 р. значно поліпшити організацію праці в колгоспах, почати приводити її у відповідність до масштабів колгоспного господарства і рівня його технічної оснащеності.

Значно підвищилось виконання норм виробітку. Бригада в колгоспі стала більш стійкою величиною. Бригадир колгоспний починає себе почувати господарем у бригаді. Це ще далеко не те, що нам треба в галузі

організації соціалістичної колгоспної праці, але це вже багато. 1934 р. був роком успішної боротьби за приведення організації колгоспної праці у відповідність до масштабів і нової та найновішої техніки колгоспного виробництва.

Одною з найсерйозніших наших труднощів у галузі сільського господарства є нестача досвіду і кваліфікації керівних кадрів колгоспів. Тут нічого не зробиш. Ми будемо соціалізм не з вигаданими, мрією створеними людьми, а з тими живими людьми, які в нас є. Це меншовики говорили, що раніше треба виховати відповідних людей, а потім робити революцію. Більшовики завжди дивились на цю справу по-іншому. Люди, в першу чергу керівники, виробляються, вивковуються, виховуються, набувають досвіду в процесі самого бою, самої боротьби. Це процес дуже складний. Особливо складний цей процес у колгоспах, де вчорашньому селяннові-одноосібникові, який копався на своєму клаптику, довелося стати на чолі сотень, а іноді й тисяч людей, багатющого, багатобічного господарства і все це організовувати й налагоджувати. Звідки ж інакше було брати нам усі ці десятки й сотні тисяч бригадирів, рільників, голів колгоспів, завідувачів колгоспних ферм і т. п.

1933 і особливо 1934 р. нам дав дуже багато щодо подолання цієї невідповідності між вимогами великого механізованого колгоспного господарства і кваліфікацією керівних кадрів наших колгоспів. Боротьбу за подолання цієї невідповідності ми провадили і провадимо двома лініями. Поперше, по лінії кращого добору керівних кадрів, підвищення їх грамотності та виробничо-технічного рівня. Подруге, по лінії наближення розмірів колгоспів до можливостей, досвіду і кваліфікації теперішніх керівних кадрів колгоспів. Ми стали на шлях рішучої ліквідації наслідків захоплення гігантоманією, наблизили розміри наших колгоспів до рівня кадрів і тим самим полегшили їм керування колгоспом.

Виведім відсталі колгоспи на широкий шлях розквіту

Одне з найважливіших завдань нашої боротьби в галузі сільського господарства було і є підвищення загальної культури нашого колгоспного села. Цю й казати! Наші успіхи за 1934 р. у цьому напрямі справді грандіозні. *Загуржаний, нещасливий в минулому селянин, світлогляд якого не йшов далі огорожі його подвір'я, тепер, ставши колгоспником, усе більше прилучається до газети, книги, театру, кіно, науки. Він прагне всього цього. Він шукає задоволення цих своїх культурних потреб. І ми вже немало зробили, щоб ці потреби, що жаждобу знань і культури задовольнити.* Нагадаю лише три великі заходи, проведені КП(б)У в цій галузі: 1) набір 6 тис. передових колгоспників і колгоспниць до сільськогосподарських вишів і технікумів; 2) розгортання будівництва 100 кінотеатрів на селі; 3) створення в колгоспах України широкої сітки хат-лабораторій.

6 тис. колгоспників і колгоспниць — передовиків, відданих колгоспній справі, послали ми цього року до сільськогосподарських вишів й технікумів. Це великий загін майбутньої нашої сільської інтелігенції з середовища самих колгоспників. Не випускайте їх з уваги, бійтеся за те, щоб ці 6 тис. успішно проходили навчання. Їм там навчатися не легко. Їм ще важче, ніж у перші роки нашим парттисячникам і профтисячникам з робітників в індустріальних вищах. Але ми, тепер маємо величезну кількість інженерів, техніків з робітників — прекрасних, талановитих. Це саме завдання ми розв'язуємо тепер і в колгоспному господарстві.

Я хотів би також окремо зупинитися на хатах-лабораторіях. Хата-лабораторія все більше стає вогнищем не тільки агрикультури, але культури взагалі на селі. Цими днями один з керівників хати-лабораторії надіслав мені на рецензію написану ним книгу про картоплю, в якій він наводить результати найцікавіших дослідів. Книга ця, яка являє винятковий інтерес, прийнята сільськогосподарським видавництвом до видання. Вона написана кострубатю мовою, але там ви маєте думки й узагальнення досвіду, якому може позаздрити дехто з наукових працівників.

Хіба це не знамення нашої великої соціалістичної епохи? Хіба це не свідчить про те, що ми з успіхом ліквідуємо пекультурність села? *Усе більше заповнюється віковий розрив між містом і селом.*

1934 р. ще більше наблизив нас до того часу, коли соціалістичний трудівник-колгоспник, опанувавши машину, підвищивши рівень своєї культурності, підвищивши свій виробничий досвід і технічну кваліфікацію, розкриє і використає всі можливості, закладені в колгоспній системі, підвищить продуктивність колгоспного господарства на небачену, справді соціалістичну височінь. (*Бурхливі оплески*).

Успіхи 1934 р. в справі подолання хиб у нашому сільському господарстві дали нам змогу зліквідувати відставання ряду районів і багатьох колгоспів, які були ще в 1933 р. в проривному стані. Я міг би назвати вам Шполянський і Хабенський райони Київської області, Білолуцький район Старобільщини, Грушківський район Одещини, Махновський район Вінницької області, Магдалинівський район Дніпропетровської області і ряд інших районів, які ще недавно перебували в прориві, а в цьому році вирівнялися і виходять до лав передових районів України. Я міг би також назвати сотні колгоспів, які вийшли з проривних в передові колгоспи України. Сотні колгоспів України, не зважаючи на несприятливі метеорологічні умови, закінчили 1934 р. на винайтковому піднесенні, зміцнивши своє господарство й видавши 6—8 і більше кілограмів на трудодень.

Проте, не слід ні на хвилину забувати, що поруч з такими колгоспами ми маємо ще ряд відстаючих колгоспів в усіх областях України. Звичайно це колгоспи, де ще до кінця не вибиті вороги, що притаїлися в них. Агротехніка в цих колгоспах перебуває на надзвичайно низькому рівні. Дисципліни трудової немає, або вона слаба. Керівники такого колгоспу звичайно слабі.

1935 р. ми повинні зробити роком повної ліквідації всіх наслідків проривних років. *У 1936 р. не повинно бути на Україні жодного проривного району, жодного відстаючого колгоспу.*

Ми не зробити можемо й повинні. Уряд і в цьому році пішов колгоспам України назустріч, подавши їм велику допомогу. Ви читали постанову Союзного Раднаркому і ЦК ВКП(б) від 23 грудня, якою колгоспам України подана велика фінансова допомога зняттям заборгованості по сільськогосподарських позиках, виданих до 1 січня 1933 р. Разом по колгоспах України зняли цієї заборгованості 80.438 тис. крб. Крім цього, колгоспам України Союзний Раднарком і ЦК ВКП(б) подали тепер насінневу, продовольчу й фуражну позику в розмірі 38.150 тис. пудів.

Чого вимагає завдання підтягання відстаючих? Воно вимагає: а) зміцнення цих районів і колгоспів міцними керівними кадрами; б) висувалня, вирощування, закріплення активу цих колгоспів; в) посилення уваги до цих колгоспів від МТС як щодо тракторообслуговування, так і щодо загального керування; г) підсилення цих колгоспів

кредитами для господарського облаштування і господарського будівництва; д) дальшого очищення цих колгоспів від решток класово-ворожих елементів, що притаїлися в них.

Здійснюючи всі ці заходи, розтрошуючи недобитки рештки ворога, ми в 1935 році повинні добитися того, щоб вивести й ці відстаючі колгоспи України на широкий шлях піднесення і розквіту.

Ріст радянської української культури

Успіхи будівництва соціалістичної економіки України й очищення культурного фронту від націоналістів і решток контрреволюційних троцькістів, що блокувалися з ними, дали нам можливість просунутися в 1934 р. значно вперед і в галузі будівництва радянської української культури.

Рештки контрреволюційного блоку націоналістів і троцькістів, вигнані в 1933 р. з теоретичного і культурного фронту, з колгоспів, МТС, радгоспів, спробували уgruntуватися на нових місцях, зокрема окопатися в Київському і Харківському університетах, у видавництві Радянської української енциклопедії, у Луганському інституті народної освіти і в ряді інших навчальних закладів. Ми розгромили в 1933 р. націоналістичну контрреволюцію, усіх цих Чичкевичів, Сліпанських, Романюків, Ерстенюків, Бадаюків. У 1934 р. ми завдали нищівного вдару по рештках блоку троцькістів і націоналістів, по всіх цих Винокурах, Наумових, Бервицьких та їм подібних.

Боротьба з рештками контрреволюційного блоку націоналістів і троцькістів виявила, що в окремих наших партійних організаціях ще є ліберальствующі, гнилі елементи, які приховували цих троцькістів і націоналістів, всіляко допомагали їм, змикалися з ними, були рупором решток розгромленого в 1934 р. блоку націоналістів і троцькістів.

Які висновки повинні ми з цього зробити? Перший висновок той, що нам треба і далі якнайрішучіше продовжувати бити й бити по всякому найменшому вияву гнилі, лібералізму, опортунізму, бо саме вони є найкращим захистом і поживним середовищем для наших ворогів. Другий висновок — той, що розгортання середпартійної демократії і самокритики, не зважаючи на осіб, боротьба з найменшими виявами сімействності є невідмінна умова розгрому всіх решток ворожих нам елементів, викриття і розтрошення всіх гнилих, опортуністичних і ліберальствующих елементів. І нарешті третій висновок: нам треба тепер ще більше форсувати висування на ділянки будівництва радянської української культури перевірених більшовицьких кадрів.

Надзвичайно важливим загоном кадрів будівників радянської української культури є наше вчителство. Якщо в 1930/31 навчальному році на Україні всіх учителів початкових і середніх шкіл нараховувалося близько 100 тис., то тепер їх 146.600 чол. Якщо в 1930/31 навчальному році прошарок партійців і комсомольців становив серед них 7.900 чол., то в 1935 р. він уже становить 35.500 чол. Українці національністю серед учнів вищих навчальних закладів України становлять 60% загального складу учнів по вищих і понад 70% по технікумах.

Висування українських кадрів інтенсивно відбувалося в 1934 р. по лінії науки, художньої літератури, кіно, театру, музики, живопису, архітектури та інших вищих ступенів будівництва радянської української культури.

Коли на цих ділянках сиділи націоналісти, вони, зрозуміло, не

кадрів. Хіба міг би, приміром, Курбас стерпіти на сцені «Березоля» Корнійчука, Кочергу чи Микитенка? Ти йому подай Куліша, Остапа Вишню та їм подібних націоналістів, контрреволюціонерів, яких він міг використати щонайменше як драматургів і щонайбільше як ворогів Радянської України. Тепер, коли ми вигнали й розгромили націоналістів, — просунулися вперед і швидко ростуть справжні радянські кадри на всіх цих ділянках.

Подивіться хоча б, скільки п'єс українських драматургів ставлять тепер на столичній сцені Москви й Ленінграда; яка питома вага української делегації на Всесоюзному з'їзді письменників; скільки творів української художньої літератури перекладається на мови народів СРСР; подивіться, яку увагу привертують до себе в Радянському Союзі виставки українських художників, — і ви переконаєтесь, що останній рік-два були роками величезного росту наших кадрів будівників дійсно радянської української літератури.

Успіхи будівництва соціалістичного господарства й ріст, на цій основі, матеріального добробуту трудящих України викликали колосальний ріст культурних запитів робітників і колгоспників нашої країни. Як же ми задовольняли ці запити? Чи привели ми нашу роботу по культурному будівництву у відповідність до цього росту? Зрозуміло, не так легко за короткі строки досягти відповідності між культурними запитами мас і їх задоволенням, бо потяг мас до знань, жаждоба культури буквально невтолима і все дужче зростає з кожним днем.

Ще в 1930 р. в нас не було жодної десятирічки, в 1933 р. ми вже мали 282 десятирічки, а тепер — 1.252 десятирічки. Початковим навчанням у нас охоплені майже всі діти України. Число тих, що навчаються у початковій і середній школі на Україні, становить тепер 5 млн., що у три рази більше, ніж у 1916 р. З числа учнів початкової і середньої школи українці національністю становлять 85,1%, росіяни — 9,3%, євреї — 2% і діти інших національностей — 3,6%.

Сітка дитячих культурних закладів значно виросла за 1934 р. Виросли не тільки по великих містах, але й по районних центрах палаци піонерів, дитячі клуби. За один лише 1934 р. ми організували 35 нових налаців і клубів піонерів. Ці палаци і клуби організовані по таких місцях, як Чорнобиль, Лозова, Червоноград, П'ятихатка, Херсон, Тирасполь, по селах — Дмитрівка, Ладизичі, Гайворон і в ряді інших районних центрів і сіл. Ми передали будинок українського уряду в Харкові під Всеукраїнський палац піонерів.

За останній рік-два відбувався дальший ріст сітки культурних закладів Радянської України. Ось деякі дані, що характеризують цей ріст:

Назва закладів:	1930 р.	1933 р.	1934 р.
Клуби й доми культури	1.087	1.204	2.489
Міські театри	42	82	86
Міські кіноустанови	1.788	3.000	3.505
Міські кіноустанови	1.093	1.300	1.756

Особливо значно виросла преса України. Разовий тираж усіх газет (крім великотиражок) виріс з 3.876 тис. у 1933 р. до 5 млн. у 1934 р., при чому більш ніж 90% усіх газет виходить у нас українською мовою. Журналів на Україні виходить 118, з них 89 — українською мовою, 29 — іншими мовами.

Якщо в роки прориву на фронті будівництва радянської української культури націоналісти, що засіли на ділянці літератури, театру,

кіно, протаскували продукцію, ворожу нам своїми настановами і скрізь і всюди халтурну своїм художнім рівнем. — то за 1933 і особливо 1934 р. ми маємо ряд нових творів, які стоять на високому ідейному й художньому рівні. Я міг би назвати такі твори, як «Платон Кречет» Корнійчука, «Часовщик и курица» Кочерги і ряд інших. Зрозуміло, цим нашим драматургам ще треба працювати і дуже багато працювати над дальшим підвищенням рівня своєї художньої майстерності. Проте, названі мною твори знаменують безперечний ідейний і художній ріст нашої української драматургії і театру.

Важливо також відмітити той вірадиний факт, що наші українські театри почали серйоз братися за постанову таких класиків світової драматургії, як Шекспір, Шіллер, Островський, Горький, Мольєр, Фрелко та інші, а також п'єс і сценаріїв драматургів та сценаристів інших народностей СРСР. У галузі музичної творчості на Україні за одне з найсерйозніших досягнень, поруч з висуненням ряду молодих майстрів, я вважаю те, що почали збирати і обробляти українські, справді народні пісні, чого свідомо не робили і що, із зрозумілих причин, уникали робити націоналісти — ці наймані агенти капіталістів і поміщиків.

Велику роботу проведено над збільшенням охоплення школою дітей трудящих національних меншостей України. Виросло число учнів у надменшеських вищах і технікумах. Працюють театри російською, польською, єврейською, німецькою, молдавською і грецькою мовами. Видається художня і політична література, а також підручники німецькою, польською, єврейською і болгарською мовами.

Я перелічив тільки основні наші успіхи в галузі будівництва радянської української культури, але й вони дають уявлення про бурхливий розквіт радянської української культури за останній рік-два, після ліквідації прориву у здійсненні ленінської національної політики на Україні. Школа, наука, література, театр, кіно, образотворче мистецтво, музика — все це перестало бути привілеєм небагатьох обранців, стало надбанням найширших мас трудящих України.

Чого варте перед лицем цих досягнень тьяккалія контрреволюційних націоналістичних шапок про те, що після розгрому націоналістів занепала українська культура? Це вони — українські й російські націоналісти — у спілці з європейським фашизмом намагалися перешкодити розвитку української радянської культури.

Ми добилися цих успіхів у наслідок того, що ми розбили на голову й вигнали з ідеологічного культурного фронту кадри українських та російських націоналістів і троцькістів, протипоставили їм радянські українські кадри, влили нову більшовицьку кров у національно-культурне будівництво й піднесли революційну пильність у наших лавях.

Боротьба не закінчена. Нам треба дуже серйозно попрацювати над дальшим висуванням і вирощуванням радянських українських кадрів, особливо для культурного фронту. Це перше, головне наше завдання і умова дальшого успішного будівництва української радянської культури.

Особливе місце й увагу ми повинні приділити в своїй роботі молоді й дітям. «Боротьба за душу юнацтва» — є тепер лозунг класового ворога. Тим більше уваги молоді й дітям, тим більше роботи з ними, тим більше піклування про них. Політичне виховання нашої молоді й дітей, виховання їх у дусі марксизму-ленінізму, в дусі пролетарського інтернаціоналізму має бути основним стрижнем у всій нашій ідеологічній, культурній роботі.

стосується до всіх ділянок соціалістичного будівництва, це особливо стосується до ділянок будівництва радянської української культури.

Такі, товариші, ті підсумки, з якими Україна закінчила 1934 р. Ви мали можливість переконатися на основі наведених мною даних і матеріалів про те, що 1934 р. дійсно був для України роком закріплення перелому, досягнутого в 1933 р., роком підтягання відстаючих ділянок, роком дальшого загального піднесення в усіх галузях господарського й культурного будівництва нашої республіки.

Цих успіхів Україна добилася за проводом ЦК КП(б)У і уряду УСРР, завдяки її непохитній вірності ленінським принципам пролетарського інтернаціоналізму, ленінським заповітам про єдність трудящих народів Радянського Союзу. Цих успіхів Україна добилася завдяки допомозі та випробуваному керівництву ЦК ВКП(б) і особисто товариша Сталіна. *(Вурхливі оплески)*. Цих успіхів Україна добилася завдяки безперервному підвищенню більшовицької безздатності її партійних організацій.

Основні труднощі, вирішальні переваги — позаду. Ми виїшли тепер на широчезний шлях будівництва соціалізму. Ми повинні поставити перед собою завдання, щоб до 1936 р. в господарському й культурному будівництві на Україні не було жодної відстаючої ділянки. Це завдання нам під силу. Ми маємо всі потрібні засновки для цього. А головне — і ми, керівники, і робітничі й колгоспні маси України нагромадили багатющій, колосальний досвід будівництва соціалізму.

Для успішного розв'язання цього завдання нам необхідні три основні умови: а) дальше розв'язування ініціативи й самодіяльності мільйонних мас; б) «дбання про людей, які опанували техніку» *(Сталін)*; в) дальше підвищення більшовицької пильності.

Хай живе партія Леніна — Сталіна, яка вивела робітників і колгоспників нашої країни на широкий соціалістичний шлях забезпеченого, культурного, ідейного життя!

Хай живе великий вождь і вчитель трудящих мас цілого світу товариш Сталін. (Вурхливі оплески, що переходять в овацію).

М. М. ПОПОВ

Про промову товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів 27 — XII 1929 р.¹

Промова товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів була й лишається визначнішою подією не тільки в історії нашої більшовицької лєнінської партії, а і в історії всього міжнародного комуністичного руху.

Бувши цінним вкладом у марксистсько-лєнінську теорію, ця промова історично уgruntувала поворот у політиці нашої партії на селі — поворот від політики обмеження і витіснення куркульства до ліквідації куркульства, як класу, на основі суцільної колективізації.

Промова товариша Сталіна, виголошена 5 років тому, мобілізувала, вздвигла всю напу партію на розв'язання величезного історичного завдання — розгрому та ліквідації куркульства — остальної підпори капіталістичної експлуатації в нашій країні. Ця промова дала нашій партії гостру, відточену теоретичну зброю для розв'язання цього величезної ваги завдання і для розв'язання цілого ряду інших, зв'язаних з ним завдань. А розв'язавши це завдання (тепер ми його з основному вже розв'язали), — розв'язавши завдання ліквідації куркульства, як класу, наша партія забезпечила цілковиту перемогу в боротьбі за побудування соціалізму в нашій країні.

Згадайте, як ставили питання, ще за кілька років до цієї промови, товариш Сталін і вся наша партія в боротьбі з зінов'євською опозицією, подонками якої був недавно забитий незабутній товариш Кіров. Опозиція твердила напереродні, під час і після XIV партійного з'їзду, що в нашій країні не можна побудувати соціалізм, що ми не тільки безсилі побудувати соціалізм, але що ми не спроможні перешкодити зростанню капіталістичних елементів на селі, що на селі дедалі більше росте куркульство тоді, як наша державна промисловість є не соціалістична, а державно-капіталістична. І нам залишається тільки лавірувати і маневрувати, топтатися на місці, сподіваючись, що революція в передових країнах виведе нас з цього закута, а якщо вона вчасно нас з нього не виведе, то крах радянської влади забезпечений.

Партія на XIV з'їзді дала належну відсіч поразництву, капітулянтству, антипартійній зінов'євській групі, яка в цьому корінному питанні — питанні побудування соціалізму в нашій країні — скотилася на меншовицько-троцькістські позиції. Для партії не підлягала ніякому сумніву позитивна більшовицька, лєнінська відповідь на питання про можливість побудувати соціалізм в нашій країні. Але мало було сказати, що соціалізм у нашій країні можна побудувати. Для забезпечення його справжнього побудування треба було, насамперед, індустріалізувати

¹ Скорочена стенограма виступу на зборах київського партклубу і УАМ.ПН, присвячених ювілею цієї промови.

нашу країну, потужно дивинути вперед розвиток промисловості, насамперед важкої промисловості, звільнитися від технічно-економічної залежності щодо капіталістичних країн. Про це руба поставив питання XIV з'їзд нашої партії, який товариш Сталін назвав з'їздом індустріалізації.

Я не сплятимусь на тих величезних успіхах в індустріалізації нашої країни, яких партія досягла за час між XIV і XV з'їздами. Товариш Сталін уже на XV з'їзді, наприкінці 1927 р., міг констатувати, що процент щорічного приросту продукції нашої соціалістичної промисловості є тепер уже такий рекордний, якого не має жодна велика капіталістична країна. Товариш Сталін міг відзначити на тому ж з'їзді, що темпом свого розвитку наша соціалістична промисловість здоганяє і випереджає капіталістичні країни.

Проте, що далі розвивалась наша промисловість, то важче їй було триматись на базі відсталого, розпорошеного, індивідуального дрібного селянського господарства. І перед партією стояло виразне питання: або послабити темпи розвитку промисловості, притримати їх, або поставити завдання корінної перебудови нашого сільського господарства. Позиція правих, які почали дуже швидко оформлятися відразу після XV партійного з'їзду, саме в тому і полягала, щоб знизити темпи нашої індустріалізації і відмовитись від соціалістичної реконструкції сільського господарства. Така позиція правих, само собою зрозуміло, означала капітуляцію перед куркулем, перед капіталістичними елементами нашої країни і перед міжнародною буржуазією, яка стояла за ними, яка готувала інтервенцію, вижидала моменту, коли внутрішнє співвідношення сил у нашій країні і боротьба капіталістичних елементів проти пролетарської диктатури створить обстановку, вигідну для початку такої інтервенції.

Партія відкинула капітулянтські пропозиції правих. Партія пішла своїм більшовицьким, ленінським шляхом. Темпи розвитку нашого сільського господарства не можна визнати за досить задовільні, — говорив товариш Сталін на XV партійному з'їзді. Але висновок він зробив звідси діаметрально протилежний тому, який робили праві. Він поставив перед партією на всю широчінь практичне завдання *поступового переходу розпорошених селянських господарств на рейми об'єданого великого господарства*, на громадський, колективний обробіток землі, на основі інтенсифікації та машинізації хліборобства. Товариш Сталін виходив з того, що такий шлях розвитку є найважливіший засіб прискорення розвитку темпів сільського господарства і подолання капіталістичних елементів. Він органічно зв'язував індустріалізацію з колективізацією.

Якщо ми, далі, звернемося до ряду дальших виступів товариша Сталіна в 1928 р. — візьміть такі з них, як промову його в Інституті червоної професури. «На хлібному фронті», промову «Про праву небезпеку» на жовтневому пленумі московського комітету, промову «Про праву небезпеку» на листопадовому пленумі Центрального Комітету в 1928 р., — червоною ниткою через усі ці промови проходить центральна ідея про необхідність ліквідувати невідповідність між соціалістичною базою нашої промисловості і індивідуальною, відсталою, розпорошеною базою нашого сільського господарства.

Мало того, що це сільське господарство було відсталим і розпорошеним, що воно не гарантувало швидкого зростання хлібних ресурсів, необхідних для індустріалізації нашої країни. (Саме тоді партія примушена була ввести хлібні картки). Крім того, це було, товариші, те саме індивідуальне дрібне селянське господарство, про яке Ленін ска-

зав, що «поки ми живемо в дрібно-селянській країні, для капіталізму в Росії є міцніша економічна база, ніж для комунізму». ¹

З існування, з величезного поширення, з переважного стану в напому селі і в усій нашій економіці дрібного сільського господарства випливала небезпека відновлення капіталізму в СРСР, особливо в разі інтервенції. Дуже реальна і дуже серйозна небезпека! Тільки соціалістична реконструкція нашого сільського господарства могла планетарно разючий удар по цій небезпеці. По цій лінії партія провадила нещадну боротьбу з правим опортунізмом, який являє куркульську агентуру в її лавах. Правий опортунізм, чинивши олір партії в поставі та розв'язанні цього величезного історичного завдання, прикривав, підтримував опір куркульства, який нам треба було подолати, бо з подоланням опору куркульства, з розгромом його було нерозривно зв'язано розв'язання найважчого завдання переможної пролетарської революції — завдання соціалістичного перероблення селянського господарства.

Зрозуміло, товариші, не можна було розв'язати це завдання за дуже короткий строк. Я хотів би вам нагадати, що ще в квітні 1929 р., тобто майже через півтора роки після XV з'їзду партії, товариш Сталін говорив, що ми тільки починамо серйозно переозброювати наше сільське господарство, що індивідуальні бідняцько-середняцькі господарства відіграють і відіграватимуть ще дуже значну роль у постачанні нашій країні харчів та сировини. Я нагадую вам також, що прийнята XVI партійною конференцією п'ятирічка також у квітні 1929 р. проектувала колективізацію селянських господарств тільки в розмірі 20%. Проте, вже влітку і восени, під керівництвом нашої партії, колгоспний рух так широко розгорнувся, охоплюючи дедалі більші маси селянства, не тільки бідняцького, а й середняцького, що намітився той «великий перелом», про який писав у своїй статті товариш Сталін 7 листопада 1929 р. Ця стаття була опублікована лише за кілька тижнів перед промовою товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів і цілий ряд моментів, розвинених у промові тов. Сталіна, пам'ятається вже в цій статті. Я думаю, що нема потреби після доповіді тов. Палерного і виступів, які тут були, угрунтовувати розвинені в промові тов. Сталіна основні причини повороту в політиці нашої партії від обмеження та витиснення куркульства до його ліквідації, як класу, на основі суцільної колективізації.

Щоб полегшити партії цей поворот, треба було вище розбити цілий ряд теорій буржуазних і правоопортуністичних теорій, які мали певний вплив, розчистити мозки від цих теорій, що засмічували деякі голови нашого партійного активу. Це товариші Сталін і зробив, піддавши нищівному аналізу «теорію» рівноваги, «теорію» самопливу, «теорію» переваги дрібного господарства над великим і т. д., і т. д.

Розбору товаришем Сталіним цих «теорій» я тут не повторюватиму, скільки це зробив тов. Палерний. Я тільки відзначу додаткові деякі моменти, що їх не можна обминути при характеристиці промови тов. Сталіна.

У цій промові величезне значення має твердження *про соціалістичну природу, про соціалістичний характер наших колгоспів*. Справа в тому, що в нашій партії, ще в 1929 р., після того, як троцькісти з неї були вже вигнані, залиналися напівтроцькістські «лівацькі» елементи, що в більш або менш прямій, а іноді в замаскованій формі заперечували соціалістичний характер, соціалістичну природу наших колгоспів. Зрозуміло, не можна не бачити прямого політичного зв'язку між цим заперс-

ченням і запереченням зінов'євцями і троцькістами соціалістичного характеру нашої державної промисловості, запереченням можливості перемоги соціалізму і в нальій промисловості, і в нашому сільському господарстві. Коли ці люди заперечували соціалістичний характер колгоспу, вони, зрозуміло, тим самим намагалися довести, що партії не владяться перебудувати сільське господарство на соціалістичних засадах, що в колгоспах однаково розвинуться капіталістичні елементи і що колгоспи посідатимуть ворожу позицію проти радянської влади і партії. Це, зрозуміло, прямо впливало з троцькістської характеристики нашого села, з всієї позиції контрреволюційного троцькізму.

Була й інша позиція, яка намітилась уже тоді, коли товариш Сталін виголошував свою промову — позиція *ідеалізації колгоспів*, яка вважала, що коли дано соціалістичну форму, то тим самим автоматично дано і соціалістичний зміст.

До чого призвела ця позиція згодом — ви всі знаєте. І дуже характерно, що товариш Сталін ще в своїй промові на конференції аграрників-марксистів по ній ударив, поставивши на всю широчінь проблему виховання колгоспних мас, *проблему величезної роботи над дрібним власником, втягненим до колгоспів*.

І ще два важливих моменти. Вже 5 років тому в своїй промові на конференції аграрників-марксистів товариш Сталін намітив перспективи *перетворення колгоспників на заможних*. Ось що він сказав:

«На зміну селянинові старого типу, який боїться опуститися до бідноти і лише крадькома підіймається до становища куркуля (можуть позбавити виборчого права!), приходить новий селянин, що має нову перспективу — піти в колгосп і вибратися із зайднів на широкий шлях господарського піднесення».¹

Суцільна колективізація на кінець 1929 р. тільки розгорнулася. Ще треба було подолати куркуля у відкритому бою. Але товариш Сталін уже тоді, коли ми куркуля ще у відкритому бою не подолали, намацував нову форму боротьби класового ворога проти нас, яка тільки згодом стала напівною формою.

Наприкінці своєї промови на конференції аграрників-марксистів товариш Сталін категорично заявив:

«... смішиим здається ... питання чи можна пустити куркуля до колгоспу? Звичайно, не можна його пускати до колгоспу. Це можна, бо він є заклятим ворогом колгоспного руху. Здається ясно».²

Для нас це, товариші, абсолютно ясно. Але в 1929 р. це було питання дискусійне. Візьміть і перегорніть сторінки стенограми XVI партконференції, я не кажу вже про те, що «лівацькі» елементи, подібні до Шацкіна і Момінадзе, виступали там за прийняття куркуля до колгоспів, але навіть цілий ряд інших товаришів, що зовсім забули більшовицьку пильність, — не бачили небезпеки у прийнятті куркульських елементів до колгоспів і говорили, що нічого страшного від цього не буде. Вони міркували так, що коли куркуль віддає свої засоби виробництва, він перестав бути куркулем. І от товариш Сталін завдав нищівного удару по цих настроях, коли він так чітко, так рішуче, зі всією категоричністю заявив, що куркуля не можна пускати до колгоспу.

Товариш Сталін прекрасно передбачав спроби куркульських елементів, після того, як вони вже будуть розгромлені у відкритому бою, перейти до руйнування колгоспів зсередини.

¹ Н. Сталін, Питання лєнінізму, видання X, ст. 267.

² Там же, ст. 272.

Партія пішла в бій з куркулем під лозунгом його ліквідації. У 1930 р. буквально сколихнулася уся наша країна, коли розгорнулася ця величезна робота над ліквідацією куркульства, коли в цю роботу, за проводом партії, втяглася величезна багатомільйонна бідняцька і середняцька маса.

Я не буду зупинятись на етапах цієї величезної роботи і боротьби, не буду зупинятись на дальших блискучих виступах товариша Сталіна зв'язаних з ліквідацією «лівих» перегибів у колгоспному русі на весні 1930 р. Ви знаєте, що цими перегибами намагалися скористуватись куркульські елементи, намагалися разом з ними підвести голову розбиті партією праві опортуністи. Ви знаєте, що вони дістали від партії належну відсіч і на осіні 1931 року центральним нашим завданням став вже не кількісне зростання колгоспів, а *організаційно-господарське їх зміцнення*. Боротьба переходить у нову фазу, ворог змінює тактику — від одвертого опору переходить до боротьби «тихою сапою».

До цієї нової фази, як ви знаєте, належать уже нові блискучі історичні виступи товариша Сталіна «Про підсумки першої п'ятирічки», «Про роботу на селі», промова на з'їзді колгоспників-ударників, лозунг про перетворення всіх колгоспників на заможних і т. д., і т. д.

Що ми можемо констатувати тепер, через 5 років після промови товариша Сталіна?

У нашому селі вирвано в основному коріння капіталізму, знищено в основному куркульство — останню підпору капіталістичної експлуатації. Його розбито на голову у відкритому бою. Воно зазнало від партії нищівної поразки, коли намагалося розкласти наші колгоспи зсередини. Треба добивати його рештки.

Колгоспний лад у нашому селі тепер непохитний і міцний.

У найцільнішому зв'язку з цим ми маємо величезні успіхи в розвитку нашої промисловості, про які всі ви знаєте з останніх рапортів наших вугільників і металургів. Тепер у нас стоїть ряд нових важливих чергових завдань у галузі соціалістичного будівництва: розгорнути ще ширше товарооборот і радянську торгівлю, ліквідувати відставання транспорту, розгорнути нашу легку промисловість, що виробляє речі широкого вжитку, зрозуміло, неухильно продовжуючи нашу роботу над зміцненням колгоспів, над зміцненням колгоспного ладу, над розв'язанням чергових завдань нашого колгоспного будівництва.

Я тепер хочу відзначити, що на Україні завдання ліквідації куркульства було особливо важке і складне і опір цього куркульства та його недобитків відзначався особливим звірством, особливою залеклістю. *Український націоналізм, органічно зв'язаний з українським куркульством, у своїй шаленій боротьбі проти партії змикався з чужоземними інтервентами і його цілком підтримував великодержавний російський шовінізм*. Українське куркульство, яке нам треба було перемагати, не тільки мало дуже міцне економічне коріння, воно мало величезний політичний досвід громадянської війни та бандитизму.

Комуністична партія більшовиків України за безпосереднім проводом ЦК ВКП(б) розгромила, пододала опір куркульства у відкритому бою. Згодом КП(б)У зробила відомі вам помилки, не зумівши викрити нову тактику класового ворога. Вона ці помилки виправила в 1933 р. Постанова ЦК ВКП(б) від 24 січня була вирішальним моментом у виправленні цих помилок. Велику роль у припущених помилках відіграла та шкідницька вакханалія, яка була наслідком дуже великого послаблення більшовицької пильності тут у нас, на Україні, на теоретичному фронті. Це послаблення більшовицької пильності дало змогу

шкідникам розгорнути величезну роботу. Деякі факти цієї шкідницької роботи ми викрили тільки недавно, коли був викритий в 1934 р. блок недобитків троцькістів і націоналістів, що відігравав дуже велику роль у розгортанні цієї самої шкідницької роботи.

Комуністична партія більшовиків України, за проводом ЦК ВКП(б) і товариша Сталіна, зуміла виправити свої помилки, здобула, в наслідок цього, 1933 року великі перемоги на фронті сільського господарства, на фронті організаційно-господарського зміцнення колгоспів і в 1934 р. зробила дуже багато для закріплення цих успіхів.

В цих успіхах величезну роль грала переможна боротьба партії проти українського націоналізму, як головної тепер небезпеки на Україні, проти російського великодержавного шовінізму, за пролетарський інтер-націоналізм.

Виступ товариша Постипшева на червневому пленумі ЦК з викриттям націоналістичного ухилу Скрипника, доповідь товариша Косюра на листопадовому пленумі, постанови, ухвалені тоді, були дуже важливими етапами цієї боротьби.

Боротьба не закінчена. Більшовицька пильність особливо необхідна тут у нас, на Україні.

І нам потрібна тепер велика робота на теоретичному фронті, щоб покінчити з залишками шкідництва, щоб полегшити партії розв'язання величезної ваги політичних завдань, які перед нею стоять.

І досі наша теоретична думка відстає від наших практичних успіхів, а треба, щоб теорія показувала шлях нашим практикам. Я не буду зараз розгортати докладно програму цієї теоретичної роботи. Я тільки скажу, що, на жаль, *ми ще досі не узагальнили величезного досвіду колгоспного будівництва і боротьби наших партійних організацій та наших колгоспів з куркульством за останні роки*. Ми ще не показали яскравих сторінок їхньої боротьби, не показали людей, які цю боротьбу провадили в найтрудніших і найважчих умовах, гартуючись і виховуючись у цій боротьбі. Це одне з важливих завдань, до розв'язання яких ми досі майже ще не бралися. Нам треба яскраво показати, як ця боротьба з куркульством ішла, як було розгромлене куркульство спочатку у відкритому бою, як були розгромлені потім його недобитки в своїх спробах боротися з нами «тихою сапою», як наші колгоспи перетворювались і багато з них вже перетворилися на більшовицькі. Ось це нам треба показати, товариші, бо це має величезне значення для виховання і загартування наших колгоспних кадрів. Ми ще дуже мало зробили для конкретного вивчення наших колгоспів та радгоспів і всієї нашої економіки, для вивчення організації колгоспної праці і т. д., і т. д., і т. д.

Я дозволю собі наприкінці висловити певність у тому, що ці збори, де стикнулись і наші основні кадри, що працюють на ідеологічному фронті, і де присутні у великому числі наші кращі партійні практики, де ми тепер підводимо підсумки великих перемог, — я певний, що ці збори будуть величезним поштовхом для мобілізації теоретичної думки наших кращих партійних товаришів, як тих, що працюють переважно в галузі теорії, так і тих, що працюють переважно в галузі практики, для продовження і розвитку тієї великої роботи, шлях якої 5 років тому, немов прожектором, освітлив далеко вперед товариш Сталін у своїй історичній промові на конференції аграрників-марксистів.

(«Комуніст», 21.ІІ, — 1935 р.).

Під бойовим прапором Леніна¹

(До роковин смерті В. І. Леніна)

Одинадцять років тому перестало битися серце *найвидатнішої в світовій історії людини* — Володимира Ільича Леніна, який дав пролетаріатові, а з ним і всім пригнобленим та експлуатованим світу, прапор боротьби за нове, світле життя, за комунізм.

Марксизм-ленінізм — це прапор великої боротьби за знищення всякої експлуатації людини людиною прапор боротьби за знищення класів і самих основ їх існування. Вся історія боротьби робітничого класу освітлена непереможним прапором теорії Маркса — Енгельса — Леніна — Сталіна. Всі славні бої робітничого класу за знищення експлуататорського ладу, всі його перемоги пов'язані з іменами Маркса — Енгельса — Леніна — Сталіна, що ввійшли в історію людства, як імена вчителів робітничого класу, керівників його в найважчих боях, як вірних вождів в подоланні труднощів і в завоюванні величезних перемог.

Ім'я Леніна пов'язане з найяскравішим в світовій історії поворотом — з першою в світі перемогою пролетарської революції, з першою в світі пролетарською державою, з першою в світі-країною переможного соціалістичного будівництва.

Ленін відкрив перші сторінки нової епохи в світовій історії. З іменем Леніна нерозривно пов'язаний кожний крок боротьби світового пролетаріату. З іменем Леніна пов'язана вся, повна перемог, боротьба пролетаріату колишньої Росії. З іменем Леніна пов'язана велетенська боротьба за соціалізм в країні диктатури пролетаріату, яка яскравим маяком освітлює шлях боротьби трудящих в усьому світі, показує пригнобленим світу єдиний шлях перемог над гнобителями. Ленін — прапор боротьби пригноблених з експлуататорами. Під прапором Леніна упевнено крокують, не зважаючи на всі велетенські труднощі — китайська червона армія і китайські ради. Прапор Леніна — прапор боротьби за диктатуру пролетаріату — високо маяв у повстанні голандських моряків на Яві, в боях іспанських робітників в горах Астурії, в повстанні на Кубі. Прапор Леніна гордо здійнявся в повстанні австрійського пролетаріату, зрадженого соціал-демократами. Прапор Леніна — прапор боротьби за диктатуру пролетаріату — упевнено й безстрашно несе в своїх руках німецька комуністична партія, готуючи робітників Німеччини до вирішальних боїв з фашизмом, об'єднуючи навколо цього прапору мільйони бійців за радянську владу, за диктатуру пролетаріату. Немає на земній кулі жодної країни, де не було б вірного загону бійців, несучих прапор Леніна — прапор пролетарської революції: немає жодної країни, де не

¹ Доповідь на жалібних зборах київського міського активу з делегатами XIII з'їзду рад УСРР 21 січня 1935 року.

було б комуністичної партії, єдиної партії, яка може вести пролетарів на бій з капіталізмом, єдиної партії, що вказує трудящим справжній шлях їх звільнення від голоду й гніту, від експлуатації й рабства.

* * *

Марксизм-ленінізм вивокнувся в нерозривному зв'язку з усім досвідом боротьби робітничого класу. Починаючи з самих перших робіт Маркса, до останніх виступів товариша Сталіна і постанов нашної партії — на всьому протязі свого розвитку марксизм-ленінізм вигострювався на досвіді революційного руху робітничого класу. Він озброював цей рух, висвітлюючи шляхи й цілі боротьби, він сам збагачувався на основі практики революційної боротьби мільйонних мас.

Таким чином вивокнувалося єдине, неподільне вчення Маркса — Енгельса — Леніна — Сталіна, основною ланкою, ядром якого на всіх без винятку щаблях розвитку було *вчення про диктатуру пролетаріату*.

Весь розвиток учення Маркса пройнято боротьбою за це головне в марксизмі, визначаюче цільність всього вчення Маркса.

Уже самі перші твори Маркса й Енгельса пройняті ідеєю насильного повалення панування буржуазії, ідеєю провідної ролі пролетаріату в революційному русі трудящих мас і думкою, що саме пролетаріат візьме на себе завдання знищення класового суспільства, а з ним і всякої експлуатації. В «Комуністичному маніфесті» Маркс і Енгельс уже говорять про революційне повалення буржуазії, про панування пролетаріату після переходу влади до його рук і про використання цього панування для встановлення нового ладу — безкласового суспільства. В період революційний 1848—1851 рр. Маркс уже формулює цей стан панування пролетаріату після переходу влади до його рук як *диктатуру пролетаріату*. На основі досвіду революції 1848 р., коли особливо яскраво виявилася роль бюрократичної державної машини буржуазії в придушенні революційного руху, Маркс чітко формулює *обов'язкове завдання пролетарської революції — розбити, зламати в революції всю державну машину буржуазії*. Енгельс на основі досвіду революції 1848 р. розробляє питання тактики повстання.

Паризька комуна вже відображала в своїй боротьбі узагальнений Марксом і Енгельсом досвід попередніх етапів боротьби пролетаріату. Вона не ставила завдання завоювати буржуазну державну машину, а розбивала її вщент, замінюючи її новим, принципіально відмінним від буржуазного, державним апаратом, відповідним новому типу держави, завданням якої є придушення буржуазії й будівництво соціалізму. Аналізуючи досвід Паризької комуни — цього першого в світовій історії робітничого уряду, Маркс показує, якою повинна бути держава диктатури пролетаріату. Маркс докладно розробляє питання про характер і структуру державної влади при пануванні пролетаріату — встановлює на основі досвіду Паризької комуни ті принципи, які в дальшій історії боротьби знайшли яскравий вираз в структурі радянської влади: єдність виконавчої й законодавчої влади, постійний зв'язок виборних представників трудящих з своїми виборцями, право їх відкликати в усякий час, змінність урядовців, виборність керівних органів і єдність всієї системи державного апарату, починаючи від самих низових до вищих органів влади.

Після цього узагальнення першого досвіду диктатури пролетаріату — досвіду Паризької комуни¹ — Маркс ще неодноразово повертається до

¹ В «Громадянській війні у Франції».

більш докладного розроблення учення про диктатуру пролетаріату. В зауваженнях на книгу Бакуніна «Держава й анархія» (1874 року) Маркс, говорячи про зміст поняття диктатури пролетаріату, по суті розгортає три сторони диктатури пролетаріату, згодом докладно розроблені Леніним і які знайшли відоме класичне формулювання у товариша Сталіна. Маркс про диктатуру пролетаріату там говорить:

«Класове панування робітників над промарками старого світу, які чинять опір, повинне продовжуватися до того часу, доки не будуть знищені економічні основи існування класів».¹

Це значить, що

«... доки існують ще інші класи, особливо клас капіталістичний, доки пролетаріат з ним бореться (бо з приходом пролетаріату до влади ще не зникають його вороги, не зникає старий суспільний лад), він повинен застосовувати заходи насильства тобто урядові заходи; коли сам він ще залишається класом і коли ще не звикли економічні умови, на яких ґрунтується класова боротьба і існування класів, вони повинні бути насильно усунені або перетворені, і процес їх перетворення повинен бути насильно прискорений».²

Не буржуазна демократія, яка прикривається «демократичним базисом», а класове панування пролетаріату; не мирне переростання капіталізму в соціалізм, а необхідність активного зруйнування економічних основ класового суспільства пролетаріатом, який тримає владу; не ілюзії мирного підкорення капіталістів пролетаріатові, який прийшов до влади, а неминучість їх боротьби проти пануючого пролетаріату й необхідність застосовання пролетаріатом насильства над рештками пануючих класів; не самоплив у знищенні класів, а необхідність активної боротьби пролетаріату за їх знищення — насильним усуванням одних капіталістичних елементів, які борються проти пролетаріату і переробленням дрібного товаровиробника, — такій, за Марксом, зміст поняття диктатури пролетаріату, як політики пролетаріату в перехідний період. Глибину цього передбачення Марксом на пряму політики пролетаріату після захоплення влади особливо яскраво видно тепер, коли ленінська партія, спочатку під керівництвом Леніна, а після нього під керівництвом товариша Сталіна, на практиці успішно здійснює цю політику вже протягом більше 17 років диктатури пролетаріату в СРСР.

1875 року в «Критиці Готської програми» Маркс знову з особливою силою загострює увагу на розумінні вчення про диктатуру пролетаріату, як головного в марксизмі, і розумінні диктатури пролетаріату як тривалого періоду класової боротьби, тривалого перехідного періоду від капіталізму до комунізму, протягом якого державну владу тримає в руках пролетаріат, як пануючий клас.

Маркс і Енгельс відгострювали своє учення в безперервній боротьбі на два фронти з опортунізмом. Боротьба опортуністів проти вчення Маркса ще більше загострилася після смерті Маркса й Енгельса.

Опортуністи II Інтернаціоналу, перекинувши марксизм, намагаючись пристосувати його до ролі безобідної для капіталізму зброї, вихоплювали з вчення Маркса його основне ядро — вчення про диктатуру пролетаріату. Якщо Бернштейн 1897 року («Предносилки социализма») відкрито став на шлях ревізії марксизму, заявляючи, що розвиток капіталізму, ніби відкриває перспективу мирного вrostання в соціалізм й знімає необхідність насильницької революції, то центристичні з II Інтернаціоналу старанно обходили питання про пролетарську революцію й дик-

¹ К. Маркс і Ф. Енгельс. Твори т. XV стор. 192.

² Там же, стор. 186.

татуру пролетаріату, заперечували це основне ядро марксизму, таким чином в корені перекручуючи все учення Маркса в цілому. Каутський старанно захищував від робітничого класу протягом десятиріч «Критику Готської програми», в якій Маркс з особливою гостротою розробляє питання диктатури пролетаріату. Каутський намагався висвітлити поняття диктатури пролетаріату, як «випадком кинуте сливце», позбавлене особливого значення. Другий теоретик II Інтернаціоналу Генріх Кунов поділяв Маркса на дві частини: одного — молодого Маркса, ортодоксального, а другого — Маркса після 1848 року, який піби підпав під вплив анархічних ідей і тому заговорив про диктатуру пролетаріату. Всі ці спроби опортуністів становили собою намагання розібрати пролетаріат, намагання розірвати непорушну єдність його теорії, підмінити велику теорію непримиренної класової боротьби до остаточного знищення класів і основ їх існування, розроблену Марксом, солодкуватою теорією класового миру, обгрунтованою філістерами II Інтернаціоналу.

Боротьба Леніна за пролетарську революцію

Тільки Ленін, виходячи з глибокого розуміння нерозривної єдності всієї системи поглядів Маркса — Енгельса, зумів відстояти прапор марксизму. Уже в своїх перших роботах Ленін указував міжнародному пролетаріату, що вся боротьба Маркса й Енгельса, всі наукові роботи їх обох, були присвячені обгрунтуванню неминучості насильницького повалення в пролетарській революції панування буржуазії, необхідності встановлення диктатури пролетаріату, як переходового до комунізму періоду, протягом якого пролетаріат, тримаючи в своїх руках державну владу, придушуючи насильством класових ворогів пролетаріату, в союзі з основними масами селянства, знищує всі класи й основи їх існування — будує соціалізм. Виходячи з усвідомлення нерозривної єдності всього учення Маркса, сприймаючи його в цілому — без застережень, усвідомлюючи, що воно все проіняте основною ідеєю — ідеєю диктатури пролетаріату, Ленін високо підніс прапор марксизму, прапор диктатури пролетаріату. В непримиренній боротьбі проти опортунізму він відстояв цілісність і непорушність учення Маркса й Енгельса, він очистив його від всіх і всіляких перекручень його опортуністами, він застосував його до умов нового етапу боротьби пролетаріату, розробив його далі, узагальнюючи повний досвід класової боротьби пролетаріату, в період імперіалізму і пролетарської революції.

Так само, як Маркс і Енгельс, Ленін кожний крок своєї теоретичної і практичної роботи підкорив завданню перемоги пролетаріату в боротьбі за комунізм. Він поєднує на кожному кроці найглибше наукове розроблення питань, пов'язаних з боротьбою пролетаріату, з упертою, невпинною боротьбою за практичне здійснення науково обгрунтованих висновків, що випливають з узагальнення досвіду попередньої боротьби пролетаріату. Ленін розробляє далі самий метод діалектичного матеріалізму — основу марксизму — і, озброївшись ним, підносить на новий вищий ступінь наукову розробку всієї теорії пролетаріату. Учення Леніна, як і учення Маркса — Енгельса, тому і наукове, що воно засноване на глибокому розумінні процесів всієї світобудови і всього розвитку людського суспільства, що воно за допомогою справжнього наукового методу аналізує весь попередній досвід людства. Бувши послідовно науковим, це учення має тому виключну силу, озброюючи пролетаріат правдивим розумінням конкретних завдань його в практиці боротьби за комунізм.

В цій розробці теорії пролетаріату Ленін весь свій науковий аналіз пронизує ідеєю диктатури пролетаріату, бо боротьба за неї як єдиний шлях перемоги пролетаріату науково обгрунтований всім досвідом класового суспільства, всією боротьбою пролетаріату. Ідея диктатури пролетаріату випливає з всього наукового аналізу Марксом, Енгельсом і Леніним шляхів розвитку класового суспільства, а тому вона і пронизує весь марксизм-ленінізм. Тому і нема жодної роботи Леніна яка разом не була б просякнена цією ідеєю перемоги пролетаріату як єдиної умови дальшого прогресу людського суспільства.

З перших же кроків своєї революційної діяльності Ленін веде непримиренну боротьбу з опортуністами, підкреслюючи цю основу, ведучу ідеєю учення Маркса, відстоюючи її зі всією ленінською послідовністю. Він нещадно розбиває народницькі ідеї про виключність революційного руху в Росії і непридатність в Росії учення Маркса.

Перед другим з'їздом партії в редакції «Іскри» Ленін веде боротьбу з Плехановим, який спочатку, в першому варіанті проекту програми партії, обмовився про диктатуру пролетаріату, а потім викинув її як неіснуюче поняття. Ленін в боротьбі за програму партії робітничого класу підносить ідею диктатури пролетаріату на принципіальну висоту; за його вимогою вона включається в «іскровський» проект програми партії. На другому з'їзді партії Ленін веде боротьбу проти намагання знову вихолостити програму партії, викинути з неї ідею диктатури пролетаріату. Один з найактивніших його супротивників на другому з'їзді партії — Акімов-Махновець доводить, що ідеї диктатури пролетаріату немає в жодній з програм західно-європейських соціал-демократичних партій. Він має активну підтримку від частини з'їзду, яку представляють майбутні меншовики. Троцький активно виступає на другому з'їзді партії проти позиції Леніна, позиції більшовиків. Він є одним з головних супротивників Леніна в боротьбі навколо першого пункту уставу партії.

Ленін зумів відстояти ідею диктатури пролетаріату. Вся боротьба Леніна на другому з'їзді прийнята захистом ідеї диктатури пролетаріату. Його аналіз розвитку суперечностей капіталізму служить обгрунтуванням гегемонії пролетаріату в революційному русі, необхідності насильницького захоплення пролетаріатом влади в свої руки, установлення диктатури пролетаріату. Цій ідеї служить вся його боротьба проти стихійності в робітничому русі за *створення партії нового типу* — авангарду робітничого класу, керівника його і йдучих за ним широких мас трудящих в революційному русі.

Боротьба Леніна за перший пункт уставу, за ленінські організаційні принципи партії була боротьбою за створення партії, яка може вести пролетаріат на боротьбу проти капіталізму, може керувати пролетарською революцією і диктатурою пролетаріату. Вся боротьба Леніна і його партії — більшовиків спочатку і до сьогодні прийнята ідеєю, що випливає з всього марксоленінського вчення.

На підступах до революції 1905 року в Росії Ленін глибоко розробляє питання про селянство, як співника пролетаріату, як в буржуазно-демократичній, так і в пролетарській революції. На конкретному аналізі революційного руху в Росії Ленін розробляє питання про буржуазно-демократичні революції в період імперіалізму, питання про пролетаріат, як гегемона цих революцій, про революційно-демократичну диктатуру робітничого класу й селянства та шляхи переростання буржуазно-демократичної революції в революцію пролетарську. Питання про гегемонію пролетаріату в революцію 1905 року було найгострішим

питанням в боротьбі Леніна за доведення революції до диктатури пролетаріату.

Меншовики, приписуючи буржуазії роль гегемона, ведучого революційного класу, відводили пролетаріатові службову роль «пшовхача» буржуазії, роззброюючи цим пролетаріат і прирекаючи революцію на напевну поразку. Відстоюючи марксизм від меншовиків, Ленін вніс новий величезний вклад до скарбниці марксизму — учення про революційно-демократичну диктатуру робітничого класу й селянства.

Безпосередній досвід революції 1905 року пов'язаний із розробленням Леніним питання про ради, як форму революційно-демократичної диктатури робітничого класу й селянства на тому етапі і диктатури пролетаріату в дальшому майбутньому.

Ради виникли в 1905 р. вперше в революційному русі робітничо-селянських мас. Російські меншовики і їх побратими за кордопом на чолі з Каутським бачили в радах тільки тимчасові рядові організації робітників, які мають значення тільки допоміжних організацій. Тільки Ленін знайшов в рядах робітничих і селянських депутатів органи збройного повстання, нові органи влади, зародок революційно-демократичної диктатури робітничого класу й селянства. В своїй роботі «Перемога кадетів і завдання робітничої партії» Ленін писав, що одним з методів творчості народу які відрізняють період «революційного вихру» 1905 р., є:

«Створення нових органів революційної влади, — Ради Робітничих Солдатських, Залізничних, Селянських Депутатів, нові сільські й міські власті тощо, і т. п. Ці органи створювалися виключно... революційним шляхом, як продукт самобутньої народної творчості, як вияв самодіяльності народу, що позбавився або позбавляється старих поліцейських пут».¹

В цій роботі Ленін з особливою силою підкреслив, що ради були владою не обмеженою ніякими законами, ніякою іншою владою, що ця «Нова влада, як диктатура величезної більшості, могла триматися і трималася виключно при допомозі довір'я величезної маси...»²

Боротьба за основне, головне в марксизмі, за диктатуру пролетаріату насичує кожний крок організаційної і теоретичної роботи В. І. Леніна протягом всіх років реакції та дальші кроки нового піднесення.

Ленін нещадно викривав опортунізм в міжнародному робітничому русі, борючись проти опортунізму вождів II Інтернаціоналу, викриваючи їх і об'єднуючи навколо більшовизму всі кращі, найреволюційніші елементи в партіях II Інтернаціоналу. Після відкритого зрадинства вождів II Інтернаціоналу і банкрутства його Ленін в роки війни збирав найреволюційніші елементи в міжнародному робітничому русі, об'єднуючи їх навколо більшовизму на боротьбу проти імперіалістичної війни, за пролетарську революцію.

Згодом, після перемоги Жовтневої пролетарської революції, Ленін завершив цю боротьбу за всесвітню справжню партію робітничого класу, по прикладу нашої більшовицької партії, в створенні третього — Комуністичного Інтернаціоналу.

В роки світової війни, яка позначила вступ світової капіталістичної системи в смугу її загальної кризи, бачачи можливість прориву імперіалістичного ланцюга в найслабшій його ланці, Ленін завершує в струнку систему свою *теорію імперіалізму*, як останньої стадії розвитку капіталізму, передодня пролетарських революцій, даючи перший після Маркса глибокий науковий аналіз розвитку капіталізму в кінці XIX і початку

¹ Ленін, Твори, т. IX, стор. 116.

² Ленін, Твори, т. IX, стор. 117.

ХХ сторіччя. Озброївшись методом Маркса, всією силою теорії Маркса і Енгельса, Ленін зумів викрити й показати нове в розвитку капіталізму, яке становить тільки неминучий етап в розвитку капіталізму і його внутрішніх суперечностей. Ленін показує, що в умовах імперіалізму суперечності капіталізму не тільки згладжуються, а набувають виключної гостроти, яка забезпечує можливість прориву ланцюга імперіалізму в найслабшій ланці, можливість *переможної пролетарської революції й побудови соціалізму в одній країні*.

Ленін сміло протиставляє це своє вчення всьому теоретичному арсеналу II Інтернаціоналу, закликаючи одночасно до перетворення імперіалістичної війни на війну громадянську, закликаючи до пролетарської революції, до повалення капіталізму. Він громить Троцького і його опортуністичну ідейку сполучення штатів Європи. Він громить і люксембургіанство, яке знайшло яскравий вияв у групі так званих «лівих» в революційному русі. Ленін ясно бачить, що не тільки соціал-демократи II Інтернаціоналу, які одкрито зрадили робітничий клас і пішли на послугу імперіалістам, але й опортуністи в рядах партії робітничого класу, що прикриваються лівою фразою, — роззброюють пролетаріат, виходячи на ділі з того ж опортуністичного, соціал-демократичного трактування вчення Маркса про пролетарську революцію. Боротьба «лівих» проти Леніна в національному питанні, боротьба їх проти ленінського лозунга самовизначення нації аж до відокремлення впливала з неминучою логікою з ворожого марксизму-ленінізму розуміння пролетарської революції, з явного перекручення й ігнорування учення Маркса про диктатуру пролетаріату, з ігнорування особливостей фази імперіалізму в розвитку капіталізму.

Так звані «ліві» (Радек, Бухарін, Пятаков та ін.) виходили з механістичної уяви про пролетарську революцію, як одночасний акт принаймні, в цілому ряді передових капіталістичних країн. Бухарін тоді висвітлював пролетарську революцію, як наслідок розриву капіталістичних відносин у всіх, або, принаймні, в передових капіталістичних країнах в наслідок їх передрілості, а в такому разі, після пролетарської революції повинні були, на думку так званих «лівих», автоматично зникнути державні кордони й національна різниця. Ця позиція так званих «лівих» мала однакову з Троцьким та іншими опортуністами з соціал-демократичного табору алтимарксистську, антиленінську ідейну основу — заперечення можливості побудови пролетарської революції в одній країні.

Розбиваючи всі ці опортуністичні теорії, Ленін глибоко розробляв вчення про пролетарську революцію й диктатуру пролетаріату. Ленін визнавав, що без озброєння пролетаріату, і насамперед його партії, правильним марксистським розумінням основних питань пролетарської революції й диктатури пролетаріату не можна забезпечити перемоги пролетаріату. Цю роботу Ленін вивершив 1917 р. в історичній брошюрі «Держава і революція». Ця робота, створена на основі всього вчення Маркса й аналізу дальшого досвіду революційної боротьби пролетаріату, становить в розвитку марксизму-ленінізму новий, вищий щабель. І цей найвидатніший твір марксизму-ленінізму був нерозривно пов'язаний зі всією практикою революційної боротьби. Він розв'язував питання, які постали в ході практики революційної боротьби, і озброював робітничий клас та його партію на бої за владу пролетаріату.

Після лютневої революції, яка відкрила можливість безпосередньої боротьби за диктатуру пролетаріату, Ленін поспішає повернутися з вигнання до Росії. В своїх квітневих тезах він розвиває свій стратегіч-

ний план всієї революції. Потім крок за кроком він веде робітничий клас до пролетарської революції. Найвидатніший мислитель і теоретик — він в той же час палкий агітатор, твердий організатор, безстрашний керівник має на підступах до Жовтневої революції. Кожний крок його в цей період пов'язаний з розробленням питань класової боротьби, пролетарської революції, з непримиренною боротьбою проти класового ворога. Цей період є не тільки періодом боротьби з кадетами, меншовиками і есерами, але й періодом гострої боротьби з опортуністичними елементами в рядах більшовизму. Ленін громить Каменєва і його прибічників, які розуміють по-меншовицькому характер та завдання революції і підсунувають партії політику підтримки буржуазії та продовження імперіалістичної війни. Ленін громить і «ліваків», які перекручують тактику партії та підсунувають їй перестрибування через сталі розвитку революції, закликають до негайного захоплення влади пролетаріатом, без підготовки пролетарської революції, і прирікають тим самим її на поразку. Крок за кроком, від лозунга до лозунга, які логічно випливають з ходу революційної боротьби, Ленін веде пролетаріат назустріч переможній пролетарській революції. І коли більшість робітничого класу у вирішальних центрах країни, передусім в Москві і Ленінграді завойовано партією Леніна, коли в рядах цих центрів більшість уже в руках більшовиків, Ленін висуває безпосереднє завдання захоплення пролетаріатом влади в свої руки. Він уперто ставить це завдання перед партією, безпосередньо керує розробленням плану збройного повстання, вибором моменту повстання, технічною його підготовкою і проведенням. І цей етап революції нерозривно пов'язаний з боротьбою Леніна проти опортунізму в рядах партії. Ленін зі всією гостротою бичує штрейкбрехерство Зінов'єва й Каменєва, які виявили перед буржуазією план повстання, підготовлюваного більшовицькою партією. Зі всією непримиренністю Ленін вимагає виключити цих штрейкбрехерів з партії. Він викриває опортуністичну природу пропозицій Троцького, який намагався підміняти збройне повстання парламентською грою й запропонував чекати постанов другого з'їзду рад. Одночасно Ленін розробляє в своїх листах до Центрального комітету, в своїх статтях («Марксизм и восстание», «Советы постороннего») основні питання тактики повстання пролетаріату.

Практичні вказівки Леніна в підготовці жовтневого повстання пов'язані з розробленням одного з найважливіших питань пролетарської революції, питання про збройне повстання пролетаріату.

Потрібний був великий геній Леніна, щоб так поєднати піклування про багаточисленні питання практики підготовки повстання з найглибшим розробленням теоретичних питань, пов'язаних з завоюванням державної влади.

В усій боротьбі за підготовку пролетаріату до пролетарської революції і в безпосередній підготовці до захоплення пролетаріатом влади, в підготовці Жовтня найближчим і найвірнішим соратником та помічником Леніна був товариш Сталін. Він керує за відсутністю В. І. Леніна з його доручення VI з'їздом партії, веде боротьбу проти опортунізму, зокрема в питаннях програми партії, він очолює в Центральному комітеті більшовицької партії боротьбу за лінію Леніна, лінію на збройне повстання. Він проводить лінію Леніна в боротьбі з опортуністами — штрейкбрехерами Зінов'євим і Каменєвим та «парламентським кретинізмом» Троцького, який пропонував чекати з'їзду рад, що повинно було віддалити повстання й дати можливість буржуазії підтягнути допоміжні військові сили. Правдивий вибір моменту повстання й уперте проведення

плану повстання, тверде керівництво Леніна й Сталіна забезпечили перемогу в повстанні пролетаріату в жовтні — перемогу пролетарської революції.

Ленін — організатор диктатури пролетаріату

Після захоплення влади в жовтні настає період будівництва першої в світовій історії пролетарської держави. Ленін керує виданням декретів, часто пише їх сам, бореться за їх проведення в життя, керує будівництвом нового державного апарату замість розбитого в пролетарській революції буржуазного державного апарату. Наносячи удари врагам революції, що намагалися повалити диктатуру пролетаріату, Ленін запроваджує спочатку цілу систему заходів, що були тільки допоміжними до завдання соціалістичної перебудови економіки — робітничий контроль, націоналізація банків, облік. На конкретному досвіді робітничого контролю Ленін учив робітників опановувати підприємства. Дальшим щаблем цього опанування підприємствами була націоналізація фабрик і заводів.

Ленін сміло ставить завдання розгортання пролетарської демократії. Він підкреслює, що сили диктатури пролетаріату — в участі мільйонних мас в керуванні державою, господарством. Учитися на практиці боротьби — ось завдання трудящих. В численних виступах, доповідях і статтях питання притягнення всіх трудящих до керівництва державою опрацьовує Ленін теоретично і ставить як практичну задачу.

«Ніхто вам не допоможе, — говорить він, — якщо ви самі не об'єднаєтеся і не візьмете всі справи держави до своїх рук».¹

Він закликає висувати з мас організаторські таланти і притягати їх до керування. Ленін уважно стежить за кращими зразками масової творчості, покладаючись на ініціативу мас, закликаючи до цієї ініціативи і одночасно керуючи нею, теоретично узагальнюючи досвід мас, озброюючи їх правильним розумінням мети й шляхів боротьби, причин окремих невдач і засновку успіху.

Розгортаючи з перших же днів диктатури пролетаріату всебічну ініціативу мас, Ленін зі всією непримиренністю бореться з опортуністами в рядах самої більшовицької партії — з правими, які виходили з антимарксистських і меншовицьких і напіванархічних позицій, ігнорували роль партії в організації мас в боротьбі за диктатуру пролетаріату, намагалися підсунути партії політику вищого класового миру і втягнути партію в політику парламентського блоку з буржуазними і дрібнобуржуазними партіями. Ленін бореться з троцькізмом і так званими «лівими комуністами», які також виходили з антимарксистського меншовицького розуміння пролетарської революції й диктатури пролетаріату. І Троцький, і «ліві комуністи» 1918 року, заперечуючи можливість перемоги соціалізму в одній країні, не вважали можливим тривале існування диктатури пролетаріату в одній країні. Тому Троцький в період Брестських мирних переговорів висував свій лозунг «ні війни, ні миру», який визначав опортуністичну настанову на розв'язання долі Жовтневої революції виключно в залежності від розвитку революції на заході, а «ліві комуністи» пропонували авантюристичне оголошення «революційної війни» всьому капіталістичному світу за ініціативою нашої країни.

¹ Ленін, Твори, т. XXII, стор. 55.

Як ті, так і інші виходили з соціал-демократичного, опортуністичного заперечення можливості перемоги пролетарської революції в одній країні й неминучості загибелі диктатури пролетаріату. Ленін домігся більшості в Центральному комітеті партії і на з'їзді партії і цим запобіг загибелі диктатури пролетаріату. Найвірнішим соратником Леніна в цій боротьбі за врятування диктатури пролетаріату знову був товариш Сталін.

Керуючи партією і радянською державою протягом дальших років пав'язаної нам капіталістичним оточенням громадянської війни, Ленін виходив з потреби будьщо оборонити, зберегти диктатуру пролетаріату в нашій країні, щоб в дальшому забезпечити побудову соціалізму. Боротьба з контрреволюцією всередині країни, підкорення всього господарства задачі оборони країни — все мало свою мету забезпечити боротьбу за соціалізм. Розв'язуючи практичні питання економіки й політики, Ленін одночасно створював розгорнуте вчення про шляхи й методи боротьби за соціалізм.

Невтомно, день за днем Ленін працює над зміцненням союзу робітничого класу з селянством, забезпечуючи керуючою роллю пролетаріату в цьому союзі кінцеву його мету — завершення побудови безкласового суспільства. Хто не сприймає цієї ідеї Леніна, той не визнає його вчення про союз робітничого класу з селянством, той не визнає учення про диктатуру пролетаріату, не визнає ленінізму.

Цю ідею Леніна відкидав троцькізм, підсовуючи партії політику експропріації пролетаріатом основних мас селянства; цю ідею вихолощували праві, підсуваючи партії політику удаваного класового миру, відмовлення від боротьби з куркульством.

Після переможного закінчення громадянської війни, в якій були відбиті спроби капіталістичної інтервенції, спираючись на внутрішню контрреволюцію, знищити радянську владу, Ленін з виключною смілістю й твердістю поставив питання про поворот до нової економічної політики, як єдино правильної політики будівництва соціалізму, основи якої були закладені ще на початку 1918 р., до початку громадянської війни. Цей поворот становив виключну трудність.

Тільки геній великого Леніна, що продумав до основ весь план будівництва соціалізму, міг забезпечити проведення цього повороту так, щоб диктатура пролетаріату не послабла, а зміцніла, щоб в нових умовах союз робітничого класу й основних мас селянства міг не тільки зберегтися, а ще й окріпнути, щоб нова економічна політика могла забезпечити провідну роль соціалістичного сектора з першого дня свого існування, а в дальшому перемогу соціалістичного сектора — розв'язання питання «хто кого» на користь соціалізму, щоб вона забезпечила в дальшому, під керівництвом пролетаріату, перехід всього дрібного відсталого селянського господарства на рейки великого соціалістичного господарства.

Ця перемога була забезпечена Леніним тим, що в основу основ всієї боротьби Ленін поклав міцність диктатури пролетаріату, міцність пролетарської партії — авангарду робітничого класу і керуючої сили в системі диктатури пролетаріату, тим, що він забезпечив керівництво пролетаріату в спілці робітничого класу і селянства. Ця перемога була забезпечена тим, що після смерті Леніна партія твердо і впевнено йшла ленінським шляхом за керівництвом кращого з кращих соратників Леніна, за керівництвом мудрого великого непохитного *Сталіна*.

Партія після смерті Леніна — під його великим прапором

З часу смерті Володимира Ільча минуло 11 років. За ці роки під керівництвом кращого сподвижника і наступника Леніна — товариша Сталіна, партія вела жорстоку боротьбу з класовим ворогом, розгромилла опортунізм всіх мастей і добилась величезних перемог в справі соціалістичного будівництва.

Досить порівняти найзагальніші показники господарчого й культурного зросту нашої країни, щоб бачити той гігантський переворот, якого досягнуто на основі послідовної боротьби за проведення в життя заповітів Леніна.

СРСР стала країною індустріальною.

Валова продукція великої промисловості в СРСР складала в 1923 році (в цінах 1926—1927 року) 4 мільярди крб., в 1934 році — 49,5 мільярдів крб.

Кількість робітників промисловості зросла з 7,5 млн. в 1923 році до 22 млн. в 1934 році.

Якщо в 1924 році у валовій продукції всього народного господарства на промисловість припадало 32,4%,

на сільське господарство 67,6%,

то в 1934 році на промисловість припадало . . . 73,1%,

а на сільське господарство 26,9%.

Ми створили свою важку індустрію.

Питома вага галузей промисловості, що виробляє засоби виробництва, в 1924—1925 рр. складала 39,1%, в 1934 році — 56,5%. Виробництво чавуну зросло з 300 тисяч тонн в 1923 р. до 10 млн. 400 тис. тонн — в 1934 році.

Видобуток кам'яного вугілля зріс з 12,7 млн. тонн в 1922 — 23 рр. до 93,5 млн. тонн в 1934 році. Видобуток нафти зріс з 5,6 млн. тонн в 1923 році до 25 млн. тонн в 1934 році. Виробництво електроенергії з 1,1 млрд. квт. годин до 20,5 млрд. квт. годин. Вантажобіг залізниць зріс з 58 млн. тонн в 1923 р. до 316 млн. тонн в 1934 році.

Зросли численні, нові галузі промисловості.

Ми стали країною, що має найпередовішу в світі техніку, що має найбільші в світі промислові гіганти.

В галузі сільського господарства ми також маємо перемоги всесвітнього значення.

СРСР став країною найбільшого в світі соціалістичного сільського господарства.

Вся посівна площа зросла з 91,7 млн. га в 1923 році до 129,7 млн. га в 1933 році.

Наше сільське господарство в своїй переважній частині вже переведено на соціалістичний шлях розвитку. Якщо в 1923 році усунієні засіви складали всього 2,7% засівів, то в 1934 році вже 90% засівів припадає на соціалістичний сектор.

Дрібне розпорошене селянське господарство змінене великим колективним господарством.

Відстала техніка сільського господарства, пов'язана з відсталістю дрібного селянського господарства, вже у великій масі витиснена передовою машинною технікою. В 1923 році тракторний парк в сільському господарстві СРСР складав всього 2 тисячі. Ленін мріяв про часи, коли

наше сільське господарство матиме 100.000 тракторів, вважаючи, що це стане кращим засобом переконання селянина в перевагах соціалістичного господарства.

Він говорив на VIII з'їзді партії:

«Коли б ми могли дати завтра 100.000 першокласних тракторів, забезпечити їх бензином, забезпечити їх машиністами (Ви прекрасно знаєте, що поки це фантазія), то середній селянин сказав би: «Я за комунію» (тобто за комунізм).¹

Нині наша країна має тракторний парк, що майже втричі перевищує ці сміливі, але впевнені плани Леніна. В 1934 році тракторний парк СРСР складав 280 тисяч шт. (3709 кінських сил). В 1923 році ми ще не мали жодної МТС. До 1-го жовтня 1934 року ми маємо вже 3800 МТС, цих потужних важелів перебудови сільського господарства на соціалістичних началах.

В країні вже здійснена суцільна колективізація, а до кінця другої п'ятирічки буде здійснена цілковита колективізація. На цій основі куркуль ліквідований як клас. Рештки його успішно добиваються і викорчуюються.

Приватнокапіталістичний сектор в народному господарстві вже остаточно знищений. Дрібнотоварове господарство день за днем, на основі успішної колективізації, поступається місцем великому соціалістичному. Соціалістичний сектор стає вже неподільно пануючою і єдиною командуючою силою в народному господарстві.

СРСР з'являється країною передової культури у всьому світі. Швидкими темпами зростає матеріальний і культурний рівень багатомільйонних мас трудящих. Ми вже стали країною письменною.

Політична свідомість і активність трудящих Радянського Союзу росли разом з усім зростом народного господарства і культури. Національні республіки й райони, що були в стані пригнічення за старого ладу з відсталим господарством і культурою, на основі визволення від національного ярма, швидко ліквідують цю відсталість, доганяючи в своєму розвитку передові республіки СРСР.

Успішно розв'язується завдання, що його ставив Ленін з перших днів існування радянської влади, розгортання пролетарської демократії — притягнення трудящих до керування державою. Яскраво це показали останні вибори рад. Якщо в 1923 році по РСФРР у виборах рад брали участь в місті всього 38,5% виборців, а на селі 37,2%, а в 1926 році по Союзу в містах — 52%, а в сільських місцевостях — 48,9%, то в 1934 році по Союзу явка виборців в місті вже складала 91,6% а на селі — 83,3%.

На Україні — середня явка виборців в 1934 році дійшла вже 94,8% в містах і 89% на селі, а по головних містах УСРР майже 100%. Зріс багатомільйонний радянський, профспілковий актив, актив численних добровільних товариств і організацій. Але головний успіх у справі притягнення трудящих до керування державою ми маємо в найширшому розгортанні ударництва і соціалістичного змагання. Десятки мільйонів робітників і колгоспників свідомо борються за піднесення господарства нашої країни, усвідомлюючи, що це їх власне, рідне, соціалістичне господарство.

У правдивості лінії партії немає сумнівів у жодного свідомого трудящого.

Ті гігантські перемоги, що ними може гордитися кожний трудящий

¹ Ленін, Твори, т XXIV, стор. 170.

нашої країни, забезпечені ленінською партією, вони забезпечені її твердим ленінським керівництвом.

Після смерті Леніна, партія мала чіткі віхи дальшої боротьби, вона мала вірного провідника в боротьбі за соціалізм-марксизм-ленінізм, але треба було твердо йти ленінським шляхом, не збиваючись з нього, не даючи себе збити різними опортуністам, які, після смерті Леніна, намагались змінити велике вчення Леніна на свої опортуністичні теорії, що виправдовують опортуністичну тактику і зрадництво робітничого класу.

Троцькізм, прикриваючись революційними фразами, розгорнув напад на основу основ марксизму-ленінізму — вчення про диктатуру пролетаріату. Основною метою нападу на ленінізм Троцький вибрав вчення про можливість перемоги соціалізму в одній країні. Троцькізм переслідував мету зірвати ленінську політику спілки робочого класу з селянством, знищити цю основну умову успішної перемоги диктатури пролетаріату. Троцькізм нав'язував партії теорії неминучої залежності радянської країни від капіталістичного світу, переродження радянської влади та її загибелі. Троцькізм виступав проти ленінської політики індустріалізації, і ленінського плану соціалістичного перетворення сільського господарства, вважалося, взагалі, нездійсненим переможне будівництво соціалізму в одній країні. Троцькізм відкидав в самій основі ленінську теорію імперіалізму, протиставляючи їй махрову меншовицьку теорію пом'якшення протиріч у таборі імперіалізму. Заперечуючи ленінське вчення про буржуазно-демократичні революції в період імперіалізму і про революційно-демократичну диктатуру робітничого класу та селянства, троцькізм виступав проти ленінської тактики в питаннях Китайської революції. Отже, троцькізм поступово розгорнув повну ревізію ленінського вчення, підміняючи його своїм меншовицьким, прирекаючим країну рад на пемпшучу загибелі і весь міжнародний революційний рух на безнадійність перемоги.

Правий ухил, що став головною небезпекою в реконструктивний період, в період розгорнутого соціалістичного наступу по всьому фронту, також виходив із цілковитої ревізії ленінського вчення. Правий ухил підміняв ленінське вчення про диктатуру пролетаріату, як період жорстокої класової боротьби, опортуністичними меншовицькими теоріями про мирний рух до соціалізму, без класової боротьби, без диктатури пролетаріату. Праві відкидали усі вказівки Леніна про необхідність зберігати і кріпити диктатуру пролетаріату, як вирішну зброю в боротьбі за знищення класів, за побудову соціалізму. Вони виступали проти ленінської політики індустріалізації, прирекаючи нашу країну на відсталість, а значить на неминучу загибелі її від імперіалістичного оточення. Вони виступали проти розгортання колгоспного будівництва, відстоюючи куркуля від наступу на нього диктатури пролетаріату, захищаючи цим самим зріст капіталізму всередині країни, зріст сил контрреволюції і відмовляючись від боротьби за соціалізм.

І позиція правого ухилу з'являлась наскрізь антиленінською, опортуністичною, що неминуче вела до зміцнення сил контрреволюції, послаблення сил соціалізму.

Ці вороги партії були розгромлені у впертій і жорсткій боротьбі ленінською партією, і заслуга цього розгрому знов належить великому вождю партії — товаришу Сталіну.

Товариш Сталін з ленінською впертістю відстоював ленінізм від опортуністичних нападів і перекичень і так само, як Ленін, в боротьбі за марксизм, товариш Сталін в основу всієї боротьби за ленінізм клав най-

більше, неависне всім опортуністам, що найбільш підпадало і прямим, і захованим нападам — головне ядро ленінізму — вчення про диктатуру пролетаріату. Саме тому, що товариш Сталін прийняв безумовно велике вчення Маркса — Енгельса — Леніна, він з усією впертістю боровся за його суцільність і непорушність; саме тому, товариш Сталін стояв при повній зброї марксоленінського вчення, він боровся за його здійснення в житті і за дальніше його розроблення на основі багатшого досвіду класових боїв пролетаріату в нових умовах, в умовах загальної кризи капіталістичної системи і переможного походу диктатури пролетаріату в країні рад.

Сталін розбив всі спроби опортуністів відірвати ленінізм від марксизму. З усією ясністю він сформулював основи ленінізму, як марксизму доби імперіалізму й пролетарської революції. Він оборонив ленінізм від меншовицьких спроб звести його до національного російського явища, як це після смерті Леніна намагалися по паклепницькому подати Зінов'єв і Троцький. Сталін показав і обгрунтував, що «ленінізм — явище міжнародне, що має коріння у всьому міжнародному розвитку».

Сталін розгромив троцькістські спроби розірвати ленінізм на частини, підсунути партії теорійку переозброєння ленінізму. В цій троцькістській теорійці виявилось намагання застосувати до ленінізму методи соціал-демократичного перекручення Марксового вчення, розриваючи його єдність. В цій теорійці скерованій на дискредитацію ленінізму і роззброєння цим пролетаріату, знайшли відбиток спроби виправдати опортунізм ватажків II Інтернаціоналу, що приписували Марксу переозброєння, коли Маркс формулював своє вчення про диктатуру пролетаріату, виправдати опортунізм троцькізму й вихолостити, захвати боротьбу Леніна з опортунізмом в міжнародному робітничому русі з перших днів своєї революційної діяльності.

Озброюючи всю партію марксоленінським вченням, викриваючи опортуністів усіх мастей, Сталін керував здійсненням ученья Леніна в житті й розробляв його далі на основі конкретного досвіду класової боротьби.

Нема жодного питання вчення Леніна, яке б не знайшло дальшого розроблення Сталініним на основі нового досвіду класової боротьби.

Сталін вірно наслідував Леніна в боротьбі за марксизм-ленінізм, продовжуючи його дальше розроблення. У всіх своїх роботах, починаючи з самих перших, — ще до світової війни — Сталін розробляє питання теорії пролетаріату, озброївшись всім багатством наукового пізнання. Тільки тому Сталін міг далі розробити марксоленінську теорію, що свій аналіз і узагальнення він будував на глибокому розумінні всієї історії людського суспільства і самого метода марксизму-ленінізму — діалектичного матеріалізму. Прикладаючи цей метод до конкретної дійсності, він розвивав його далі, збагачуючи його, завжди тримаючи його гострим, і за допомогою його розвивав далі все учення Маркса — Енгельса — Леніна. Сталін, слідом за іншими основоположниками теорії пролетаріату, показує, що ця теорія твориться на найглибшому науковому розумінні розвитку всього суспільства, що сила пролетаріату, озброєного теорією Маркса — Енгельса — Леніна коріниться в науковому світогляді, що дає в руки пролетаріату найглибше розуміння всієї складної, різноманітної практики класової боротьби.

Саме тому Сталін, вірно ідучи за Ленініним і Марксом завжди пов'язує дальший розвиток теорії пролетаріату з всебічним розвитком наукового знання, з розвитком матеріалістичного світогляду. Сталін показує, що боротьба за комунізм через диктатуру пролетаріату нерозривно пов'язує

зана з усім матеріалістичним світоглядом, що вона впливає як непо-рушний науковий висновок з матеріалістичного розуміння історії, і саме боротьба за марксизм-ленінізм нерозривно пов'язується на кожному кроці з боротьбою за диктатуру пролетаріату.

Саме тому кожна робота Сталіна, аналізуючи конкретний досвід класової боротьби й будівництво соціалізму, озброюючи практику, одно-часно стає найбагатшим вкладом в скарбницю марксоленінського методу. Так розвиваючи всю теорію пролетаріату, Сталін розвиває і зброю єди-ного наукового методу — матеріалістичної діалектики. Саме тому кожна його робота, як і роботи Маркса, Енгельса і Леніна, збагачує не тільки розуміння даного конкретного питання, але й весь наш науковий світогляд.

В дальшому розробленні ленінізму у товариша Сталіна, як і в попе-редніх основоположників, провідним, головним є учення про диктатуру пролетаріату. На досвіді відбудовчого періоду й періоду розгорнутого наступу соціалізму, на основі аналізу багатогранності державної і госно-дарчої практики диктатури пролетаріату, Сталін завершив розроблення питання про систему диктатури пролетаріату. Він розробив питання про партію, як вищу форму класової організації пролетаріату, як ведучу силу в системі диктатури пролетаріату, дав партії розгорнуте ленінське вчення — вчення про єдину партію — авангард робітничого класу. Він дав партії розгорнуте ленінське вчення про державний апарат диктатури пролетаріату, показав, що державний апарат диктатури пролетаріату, це не тільки ради, але й вся система «приводів» або «важелів» — численні масові організації, без яких неможливе здійснення диктатури.

Сталін розгорнуто показав три сторони диктатури пролетаріату, дав свою класичну формулу. Керуючи здійсненням диктатури пролетаріату, Сталін розробив питання про форми класової боротьби в перехідний період; він доповнив Ленінське вчення про форми класової боротьби аналізом цих форм в період розгорнутого соціалістичного наступу. Він показав як завдання придушення пролетаріатом класового ворога — куркуля повинно бути доведено до ліквідації його, як класу.

Поклавши за основу ленінське розроблення селянського питання, Сталін розробив детально питання про союз робітничого класу із селян-ством під керівництвом робітничого класу аж до доведення цього союзу до переробки робітничим класом свого спільника у свідомого члена без-класового суспільства.

Проблема індустріалізації СРСР розроблена в розгорнутому й пов-ному вигляді саме товаришем Сталіним. В боротьбі з правими опортуні-стами, що висували свої твердження про криву, яка згасає в темнях зросту нашої промисловості, в боротьбі з троцькістами, що спочатку висували авантюристичні ідейки поіндустріалізації за рахунок розору селянства, а потім ховали свою боротьбу проти партії під галас про над-мірні темпи індустріалізації і виявлялись наймізерними мінімалістами і капітулянтами, товариш Сталін дав глибоке розроблення питання як про темпи, так і про методи індустріалізації країни.

В. І. Ленін у своїй доповіді про подюдаток на Всеросійській кон-ференції РКП(б) 26 травня 1921 р. говорить:

«Дійсною і єдиною базою для зміцнення ресурсів, для створення соціалі-стичного суспільства є лише одне, — це велика промисловість».¹

Того ж року на III Конгресі Комінтерну Ленін говорив, що єдино можливою економічною основою є велика машинна індустрія.

¹ Ленін, Твори, т. XXVI, стор. 390.

Виходячи із цих ленінських заповітів, забезпечивши спочатку відбудову зруйнованого імперіалістичною і громадянською війною народного господарства, Сталін поставив перед партією завдання індустріалізації країни, відстояв її від намадів опортуністів — троцькістів і правих, учив збирати засоби для будівництва великої промисловості, відстоюючи будівництво гігантів великої промисловості, опанування нових галузей виробництва, оснащення промисловості передовою технікою, опанування живими людьми цієї техніки. Зокрема, кожне завдання в цім здійсненні заповітів Леніна, кожен завод, кожна електростанція доводилось відстоювати в боротьбі з опортуністами, що намагалися затримати індустріалізацію країни.

Важке завдання індустріалізації країни тепер викопано — знов завдяки твердому, непохитному, мудрому керівництву товариша Сталіна.

Тепер ми стали однією з самих передових, у технічному відношенні країн світу, ми маємо найкрупніші в світі промислові гіганти. Ми вже звільнилися від залежності від капіталістичної техніки. Ми вже не обмежуємось опануванням самої передової техніки капіталістичного світу. Оволодівши передовою технікою, пролетарі висувають із свого оточення десятки і сотні тисяч винахідників, сміливих конструкторів, борців за нову техніку.

Політика індустріалізації країни забезпечила перехід і до соціалістичної перебудови сільського господарства. Керуючи підготовкою і проведнням цієї перебудови, Сталін розробив питання про умови переходу до колективізації села, про шляхи і методи колективізації. Він розвинув далі ленінський кооперативний план на конкретному досвіді колективізації в СРСР. Такі, історичного значення роботи, як «Рік великого перелому», «До питаль аграрної політики СРСР», «Замаморочення від успіхів», «Відповідь товаришам колгоспникам», «Про роботу на селі», аналізуючи конкретний досвід колективізації, освітлюють далеко наперед дальший шлях колгоспного будівництва.

Політика індустріалізації країни і соціалістичного перетворення сільського господарства забезпечила швидкі темпи всього будівництва соціалізму.

Ленін в листі VIII Всеросійському з'їзду електротехніків говорить:

«Велика машина промисловості і перенесення її до хліборобства є єдина економічна база соціалізму, єдина база для успішної боротьби за визволення людства від ярма капіталу».¹

Цю базу соціалізму партія збудувала борючись проти опортуністів, контрреволюційних троцькістів і правих, що виступали проти будівництва великої машинної промисловості, проти її перенесення до сільського господарства. В цій боротьбі за соціалізм партія на чолі з товаришем Сталіним виконала на основі вказівок Леніна розгорнуте вчення про шляхи і методи будівництва соціалізму, про побудову фундаменту й самої будови соціалізму. Це вчення, створене товаришем Сталіним, міцно ввійшло, як невід'ємна частина, до складу революційної теорії пролетаріату.

Політика індустріалізації країни, соціалістичної перебудови сільського господарства, знищення на цій основі класів і основ їх існування забезпечила формування і нової людини, свідомого будівника соціалізму.

«Комунізм є вища проти капіталістичної — продуктивність праці, добровільних, свідомих, об'єднаних, використовуючих передову техніку, робітників», — писав Ленін у «Великому початку».²

¹ Ленін, Твори, т. XXVII, ГИЗ, 1930 р., стор. 21.

² Ленін, Твори, т. XXIV, стор. 342.

Виступивши ще до війни як великий теоретик партії в національному питанні, працюючи разом з Леніним, товариш Сталін згодом розгорнув ленінську теорію національного питання, збагативши її досвідом боротьби за соціалістичну змістом і національну формою культуру. Сталін—основоположник і великий будівник Союзу Радянських Соціалістичних Республік, братерства народів, що будують соціалізм.

З ленінською сміливістю він викривав ухили від ленінізму в національному питанні, як великодержавний шовінізм, що є головна небезпека в партії в галузі національного питання, так і ухил до місцевого націоналізму, що став для Радянської України, в зв'язку з мавшим місце в минулому послабленням боротьби з націоналізмом, головною небезпекою на даному етапі.

Під керівництвом товариша Сталіна зміцнений ЦК КП(б)У розгромив контрреволюційний блок українських і руських націоналістів і троцькістів, що намагалися спільними силами відірвати Радянську Україну від Радянського Союзу і віддати її під ярмо поміщиків і капіталістів.

Цей розгром забезпечив могутній розквіт соціалістичного будівництва на Україні й величезний розмах та швидкі темпи будівництва української соціалістичної культури.

Радянська Україна досягла гігантських успіхів завдяки тому, що нею керує вірний ленінізму ЦК КП(б)У на чолі з товаришами Косіором і Постішевим. Зміцнений допомогою ЦК ВКП(б), ЦК КП(б)У при найближчому керівництві товариша Сталіна забезпечив ліквідацію глибокого прориву в сільському господарстві в 1931—1932 рр. і під прапором Леніна забезпечує господарчий і культурний розквіт всієї країни. Як говорив Павел Петрович Постішев, бойовий і улюблений керівник передового загону КП(б)У — київських більшовиків:

«Цих успіхів Україна домоглася за проводом ЦК КП(б)У і уряду УСРР, завдяки її непохитній вірності ленінським принципам пролетарського інтернаціоналізму, ленінським заповітам про єдність трудящих народів Радянського Союзу. Цих успіхів Україна домоглася завдяки допомозі і вшнробуваному керівництву ЦК ВКП(б) і особливо т. Сталіна. Цих успіхів Україна домоглася завдяки безперервному підвищенню більшовицької боєздатності її партійних організацій».²

Всі завойовані нами успіхи соціалістичного будівництва забезпечені тим, що партія свято виконувала заповіт Леніна — як зіницю ока боронити і зміцнювати диктатуру пролетаріату — цю могутню зброю будівництва соціалізму. Вона нещадно розбивала зовні лівацькі опортуністичні теорії відмирання, ослаблення пролетарської держави, що з'являлися лише новим повторенням правоопортуністичних теорійок загасання класової боротьби.

Партія зміцнювала органи диктатури пролетаріату, в першу чергу органи боротьби за державну безпеку і нашу гордість — Червону Армію.

Товариш Сталін учив нас розумінню ленінського твердження, що шлях до відмирання держави лежить тільки через всіляке зміцнення диктатури пролетаріату.

Ми сильні всередині країни і нас не зупинять підступи контрреволюції, що намагаються зза кордону спертися на рештки розбитого, розгромленого класу капіталістів і шкочити нам. Ми сильні зовні і немає в світі сили, яка б могла перешкодити побудові соціалізму в нашій країні.

Керуючи будівництвом соціалізму в СРСР, товариш Сталін пов'язував боротьбу трудящих Радянської країни, як нерозривну частину, з бо-

² «Комуніст», 15.I, 1935 р.

ротьбою за світову пролетарську революцію. Розроблюючи далі ленінську теорію імперіалізму, розроблюючи питання про розвиток загальної кризи капіталізму, товариш Сталін дав глибокий аналіз боротьби двох систем, як непримиренної класової боротьби, в якій, на основі правильної ленінської політики, переможе соціалістична система. Сталін, на основі аналізу конкретних умов китайської буржуазно-демократичної революції далі розробив вчення Леніна, доповнив його аналізом умов перемоги буржуазно-демократичних революцій і переростання їх в пролетарські в умовах боротьби двох систем.

Боротьба трудящих всього світу прописана свідомістю тогò непорушного положення, що кожний крок боротьби трудящих СРСР за соціалізм має величезне міжнародне значення, кожний наш успіх змінює співвідношення сил двох систем, що борються, і запалює на боротьбу мільйони в капіталістичному світі.

Сталін учив и учитъ нас «рухатись вперед так, щоб робітничий клас усього світу, дивлячись на нас, міг сказати: ось він — мій передовий загін, ось вона моя ударна бригада, ось вона моя робітнича влада, ось вона, моя батьківщина, — вони роблять свою справу, нашу справу — добре, — підтримаймо їх проти капіталістів і роздуймо справу світової революції».¹

* * *

Шлях до перемоги світової пролетарської революції забезпечено.

Ми змогли лише на кількох основних питаннях розвитку класової боротьби і соціалістичного будівництва після смерті Леніна показати, як керувала кращим соратником Леніна товаришем Сталіном партія Леніна вела її веде країну диктатури пролетаріату ленінським шляхом до соціалізму. Лише на кількох питаннях ми простежили, як в нерозривному зв'язку теорії з практикою, пролетарська революційна теорія проводиться в життя і сама розвивається партією, її проводирем, збагачується вивченням і узагальненням багатогранного досвіду практики міжнародної класової боротьби і соціалістичного будівництва.

Статті, промови і вказівки товариша Сталіна, що втілює в собі мудрість ленінської партії, ухвали з'їздів партії і її ленінського ЦК — все це нові і нові вклади у велику скарбницю марксизму-ленінізму.

Зінов'євці-троцькісти, всі ті, хто боровся проти Леніна, проти марксизму-ленінізму, проти перемоги пролетарської революції, після смерті Леніна боролися проти ленінської партії, її політики, гальмуючи, намагались зірвати будівництво соціалізму в нашій країні, — ходом боротьби скотились у табір контрреволюції, перетворившись в її зброю. Перетворившись на передовий загін світової контрреволюції, зряддя фашизму, вони не зважають вживати проти проводирів ленінської партії терор, повторюючи тим самим методи боротьби контрреволюції проти Леніна, що вживалися ще в перший рік існування радянської влади. Вбивство зза рогу одного з кращих проводирів нашої партії товариша Кірова показує наочно, яку лють, яку звір'ячу зненависть до ленінської партії, до її перемог мають контрреволюціонери. Воно показує і їх безсилість в боротьбі з переможним рухом марксизму-ленінізму. Воно нагадує нам про необхідність ще вище піднести нашу пильність і нещадно знищувати всіх ворогів робітничого класу.

Питання про перетворення свідомості людей, про виховання свідомого будівника соціалізму, про соціалістичну свідому трудову дисципліну —

¹ *И. Сталин. Вопросы ленинизма, вид. X. стр. 381.*

питання, що його вперто ставив Ленін з перших днів існування радянської влади, під керівництвом товариша Сталіна знайшло своє конкретне втілення в зростанні мільйонів передових людей, в промисловості й в сільському господарстві, — в людях що опанували техніку, в людях, що борються за вищу продуктивність праці, в людях, що опанували й опановують вищі досягнення культури.

Одинадцять років тому, в січні 1924 року, на II з'їзді рад товариша Сталін від імені ленінської партії дав історичну обідянку. Він казав:

«Ідучи від нас, т. Ленін заповів нам тримати високо і берегти в чистоті велике звання члена партії. Клянемося тобі, тов. Ленін, що ми з честю виконаємо цю твою заповідь!»

«Ідучи від нас, т. Ленін заповів нам берегти єдність нашої партії, як зіницю ока. Клянемося тобі, т. Ленін, що ми з честю виконаємо і цю твою заповідь!»

«Ідучи від нас, т. Ленін заповів нам берегти і зміцнювати диктатуру пролетаріату. Клянемося тобі, т. Ленін, що ми не пощадимо своїх сил для того, щоб виконати з честю і цю твою заповідь!»

«Ідучи від нас, т. Ленін заповів нам зміцнювати всіма силами союз робітників і селян. Клянемося тобі, т. Ленін, що ми з честю виконаємо і цю твою заповідь!»

«Ідучи від нас, т. Ленін заповів нам зміцнювати й розширяти Союз Республік. Клянемося тобі, т. Ленін, що ми виконаємо з честю і цю твою заповідь!»

«Ідучи від нас, т. Ленін заповів нам вірність принципам Комуністичного Інтернаціоналу. Клянемося тобі, т. Ленін, що ми не пощадимо свого життя для того, щоб зміцнювати і розширяти союз трудящих усього світу — Комуністичний Інтернаціонал!»¹

Ці заповіді Леніна послідовно виконані ленінською партією на чолі з її проводирем великим Сталіним.

Наша країна певтомно йде вперед з гігантськими перемогами, досягнутими під прапором Леніна. Наша країна, як неприступна фортеця, стоїть серед капіталістичного світу, який іде до загибелі, вона запалює ва боротьбу за диктатуру пролетаріату мільйони трудящих у всьому світі. Наша партія, як неприступна скеля, як сталь тверда і є зразок для пролетарів усіх країн.

«З прапором Леніна перемогли ми в боях за Жовтєву революцію.

З прапором Леніна досягли ми вирішних успіхів в боротьбі за перемогу соціалістичного будівництва.

З цим же прапором переможемо і в пролетарській революції у всьому світі».²

Ці слова товариша Сталіна показують залог пермог ленінської партії, яка вірно йде під великим прапором Ільіча.

Твоя справа, Великий Ленін, — в міцних, надійних руках! Під керівництвом виконаного тобою керманіча, радянська країна йде назустріч соціалізму, назустріч комунізму. Під керівництвом випестованого тобою мудрого Сталіна і керованого ним Комуністичного Інтернаціоналу революційний рух у всьому світі впевнено йде до світової пролетарської революції.

Хай живе ленінська партія і її бойовий штаб — Центральний Комітет!

Хай живе великий проводир трудящих всього світу — наш Сталін!

¹ В. Сталін, «Завіти Леніна», Партвидав, 1932 р.

² XVI Съезд ВКП(б). Стенографический отчет, вид. ОГИЗ «Московский Рабочий» 1931 г., ст. 67.

Історичний зміст промови товариша Сталіна¹

Після виступу товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів 1929 року партія з року-в-рік відзначає річницю найвидатнішого історичного виступу.

Партія робить це тому, що промова товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів стала *поворотним пунктом* в проведенні політики нашої партії на селі, стала, разом з тим, величезним вкладом в теорію марксизму-ленінізму.

Промова товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів 1929 р. дала нашій партії ключ до безпосереднього розв'язання самого важкого, найскладнішого завдання пролетарської революції — переведення дрібновласницького села на соціалістичні рейки. Ви знаєте про те, що завдання переведення дрібного, розпорошеного селянського господарства на рейки великого, усуспільненого, соціалістичного господарства є найважчим завданням пролетарської революції. Вказівку на це ми можемо знайти в цілому ряді партійних документів. Я хотів би тільки вказати на один з цих документів, який в яскравій формі виражає всі труднощі розв'язання проблеми перетворення дрібного селянського господарства на велике усуспільнене. Я маю на увазі брошуру Енгельса «Селянське питання у Франції й Німеччині». Ось що писав Енгельс 1894 року з приводу програми французької соціалістичної партії, яку схвалено на Нантському конгресі:

«Скажемо прямо: при тих забобах, які створюються всім економічним становищем селянина, його вихованням, його ізольованим способом життя, і які підтримуються буржуазною пресою та великими землевласниками, ми можемо тільки в тому випадку одразу перетягнути на свою сторону масу дрібних селян, коли ми їм пообіцяємо щось таке, чого ми напевно не в змозі виконати, а саме: ми повинні їм обіцяти не тільки охоропати при всяких обставинах їх майно проти всіх наступаючих на них економічних сил, але також і звільнити їх від тяжіючого вже тепер над ними бремені: перетворити орендари на вільного власника, а власникові сплатити борги. Якщо б ми були в змозі зробити це, то ми *прийшли б туди, звідки знову неминуче розвинулось би сучасне становище*. Ми не звільнили б селянина, ми тільки відстрочили б на короткий час його загибель».²

Енгельс далі говорить про те, що ми повинні, зрозуміло, неухильно й систематично проводити лінію переведення дрібних селянських господарств на рейки великого усуспільненого соціалістичного господарства, але ми не будемо цього робити одразу й насильно, а поступово й на основі добровільності, ми дамо селянинові подумати на його шматочку землі, одночасно упевнюючи його в правильності й необхідності такого переведення і допомагаючи йому здійснити цей перехід.

Необхідність і неминучість такого переведення наша партія неодно-

¹ Доповідь на вечорі УАМЛІН'у, присвяченому п'ятиріччю з дня виступу товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів.

² Ф. Енгельс. Селянське питання у Франції і Німеччині. Підкреслення мос.—Л. П.

разово підтверджувала. Я трохи нижче матиму змогу показати, що і ряд конгресів І Інтернаціоналу, в якому брав безпосередню участь К. Маркс, висловилися за необхідність такого переходу.

Ленін геніально розвинув і підніс на новий, вищий щабель учення Маркса і Енгельса про необхідність і можливість, в умовах диктатури пролетаріату, переходу дрібних відсталих селянських господарств до великого соціалістичного хліборобства. Ленін розробив конкретний план поступового перетворення дрібного товарного господарства через кооперацію, — план, який став верстовим шляхом основних мас селянства до соціалізму. Ленін показав, що соціалістичне перетворення хліборобства можливе тільки на основі всемірного зміцнення союзу пролетаріату з основними масами селянства при керівництві пролетаріату і рішучій боротьбі з куркульством, з ухилами в рядах партії. Нарешті, Ленін показав, що єдиною матеріальною основою соціалізму, яка здатна реорганізувати хліборобство, є важка індустрія.

Сталіну належить дальше розроблення кооперативного плану Леніна, його важливіших і вирішальних етапів відповідно до нових умов, безпосереднє керівництво його виконанням, розгром усіх і всіляких спроб перекутити ленінське вчення і скерувати розвиток нашого сільського господарства по капіталістичному шляху. Тим самим Сталін підніс марксоленінську теорію взагалі, аграрну теорію марксизму-ленінізму зокрема, на новий небувалий щабель.

Сталіну належить *вибір моменту* для безпосереднього масового переходу селянства на рейки суцільної колективізації і ліквідації куркульства як класу на основі *суцільної колективізації*. А вибір моменту, — як про це свідчать неодноразові вказівки Леніна, — для такого великого повороту політики нашої партії є справою величезної історичної мудрості. Сталіну належить *теоретичне обґрунтування* неминучості і своєчасності цього повороту в конкретних історичних умовах СРСР. За ініціативою її керівництвом товариша Сталіна партія створила державні машино-тракторні станції, як головні опорні пункти диктатури пролетаріату на селі в справі політичного й організаційно-господарського зміцнення колгоспів. Сталін геніально розробив питання про сільськогосподарські артілі, як основну форму колгоспів на даному етапі. Сталіну належить нарешті безпосереднє *керівництво* здійсненням переведення дрібного селянського господарств на рейки великого, усуспільненого господарства і ліквідації куркульства як класу.

Промова Сталіна на конференції аграрників-марксистів 1929 р. є найбільш концентроване теоретичне обґрунтування неминучості і своєчасності переведення дрібного селянського господарства на соціалістичний шлях і, разом з тим, найконцентрованіший вираз практичного керівництва його здійсненням.

Ось чому ми говоримо про велетенську історичну роль, — не тільки для нашої країни, але і для світової пролетарської революції, — і величезне теоретичне значення промови товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів.

В чому суть цього повороту політики партії, про який говорив у своїй промові товариш Сталін?

Сутність цього повороту є в тому, що на основі суцільної колективізації дрібнотоварних селянських господарств партія перейшла від політики обмеження і витиснення капіталістичних елементів села до політики ліквідації куркульства як класу. Створення нового суспільного ладу на селі визначає пове розташування класових сил, новий тип взаємовідносин між містом і селом, між робітничим класом і селянством.

У вступній частині своєї промови на конференції аграрників-марксистів товариш Сталін формулював необхідність цього повороту таким чином:

«Нова практика народжує новий підхід до проблем економіки переходового періоду».¹

Ця нова практика, яка склалася до моменту виступу товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів, яка склалася, як він визначав у своїй статті «Рік великого перелому», — на літо 1929 р., визначила новий підхід до проблем економіки переходового періоду.

В чому полягає ця нова практика?

З цього приводу я хотів би, товариші, зробити невеликий відступ в галузь історії. 1881 року Віра Засуліч звернулася з листом до К. Маркса, запитуючи про його думку щодо долі російської сільської громади. В цьому листі Віра Засуліч писала про те, що серед російських соціалістів точаться суперечки, чи можна тлумачити «Капітал» Маркса в тому розумінні, що сільська громада приречена, що російському сільському господарству і російському селянству має бути немшучий шлях капіталістичного розвитку, що завдання полягає в прискоренні загибелі громади, як перешкоди до розвитку революційного селянського руху. Супротивники цього погляду, писала Віра Засуліч, посилаються на те, що ніде в «Капіталі» Маркс не зачіпає спеціально питань російського революційного руху і не торкається історичної сільської громади в Росії.

К. Маркс до того, як дати остаточну відповідь на лист Віри Засуліч, списав низку чорнових начерків, які дісталися нам, як найцінніша літературна спадщина. Смисл кінцевої відповіді був такий, що теоретично зовсім не обов'язкова загибель сільської громади, теоретично не виключена можливість збереження громади як колективної форми землеробства, але при умові, коли сільську громаду звільнити від того, що Маркс звав «згубними впливами» (не важко зрозуміти, що під «згубними впливами» Маркс мав на увазі російський царизм, поперше, і російський капіталізм, подруге).

В даному випадку нас цікавить, проте, не остаточний текст відповіді, а саме попередні чорнові начерки. В одному з начерків відповіді Віри Засуліч є найцінніше зауваження такого змісту:

«Звичка російського селянина в артільних відносинах полегшила б йому перехід від парцелярного господарства до господарства колективного, яке він в певній мірі веде вже на нерозділених луках, при осушлих роботах й інших підприємствах спільного характеру. Але для того, щоб колективна праця могла замінити саме в хліборобстві працю парцелярну — форму приватного привласнення, — потрібні дві речі: економічна потреба в такому перетворенні й матеріальні умови для його здійснення».²

В початковому начерку тез по аграрному питанню для II конгресу Комінтерну Ленін з приводу куркульства писав:

«Це — сама численна з буржуазних верств, яка є прямим і рішучим ворогом революційного пролетаріату. На боротьбу з цією верствою, на звільнення трудящої й експлуатованої більшості селянської людності слід ідейного й політичного впливу цих експлуататорів і т. п. треба звернути головну увагу в усій роботі комуністичних партій на селі.

... Революційний пролетаріат негайно повинен розпочати ідейну й організаційну підготовку потрібних сил для того, щоб поголівно роззброїти цю верству і, поряд з новаленням капіталістів в промисловості, напести їй при першому ж прояві опору саміт рішучий, безпощадний, знищувальний удар.

¹ *И. Сталин*, Питання лєнінізму, вид. X, стор. 300.

² Архів Маркса й Енгельса, 1930 р., т. I, стор. 275. Підкреслення мов — Л. П.

...Проте, експропріація навіть крiпких селян нiяким чином не може бути безпосереднiм завданням переможеного пролетаріату, бо для усунування таких господарств нема ще належних матеріальних, зокрема, технічних, а потiм і соціальних умов».¹

Ця вказівка Леніна є дальшим розвитком того, про що писав К. Маркс в одному з своїх пачерків листа до В. Засуліч.

Отже, що ж ми повинні мати для безпосереднього здійснення переходу дрібного селянського господарства на рейки великого, усунуленого господарства, — переходу, пов'язаного нерозривно з ліквідацією капіталістичних елементів села?

Ми повинні мати назрілу економічну потребу в такому переході, відповідні матеріальні передумови і, як говорить Ленін, соціальні умови.

Як склалися до моменту виступу товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів всі ці умови в нашій країні?

Передусім — питання про економічну потребу. До моменту виступу товариша Сталіна соціалістична промисловість в нашій країні посідала трохи більше 50% всього народного господарства по обсягу продукції і до 49% по народному прибутку. Іншими словами, половина всієї продукції і народного прибутку нашої країни припадала на сільське господарство, причому в основному на дрібнотоварне, розпорошене селянське господарство.

Яке становище ми мали в цих двох основних галузях народного господарства: в соціалістичній промисловості і в сільському господарстві? В соціалістичній промисловості ми мали з року в рік поширену репродукцію, себто єдність поширеної репродукції суспільного продукту і соціалістичних виробничих відносин. А в нашому сільському господарстві, яке являло собою в переважній своїй частині дрібне селянське господарство, ми не тільки не мали, як говорив товариш Сталін, і поширеної репродукції, але не завжди здійснювали навіть просту репродукцію.

Як зростали основні фонди в промисловості і сільському господарстві в попередні роки безпосередньо перед виступом товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів? Це видно з такої невеликої таблиці:

Приріст основних фондів у промисловості і в сільському господарстві за 1925—1930 рр.

Приріст основних фондів в державній і кооперативній промисловості.	Приріст основних фондів в державних і колективних господарствах в сільському господарстві.	Приріст основних фондів в індивідуальному секторі сільського господарства (нагромадження реманенту).
1925 р. — 1,3%	1927 р. — 18,9%	1927 р. — 6,4%
1926 р. — 9,5%	1928 р. — 38,1%	1928 р. — 7,0%
1927 р. — 18,3%	1929 р. — 62,2%	1929 р. — 6,9%
1928 р. — 16,5%	1930 р. — 100,1%	
1929 р. — 20,1%		
1930 р. — 35,8%		

Ці цифри з достатньою виразністю показують, які суперечності склалися до того моменту в нашому народному господарстві. У великій соціалістичній промисловості ми мали з року в рік поширену репродукцію; в дрібному товарному господарстві, яке посідало основне місце в селянському господарстві, ми не завжди мали і просту репродукцію

До чого ж могла приводити ця диспропорція, ця суперечність між соціалістичною промисловістю і дрібнотоварним селянським господарством?

Поперше, утворювалося відставання сільськогосподарської сировинної бази від потреб соціалістичної індустрії.

Подруге, соціалістична промисловість *знищувала* капіталістичні елементи повсякденно, на кожному кроці, а дрібнотоварне сільське господарство *породжувало* (і не могло не породжувати) капіталістичні елементи.

Ось чому товариш Сталін так гостро поставив питання на конференції аграрників-марксистів. Товариш Сталін говорив:

«Чи можна посувати далі прискореним темпом нашу *соціалізовану* індустрію, маючи таку сільськогосподарську базу, як дрібноселянське господарство, педзатяг на поширену репродукцію і яке до того ж становить переважку силу в нашому народному господарстві? Ні, не можна. Чи можна протягом більш або менш довгого періоду часу базувати Радянську владу і соціалістичне будівництво на двох *різних* основах — на основі самої великої й об'єднаної соціалістичної промисловості і на основі самого розпорошеного і відсталого дрібнотоварного селянського господарства? Ні, не можна. Це колись повинно закінчитися повним розвалом всього народного господарства».¹

Єдиний вихід полягає в тому, щоб укрупнити наше сільське господарство, зробити його здатним до поширеної репродукції. Але розв'язання цього завдання можливе, як відомо, двома шляхами: на шляху *капіталістичного розвитку* — зростання й зміцнення куркульських господарств, які несуть кабалу й експлуатацію на село, і на шляху *соціалістичного розвитку* — будівництва колгоспів і радгоспів, які несуть матеріальний добробут, вселенське зростання продуктивності праці і культури на селі.

Праві опортуністи, які стали на той час головною небезпекою, пропонували вихід з суперечностей, створених між соціалістичною промисловістю і дрібнотоварним сільським господарством, — в додержанні рівноваги секторів. Це визначало збереження старих пропорцій в народному господарстві, затримання розвитку соціалістичної індустрії, курс на аграризацію країни з перевагою індивідуального і зростанням куркульського господарства.

Ви пам'ятаєте, товариші, класичну характеристику, яку дав в своїй промові товариш Сталін теорії рівноваги.

«За цією теорією припускається, що ми маємо насамперед сектор соціалістичний, — це своєрідний ящик, — і ми крім того маємо сектор не соціалістичний якщо хочете — капіталістичний, — це другий ящик. Обидва ці ящики лежать на різних рейках і мирно котяться вперед, не зачіпаючи один одного. З геометрії відомо, що паралельні лінії не сходяться. Проте, автори цієї знаменитої теорії думають, що колись ці паралелі зійдуться і, коли вони зійдуться, у нас стане соціалізм. При цьому теорія ця упускає з уваги, що за так званими «ящиками» стоять класи, а рух цих «ящиків» відбувається в порядку найжорстокішої класової боротьби, боротьби на життя і смерть, боротьби за принципом «хто кого»».²

Цілком очевидно, що теорія рівноваги, курс на затримання розвитку соціалістичної індустрії, на аграризацію країни, на зміцнення капіталістичних елементів, все це визначало кінець-кінцем курс на реставрацію капіталізму. Саме тому теорія рівноваги стала прапором шкідників, інтервентів, кодратьєвців.

Шкідник Громан в своїх багаточисленних виступах прямо вимагав збереження *довійськової* пропорції в народному господарстві, себто

¹ Н. Сталін, Питання лєнінізму, вид. X, стор. 301—302. Перше підкреслення мое — Л. П.

² Н. Сталін, Питання лєнінізму, вид. X, стор. 300—301.

таких пропорцій, коли третину посідала промисловість і дві третини — сільське господарство.

Український націоналіст — шкідник Сліпанський в роботі «Кредит і його роль» — писав таке:

«Сільсько-господарський кредит є така економічна категорія переходною економіки СРСР, яка характеризує зростання соціалістичних елементів пролетарської держави з приватно-господарськими на основі взаємного планового співробітництва їх в побудові соціалізму» (стор. 61).

Ось вам теорія «рівноваги» в загальному і окремому її виразі, висунута для того, щоб виправдати настанову на збереження старих пропорцій в народному господарстві, в середині сільського господарства — настанову на збереження і зміцнення одноосібного селянського господарства, під яким шкідники розуміли насамперед куркульське господарство.

Контрреволюціонери-троцькісти указували іншій «вихід», який полягав у відомому «законі початкового соціалістичного нагромадження». Класовий зміст цього, винайденого Преображенським, «закону» полягав в експлуатації селянства «до границь технічно-можливих». Політично це визначало птовхнути середняка в куркульські обійми, викликати величезні і політичні, і економічні труднощі в нашій країні, викликати розрив між промисловістю і сільським господарством, між робітничим класом і основними масами селянства.

Немає жодної потреби доводити, що політика троцькістів і правих опортуністів, всла да загибелі завоювань Жовтневої революції, до загибелі соціалізму.

Так стоїть питання з погляду *економічної потреби* переведення дрібного селянського господарства на рейки великого усуспільненого. А як обстоїть справа з точки зору *матеріальних передумов*, як вони склалися до моменту промови товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів, себто на 1929 рік?

В 1927 році ми не мали змоги замінити куркульське виробництво хліба — радгоспним і колгоспним. 1927 року гуртова продукція куркульських господарств становила понад 600 мільйонів пудів, а вивозили вони порядком позасільського обміну до 130 мільйонів пудів. Колгоспи й радгоспи в цей же час давали гуртової продукції 80 мільйонів пудів, з яких вивозили на ринок 35 млн. пудів. Безперечно, що вони не могли тоді замінити куркульського виробництва хліба.

Що змінилося на 1929 рік? 1929 року ми вже мали гуртової продукції в колгоспах і радгоспах 400 млн. пудів, себто на 200 млн. пудів менше, ніж в куркульських господарствах 1927 р. і товарної продукції більше 130 млн. пудів, себто більше того, що давали куркульські господарства в 1927 р. Ось як повернулася справа за два роки.

Становище на Україні відповідало, приблизно, тому становищу, яке було в усьому Радянському Союзі. Куркульські господарства 1927 р. мали на Україні гуртової продукції хліба 243 млн. пудів, в тому числі товарної — 61 млн. пудів, колгоспи й радгоспи в цей час мали 47 млн. пудів гуртової продукції, а товарної — 21 млн. пудів. 1929 року колгоспи й радгоспи України мали вже 160 млн. пудів гуртової продукції й 58,5 млн. пудів товарної продукції.

Так обстояла справа до моменту виступу товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів з точки зору можливості заміни куркульського виробництва хліба — хлібом колгоспним і радгоспним.

Візьмемо інший бік цього питання — наявність великої машинної індустрії, придатної озброїти сільське господарство машинами та знаряд-

дями і тим у величезній мірі полегшити й прискорити перехід дрібних селянських господарств на рейки колективізації.

Говорячи про матеріальні передумови переведення одноосібних селянських господарств на рейки колективізації, ми повинні мати на увазі не тільки *рівень* розвитку індустрії, але й відповідну *техніку*, яка дозволяє виробляти не машини взагалі, а сільськогосподарські машини *істотні і придатні для великого успішного сільськогосподарського виробництва*.

В 1884 році Енгельс в листі до Каутського писав:

«Ти не повинен так відривати *землеробство й техніку* від політичної економії, як це є в тебе на стор. 21 і 22... Говорячи про засоби виробництва, ти тим самим говориш про суспільство і про те саме суспільство, яке *визначається (mitbestimmt)* цими засобами виробництва. Засоби виробництва не існують в собі, поза суспільством і без впливу на нього, як не існує і капітал в собі».¹

Уже 1930 року ми мали в нашому сільському господарстві до 60 тис. тракторів. Це є певним показником сільськогосподарського машиноозброєння в цілому. Зрозуміло, з точки зору нинішнього дня, коли щорічний випуск тракторів сягає в нас до 100 тис., тодішній рівень машиноозброєння був явно недостатній. І в нашій партії були опортуністичні елементи, які поставили питання про матеріальні передумови з ніг на голову.

Наша партія ставила питання так: велика машинна індустрія становить матеріальні умови і засновки для переведення сільського господарства з рейок дрібнотоварних на соціалістичні. На це вороги й опортуністи всіх мастей відповідали приміром так: до того часу, поки ми не маємо великої машинної індустрії, великої кількості тракторів, комбайнів, машин, підготовлених кадрів, нічого й говорити про колгоспи.

Ця платформа тим більше притягала ворогів, що зовні вона могла здаватися марксистською. На ній сходилися люди різних соціальних таборів, ворожих пролетаріатові й комуністичній партії. Шкідник Кондратьєв, наприклад, заявляв: «я думаю, що справа колективізації — це проблема десятиріч. Скількох, я не знаю, чи буде це 600 років, але в усякому випадку — це проблема тривалого розв'язання».

Інтерв'єнт Каутський в своїй брошурі «Більшовізм в глухому куті» говорить так: «недостача машин, досвідчених агрономів, вивчених сільських робітників, які самостійно думають і орієнтуються, повинна ставити великому виробництву дуже тісні рамки».

А що говорив Бухарін? Ви пам'ятаєте його летючу фразу про те, що «з цегли майбутнього сьогодні будувати не можна». Не менше відома *троцькістська* контрреволюційна теза про те, що з селянських рал і селянських шквал, хоч би і об'єднаних, не можна створити великого сільського господарства. Все це вислови однієї пісні: до того часу поки в нас немає блискучої техніки, немає достатньої кількості машин, тракторів, кадрів і т. д. і т. п. — ні для чого говорити про колгоспи. Зовні — марксистська фразеологія, а на ділі намагання затримати і зірвати будівництво колгоспів і радгоспів.

Тут повторюється в своєрідній формі те, в чому Ленін викривав Суханова в замітках про характер нашої революції. Меншовик Суханов міркує так: Росія не доросла до соціалізму, їй не вистачає для цього культури. Ленін йому відповідає: добре, припустімо, що не доросла, а коли в наслідок імперіалістичної війни і створених міжнародних обставин ми поставлені були в такі умови, що іншого виходу не було; коли

¹ Архів Маркса й Енгельса, т. I/VI 1932, стор. 262.

склалися сприятливі зовнішні і внутрішні умови для захоплення влади. — хіба ми не повинні були зробити таким чином: взяти владу і революційним шляхом створити всі потрібні передумови для завоювання культури?

Те ж саме фактично повторювалося і тут.

Раніш дайте цілком достатню кількість машин, а *потім* будуйте колгоспи, — говорили нам в ті роки праві і троцькісти.

Контрреволюційний зміст цих настанов, скерованих проти колгоспів, проти соціалістичної перебудови села, цілком ясний.

Колгоспи можна було почати будувати навіть на основі простого складання селянського інвентаря. А до моменту піднесення хвилі колективізації ми вже мали відносно високий розвиток великого сільсько-господарського машинобудівництва. Розвиток колгоспного будівництва є найпотужніша база для дальшого, ще швидшого зросту сільсько-господарського машинобудівництва.

Ось що говорив Сталін з цього питання в промові на конференції аграрників-марксистів:

«Велике значення колосів в тому саме і полягає, що вони становлять *основну базу* для застосування машин і тракторів в землеробстві, що вони становлять *основну базу* для перероблення селянина, для перероблення його психології в дусі пролетарського соціалізму... Хто може заперечувати, що колгоспи є саме тією формою соціалістичного господарства, через яку *тільки й може* приєднатися багатомільйонне дрібне селянство до машин і тракторів, як до важелів господарського піднесення, як до важелів соціалістичного розвитку сільського господарства?»¹

Останні два питання, які я хотів би в цьому зв'язку висвітлити — це питання про ліквідацію куркульства як класу й питання про природу колгоспів. Товариш Сталін в своїй промові на конференції аграрників марксистів поставив завдання ліквідації куркульства як класу *на базі суцільної колективізації*.

Що ліквідація куркульства як класу впливає з осн. марксоленінського вчення — досить добре відомо і зрозуміло. Маркс, Ленін і Сталін неодноразово підкреслювали, що соціалізм є знищення класів, а знищення класів немислиме без знищення куркульства як класу. Тому наша партія ніколи не ставала і не думала ставати на шлях, який підказував їй правий опортунізм устами Бухаріна — вrostання куркуля в соціалізм, — шлях який висміяв Енгельс задовго до виникнення бухарінської теорії, говорячи про «мирно-спокійно вільно-веселе вrostання старого свинства в соціалістичне будівництво».

Ліквідація куркульства як класу — цей необхідний елемент нашої боротьби за ліквідацію куркульства взагалі — є складова частина програми нашого соціалістичного будівництва. *Вся справа в тому, що безпосереднє здійснення цього завдання стало можливим тільки на базі суцільної колективізації*.

Чому саме на базі суцільної колективізації? Я вже подавав відповідні витяги з Енгельса і Леніна, які свідчать про те, що експропріація куркульства не могла бути *безпосереднім* завданням переможного пролетаріату, — для цього потрібні певні умови. Справді, — коли б ми поставили перед собою завдання ліквідувати куркульство не на основі суцільної колективізації, це означало б поворот через певний строк до початкового становища: на місці ліквідованих куркульських господарств створювалися б нові капіталістичні господарства. В обставинах дрібнотоварного господарства це цілком немислиме.

¹ *В. Сталін*. Питання левізму, вид. X. стор. 313—314. Підкреслення моє — Л. П.

Не менш правильне і друге — суцільна колективізація була б неможлива без одночасної ліквідації куркульства як класу. Велетенська мудрість в тому і полягає, що товариш Сталін поставив ці завдання у взаємному зв'язку.

Без ліквідації куркульства як класу ми не могли б здійснити завдання суцільної колективізації, бо треба було неодмінно усунути цю капіталістичну перешкоду будівництва соціалізму на селі. Ось чому завдання ліквідації куркульства і завдання суцільної колективізації були безпосередньо і нерозривно пов'язані в історичному плані товариша Сталіна, з якого випливали, відповідно, і такі практичні висновки, як, наприклад, передача засобів виробництва куркульських господарств колгоспам.

Усуспільнення основних засобів виробництва в колгоспах визначало великий крок вперед до здійснення нашого основного завдання — ліквідації класів і основ їх існування в нашій країні. Але це усуспільнення основних засобів виробництва в колгоспах, на землі, яка належить державі, виключало можливість експлуатації одних членів колгоспу другими, визначило собою *соціалістичну природу* колгоспів. Товариш Сталін у своїй промові на конференції аграрників-марксистів викрив всякі спроби розвінчати колгоспи як соціалістичний тип господарства.

«Чим визначається, — запитував товариш Сталін, — тип господарства? Очевидно, відносинами людей в процесі виробництва. Чим же іншим можна визначити тип господарства? Але хіба в колгоспі є клас людей, що являються власниками засобів виробництва, і клас людей, позбавлених цих засобів виробництва? Хіба в колгоспі є клас експлуататорів і клас експлуатованих? Хіба колгосп не становить усуспільнення основних знарядь виробництва на землі, яка до того ж належить державі? Яка є підстава твердити, що колгоспи як тип господарства не становлять одну з форм соціалістичного господарства?»¹

Зрозуміло, соціалістична *форма* колгоспів сама по собі ще не є гарантією проти використання їх класовим ворогом з метою ворожою радянській владі, соціалізму і комунізму. «Все залежить від того, який зміст буде влито в цю форму» (Сталін). Нерозуміння цього, переоцінка соціалістичної *форми* колгоспів стали однією з головних причини недоліків у нашій роботі на селі, геніально викритих товаришем Сталіним в його виступі на січневому пленумі ЦК ВКП(б) 1933 року.

* * *

Промова товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів стала програмою безпосереднього здійснення задачі соціалістичного перетворення нашого сільського господарства, програмою ліквідації куркульства як класу на базі суцільної колективізації, якою озброїв товариш Сталін нашу партію, весь робітничий клас. Здійснення цієї велетенської всесвітньо-історичної програми, пакресленої в промові товариша Сталіна, не могло не викликати найжорстокішої класової боротьби в нашій країні. Інакше і бути не могло. П'ятиріччя, що минуло після виступу товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів, було п'ятиріччям найзапеклішої класової боротьби за виконання всесвітньо-історичної програми, пакресленої товаришем Сталіним в його промові.

Згадайте відоме місце з «Комуністичного маніфесту», де говориться: «Для священного цькування цього привида (привида комунізму) об'єдналися всі сили старої Європи — папа і цар, Меттерніх і Пізо, французькі радикали і німецькі поліцаї».

¹ *И. Сталин, Питання лєнінізму, вид. X, стор. 311.*

Перефразовуючи це місце, можна було б сказати: для священного п'юкування промови товариша Сталіна і тієї історичної програми перетворення сільського господарства, яку він в своїй промові виклав, об'єдналися всі класово-ворожі сили, всі сили ворожі робітничому класові і комуністичній партії. Дозвольте продемонструвати це рядом прикладів і саме прикладів порівняльних.

Я вже говорив про брошуру Каутського «Більшовизм в глухому куті». Зараз я маю на увазі навести пару витягів з цієї брошури, співставивши їх з висловлюваннями Троцького. Ці висловлювання є блискучим підтвердженням того, яким чином Троцький постачав аргументи для міжнародної контрреволюції, виконуючи тим самим роль передового загону контрреволюційної буржуазії.

Ось які «прогнози» давав Каутський в своїй брошурі про наше колгоспне будівництво: «В умовах сучасної Росії велике виробництво в сільському господарстві напевно менш раціональне, ніж дрібне»...

Каутському підписує Троцький, прикриваючись машкарою «пролетарського інтернаціоналіста». Він заявляє:

«Соціалістична перебудова селянських господарств мислима не інакше, як в перспективі десятиріч (пам'ятаєте, про що говорив Кондратьєв — можливо 600 років, а можливо і менше — Л. П.). Ліквідувати суперечності села можна тільки, ліквідувавши суперечності між містом і селом, а це можна здійснити тільки в рамках міжнародної революції».

Так п. Троцький «вкупі и влюбе» з інтервентом Каутським постачає прямі аргументи для світової контрреволюційної буржуазії, так троцькізм виконує роль передового загону контрреволюційної буржуазії.

Після промови товариша Сталіна на конференції аграрників марксистів — точніше — вже після XV з'їзду нашої партії, який ухвалив, як відомо, ряд постанов, скерованих на прискорення переходу селянських господарств на рейки колективізації, — класовий ворог, зокрема, націоналісти-шкідники у нас на Україні — починають «перекрашувати фасад». Продовжуючи держати курс на капіталістичну реставрацію, вони зовні видають себе за прибічників соціалістичної реконструкції сільського господарства.

Для чого вони це роблять? Вони це роблять для того, щоб опанувати нові форми виробництва, щоб пролізти в колгоспи й радгоспи і розставити там своїх людей, щоб зривати колгоспи всередині, щоб діяти, як висловився товариш Сталін, «тихою сапою».

Якщо 1928 року в спеціальній комісії Калініна великі спеціалісти з табору буржуазних реставраторів відверто боролися проти створення крупних радгоспів, мотивуючи це найрізноманітнішими причинами (до свідку немає в такій справі, механізація не вдасться, важко буде набрати досить робочої сили для такого великого господарства в навколишніх районах), то 1930 року шкідник Чаянов вже пише роботу про «Основні принципи організації крупних радгоспів» — роботу, яка, правда, світу так і не побачила. Цей факт надзвичайно показовий з точки зору саме «перекрашування фасаду».

Кондратьєвці і чаяновці виступають проти великих господарств, але коли вони бачать цілком виразно свою приреченість, повну безнадійність в дальшій боротьбі в цьому напрямку — вони перебудовуються таким чином: вони виступають «за» організацію радгоспів і колгоспів, але хочуть «учити» партію і робітничий клас, як ці радгоспи і колгоспи будувати. А ви прекрасно розумієте, як вони хотіли б «будувати». Вони хотіли б будувати ці радгоспи і колгоспи так, щоб зберегти там свої куркульські кадри, об'єднати, організувати ці кадри для того, щоб вони

діяли там «тихою сапою» проти нас. Бачите, як повертається справа: той самий Чайнов, який виступав 1928 року проти колгоспів і радгоспів, — в 1930 році виступає «за них», але він хоче радити нам, як їх будувати.

До виступу товариша Сталіна і до XV з'їзду партії Кондратьєв говорив про «утопізм» більшовиків, міркував про перспективи сторіч, про російську самобутність тощо, а вже 1930 року Кондратьєв заявляє, що «зараз темпи швидко міняються, я вважаю, що темпи п'ятирічки будуть перевищені». Ось вам яскравий зразок перефарбовування фасаду.

Ще 1929 року відомий шкідник кондратьєвської групи Макаров говорив: «Немає нічого заперечного в тому, що в кінці п'ятирічки ці бідняцькі господарства розійдуться у вигляді середияцьких і індивідуальних господарств». А український шкідник Резніков в офіційному плані Наркомзему України писав: «є багато підстав гадати, що колективи, утворені виключно з мотивів своєї бідності, браку реманенту і т. д., будуть схильні розпадатися як тільки поліпшиться їх матеріальне становище, і, напевно, в зв'язку з добрим урожаєм наступного року чимало колективів поділять не тільки урожай, але і громадський реманент і перейдуть до індивідуального користування». 1930 року той же Макаров обстоював «100% колективізацію тепер же».

Навіщо потрібна була Макарову 100% колективізація негайно, 1930 року? Цілком ясно навіщо. Йому потрібно було це для того, по-перше, щоб спровокувати масові «лівацькі» закрути, які, звичайно, могли б нам ґрунтовно погсувати справу і де-не-де дійсно погсували. *Йому потрібна була 100% колективізація, подруге, для того, щоб під цим прапором протягнути куркуль в колгоспи.*

В тому ж дусі і виходячи з того ж намагання, Чайнов писав: «селянство, відмовившись від старого соціального типу своєї господарської діяльності, при цьому не тільки збереже від всяких струсів (яке знамените формулювання. — Л. П.) свої особисті кадри (іншими словами — *куркульські кадри* — Л. П.) але і значно піднесе світі рівень добробуту». При яких умовах? Коли колективізація буде проходити не під керівництвом комуністичної партії, не під керівництвом радянської влади, а порядком самоколективізації селянства.

Так перефарбовувався класовий ворог, перефарбовувалися шкідники, користуючись притупленням більшовицької пильності в окремих організаціях нашої партії, озброюючи правих опортуністів місцевими підтасованими матеріалами, цифрами, вислідами для боротьби проти партії і самі використовуючи їх аргументації.

Одночасно діяв *оперативний шкідницький штаб*. Діяльність цього шкідницького штабу досить добре відома з роботи його московського центру і його фактичної філії на Україні. Оперативна діяльність куркульсько-шкідницького штабу, штабу Вольфа, Коварського, Коцара і інших була скерована на те, щоб безпосередньо на виробництві шкодити сільському господарству, шкодити колгоспному будівництву, шкодити тим самим партії і радянській владі.

Цю програму здійснювано цілим рядом засобів і методів, в достатній мірі замаскованих, на які піддавалися деякі комуністи. Такі комуністи, що втратили пильність, приймали «перефарбування фасаду» кондратьєвців як справжню зміну віх, як дійсну перебудову.

Які були засоби і методи шкідників? *Організація куркульського саботажу хлібозаготівель*, протиставлення обов'язків перед державою власним потребам колгоспників, що виражалося в «заповіді» — «в першу чергу молоти найцінніші культури для себе, для колгоспу, а потім — для здачі державі».

Шкідницька діяльність розвивалася також по лінії славнозвісної *теорії «моральної амортизації» засобів виробництва*, зміст якої полягав у виведенні з ладу живого і механічного тягла. Поєднати кіinne і тракторне тягло не можна, з цього діла нічого не вийде, заявляли шкідники. Вольф в тезах про 2-гу п'ятирічку в сільському господарстві прямо пропонував зменшити кіньське поголів'я на 25%.

Провадячи лінію на виведення з ладу колгоспного живого тягла, орган тодішнього Трактороцентру — «На стройке МТС» твердив, що «в районах бурякових правобережної і лівобережної України наявна кількість коней в колгоспах може забезпечити виконання в строк усіх польових операцій без жодної допомоги трактора».

Усім відомо наскільки наші бурякові райони потребують зміцнення тяглового господарства. Зворотне твердження могло мати єдиний зміст: в умовах постачання тракторами кіньське поголів'я можна і треба вивести з ладу. Наслідки цієї шкідницької роботи помітні ще й по цей день.

Теорія «моральної амортизації» в устах шкідників означала, що трактор треба використовувати в нашому виробництві не більше 2—3 років, після чого він морально амортизується. Це шкідницьке перенесення капіталістичних методів конкуренції в умови нашого соціалістичного господарства. Відомо, з якою старанністю і суворістю ми підходимо до вибракування в сільському господарстві засобів виробництва. Для того, щоб розв'язати питання, чи є трактор остаточно непридатний для дальшої роботи, уряд створює найвідповідальніші комісії, що перевіряють кожний трактор, який треба вибракувати.

Пропозиції шкідників про вибракування тракторів через 2—3 роки мотивувалися тим, що соціалістичному сільському господарству потрібно, мовляв, безперервно оновлювати та удосконалювати свої знаряддя і засоби виробництва. Так намагалися шкідники, прикидаючись прибічниками колгоспів, підірвати їх господарську і виробничу потужність.

Теорія ліквідації оранки, яка стала офіційною лінією шкідницького Трактороцентру, настільки широко розповсюдилася, настільки широко запровадилася в практику сільського господарства, що вплинула на багатьох значних наших учених. Проф. Тулайков, наприклад, договорився до повної ліквідації оранки. Ось що він писав уже на весні 1932 року в «Соціалістическом земледелии».

«Цілком очевидно, що жива практика господарства, застосування шпечичних плугів, лапчастих культиваторів й інших подібних знарядь, ставить перед нами — теоретиками основне питання: чи потрібний в дійсності основний обробіток у вигляді глибокого рясцущення верхнього шару ґрунту з його розпушенням, перевертанням і т. п., що супроводжують оранку, наслідками».

Ось до чого доходили!

Широко пропагувалася також славнозвісна *теорія спеціалізації сільського господарства*, суть якої зводилася до запровадження молококультури, тобто іншими словами, до напівовчарського ставлення до тварини, при чому зерновий напрямок господарства протиставлявся тваринницькому і навпаки. Роз'єднання цих взаємно пов'язаних галузей сільського господарства було оголошено ідеалом великого соціалістичного господарства під маркою «рентабельності» господарства, а на ділі — для того, щоб підірвати кормову базу тваринництва, харчову базу колгоспів, радгоспів і міст та сировинну базу промисловості.

Складовою частиною шкідницької діяльності була пропаганда *розтягнення строків збирання*, коли нам пропонували просапні культури збирати в грудні; *шкідницьке планування*, коли завозили бурякові машини до зернових районів, зернові — до бурякових і т. д., коли завозили

запасні частини до районів і МТС, де вони були непотрібні, а інші райони відчували в них найгострішу потребу; *шкідницька агротехніка*, коли давалися напевно неприйнятні норми висіву, рекомендувалися напевно неприйнятні сорти насіння, типи угноєнь тощо. Всіх наслідків цієї шкідницької роботи ми далеко ще не ліквідували.

Нарешті, досить згадати про факти прямого *фізичного знищення* кінського тягла і нашого продуктивного тваринництва шляхом прищеплення чуми, менінгіту і т. д.

Всякі засоби і методи застосовував класовий ворог, що перефарбував фасад в боротьбі проти колективізації, в боротьбі проти лінії нашої партії на соціалістичну реконструкцію сільського господарства.

А що в цей час робили українські націоналісти-шкідники? Вони досить старанно «викривали» кондратьєвців, «викривали» українських резніковців, «боролися» з кондратьєвцями і резніковцями. Чи треба доводити, що ця «боротьба» велася тільки для відводу очей. Вони боролися проти кондратьєвців під націоналістичним прапором, обвинувачуючи кондратьєвців у великоруському шовінізмі; тільки це вони бачили неприйнятним у кондратьєвців і вся їх «критика» була скерована тільки в цей бік. В цьому ж обвинувачували вони і резніковщину, яка до того часу вже була політично викрита. А всієї контрреволюційної шкідницької діяльності кондратьєвців і резніковців вони «не бачили». *Справді вони провадили ту ж програму, яку здійснювали кондратьєвці*. Поруч з цим вони скеровували вістря критики проти деяких *наших* товаришів, які помилялися, припускали окремі помилки, але які не були, звичайно, в цьому розумінні центральними фігурами. Це робилося для того, щоб під прапором, під маскою націоналістичних лозунгів приховати справжніх контрреволюціонерів і продовжувати їх роботу: вербувати своїх прибічників і розставляти кадри. Розставляти свої кадри — *це було головне в тактиці класового ворога*. На цей найважливіший момент в тактиці класового ворога неодноразово вказував товариш Постішев.

Роблячи шкідництво в теорії і практиці сільського господарства, українські націоналісти — Сліпанський, Білаш, Боднар й інші орієнтувалися на зв'язок України з іноземним капіталом, зокрема з німецьким. Цю лінію вони цілком виразно протягли в своїх літературних творах. Ось що, наприклад, писав Сліпанський 1930 року (в журналі «Шляхи соціалістичної реконструкції сільського господарства»):

«Українське сільське господарство було включене в систему світового господарства і тому його не можна вивчати відірвано від процесів, які відбуваються в світовому господарстві».

І далі:

«Німеччина в галузі агрономічної науки в Меккою і Медією, куди зі всіх кінців світу ідуть вивчати найновіші досягнення в різних ділянках науки. Ця роль П'ємонта в досягненнях агрономії і сьогодні належить Німеччині».

Цікаво порівняти висловлювання шкідників кондратьєвського типу і групи Вольфа з висловлюваннями українських націоналістів-шкідників. Це порівняння показує зворушливу збіжність лінії в основних питаннях, хоч українські націоналісти і провадили цю лінію під прапором боротьби з кондратьєвщиною і резніковщиною на Україні.

Ось, наприклад, що говорив проф. Макаров в питанні про зернове господарство: «Я вважаю неправильним, що зернове господарство у нас основне. На зерновому господарстві в Росії ми досить збанкрутували». А шкідник Сліпанський говорив: «Одне для нас стає ясним, що зернова продукція в степу повинна поступово пересуватися в інші райо-

ли нашого Союзу». Шкідник Білаш відповідно до цього побудував «спеціалізацію сільського господарства України», де запланував скорочення по УСРР зернових культур, головним чином — пшениці, більш ніж на 4 мільйони га.

Шкідник Коварський говорив: «Заглиблювати оранку під зяб і під колоскові культури в основних зернових районах попад 10—12 сантиметрів недоцільно. При такій глибині біля трактора треба мати мілкоорні, широкозахватні знаряддя». А шкідник Сліпанський ще 1933 року перед весіннім посівом в журналі «Вільшовик України» писав: «Весінню оранку під ярові зернові культури робити не менше, як на 8—10 сантиметрів».

Проф. Фабрикант разом з Батошковым й іншими шкідниками, обговорюючи тези 2-ї п'ятирічки, рекомендували вивести з ладу до 20% кінського поголів'я, а в роботі «Спеціалізація сільського господарства України» українські націоналісти-шкідники пропонували зменшити кінське поголів'я на кінець другої п'ятирічки на 19%. Так і написано: «загальну кількість коней треба зменшити на кінець п'ятирічки на 19%».

Шкідник Вольф, мотивуючи «рентабельністю», яку розумів по-капіталістичному (менше треба машин і знарядь, більше прибутку можна буде одержати на вкладений капітал), висловлювався за монокультуру, виступав по суті проти свозмін в умовах, коли «з машинами не так густо, тракторів мало, а угноєв обмежена кількість». А шкідник Білаш в цій же роботі «Спеціалізація сільського господарства України» писав: «Виробництво району повинно зменшувати до мінімуму кількість культур, прагнучи як до ідеалу — до монокультури і монопродукту».

Хіба не очевидно повний збіг «лінії» шкідників — кондратьєвців і українських націоналістів типу Сліпанського, тільки з деякими особливостями, викликаними обставинами і часом.

Так орудував класовий ворог в теорії і на практиці, використовуючи послаблення більшовицької пильності, зокрема в рядах КП(б)У. Діяли зверху донизу, прикидалися нашими прибічниками, діяли «тихою сапою».

Треба було історичного виступу товариша Сталіна на січневому пленумі ЦК ВКП(б) 1933 року, його знаменитого аналізу особливостей класової боротьби на сучасному етапі, створення чудового інструменту партії в особі політвідділів МТС і радгоспів, а також зміцнення керівництва ЦК КП(б)У, щоб мобілізувати увагу всієї партії проти нових методів і засобів класового ворога, вздирити партійні організації України зверху донизу, піднести більшовицьку пильність до підступів класового ворога, взятися справді за остаточне *вигорювання* шкідників, троцькістсько-націоналістичних елементів, правих опортуністів.

Характеризуючи послаблення класової пильності в рядах КП(б)У, товариш Постишев в своїй доповіді на XII з'їзді КП(б)У говорив про класового ворога:

«Його треба було розбити, організуватися, треба було мобілізувати маси, відточити партійні організації і рушити їх в бій. Треба було сказати більшовицки: «Бий Бадала, не бійся, бий Василя Сірка, не бійся, бий Черняка — не бійся, бий Озерського — не бійся, бий їх, цю націоналістичну наволоч, яка тут розперзалася, обнагліла, почувала себе прекрасно, — цих висувачів», в яких було 100% крові від поміщиків, від Коновальця, від Скоропадського. Треба було сказати: бий, не бійся, бий міцніше...

Коли сказали: «бий його» — націоналістів контрреволюціонерів, бий цю наволоч, бий міцніше, не бійся, — ці активісти, партійці, комсомольці взяли за справу по-більшовицькому й колгоспи пішли вгору. Навколо цих партійців,

комсомольців, малописьменних, але активістів, відданих колгоспній справі, навколо цих більшовиків, кращих людей колгоспної справи, об'єдналися кращі люди колгоспів. В цьому була сила, тільки в цьому».¹

Само собою зрозуміло, що *боротьба ще не закінчилася*. Про це свідчать викриті нещодавно вилазки троцькістсько-націоналістичного блоку. Нам треба зокрема попрацювати над викриттям рештків троцькістсько-націоналістичного блоку *на аграрному фронті*. В цій боротьбі ми тепер озброєні значно краще, озброєні досвідом, озброєні зміцненим керівництвом КП(б)У, підвищеною пильністю всієї нашої партійної організації на основі висловлювань товариша Сталіна, на основі неодноразових постанов і вказівок Центрального Комітету КП(б)У і його керівників — товаришів Косіора і Постишева.

Ось, товариші, як обстоїть справа щодо класової боротьби навколо промови товариша Сталіна в теорії її на практиці, навколо програми реконструкції сільського господарства, яку висунув товариш Сталін в своїй промові на конференції аграрників-марксистів.

Промова товариша Сталіна в дії

Яким же чином ми виконуємо програму, указану товаришем Сталіним на конференції аграрників-марксистів, яким чином ми, зокрема, виконуємо цю програму соціалістичної реконструкції сільського господарства в нашій Українській СРР.

Подивіться, що залишилися від славнозвісної теорії «рівноваги», яка означала насамперед теорію підтримання старих пропорцій в нашому народному господарстві.

1913 року продукція промисловості посідала в народному господарстві країни 42,1%, а продукція сільського господарства — 57,9%. Що ми маємо зараз. Продукція нашої промисловості посідає в народному господарстві СРСР 72,5%, а продукція сільського господарства 27,5%. Раніш продукція сільського господарства досягала $\frac{2}{3}$ всієї продукції народного господарства. Тепер, хоч абсолютно сільське господарство з року в рік зростає, проте за своєю питомою вагою воно має в народному господарстві трохи більше $\frac{1}{4}$. При чому ця динаміка за роками виявляє тут певну закономірність: 1928 року продукція промисловості посідала 48%, а сільського господарства — 52%, 1929 року — 54,5% і 45,5%, в 1930 році — 61,6% і 38,4%, в 1931 році — 66,7% і 33,3%, в 1932 році — 70,7% і 29,3%, в 1933 році — 70,4% і 29,6% (цей рік, як відомо, є роком більшого приросту сільськогосподарської продукції в зв'язку з високим урожаєм), в 1934 році — 72,5% і 27,5%.

Як же обстоїть справа з поширеною репродукцією в сільському господарстві? Тут треба зважати на ту обставину, що в нашому сільському господарстві ми не мали таких темпів піднесення, як в промисловості. Про це говорив товариш Сталін на XVII з'їзді партії. В сільському господарстві в його реорганізаційний період ми створили *передумови* для швидкого піднесення в найближчому майбутньому, як в галузі зернових і технічних культур, так і в галузі тваринництва. Проте і за ці роки наше сільське господарство розвивалося швидше, ніж в період переважання одноосібного селянського господарства, розвивалося під знаком розширеної соціалістичної репродукції, з зростаючими з року в рік темпами.

¹ Стенографічний звіт ХП з'їзду КП(б)У, стор. 204.

Ось кілька ілюстрацій цього стану за матеріалами України. Якщо взяти динаміку *посівних площ* по Україні, ми побачимо, поперше що реорганізаційні роки відрізняються величезним приростом посівних площ і, подруге, останні роки (після 1931 року) є вже роками особливого натиску на *якість*. Відома вказівка Центрального Комітету нашої партії в 1932 році про те, що тепер головне завдання є не в дальшому розширенні посівних площ, а в поліпшенні *якості обробітку* поля, значила свої відбиток на динаміці розвитку посівних площ. В *остаточному ж* підсумку посівні площі УСРР вирости, порівнюючи з 1929 роком, більше ніж на півмільйона га.

1929 року ми мали по Україні (в округлених цифрах) 25,5 млн. га посівних площ, 1930 року — 28,3 млн. га, 1931 року — 28,9 млн. га, 1932 року — 26,4 млн. га, 1933 року — 26,3 млн. га, 1934 році — 26 млн. га. В зв'язку з твердим курсом на поліпшення якості ми пішли на зменшення посівних площ, збільшуючи натомість площу чистих парів, поліпшуючи обробіток і т. д. Проте, зважаючи на ці обставини, ми одначе маємо, порівнюючи з 1929 роком, зростання посівних площ по Україні.

А як обстоїть справа з *товаровістю* нашого сільського господарства? Дано таку довідку: по Радянському Союзу щорічні розміри заготівель хліба в роки переважання індивідуального сільського господарства становили 8—10 млн. тонн, а в роки здійснення суцільної колективізації щорічне надходження хліба державі становило 20—30 млн. т. і якщо порівняти по *Україні* 1929 рік з 1933 р., то в 1933 році ми здали хліба державі по всіх секторах 131% проти того, що було здано року 1929.

На особливу увагу заслуговують питання *продуктивності праці* в нашому сільському господарстві. Ленін говорив про те, що вдвоє-втриє піднеслася б продуктивність праці в сільському господарстві, коли б ми здійснили перехід від дрібного селянського господарства до великого усуспільненого. Саме з цього погляду становлять особливий інтерес такі дані:

В одноосібному секторі на господарство припадало (пересічно) посівної площі за роки 1929—1934 — 3—4 га, при чому крива тут іде на зниження, в 1929 році — 4,9 га, в 1930 році — 4,4 га, в 1931 році — 5,6 га, в 1932 році — 3,7 га, в 1933 році — 2,6 га і, нарешті, в 1934 році — 2,4 га.

А що відбувається в цей час у колгоспах? У колгоспах на одне господарство припадає: 3,3 га в 1929 році, 7,9 га 1930 року (1930 рік виділяється в зв'язку з піднесенням колгоспної хвилі, яка дещо знизилася згодом при виправленні допущених перегинів), 5,8 га в 1931 році, 5,6 га 1932 року, 6,0 га 1933 року, 6,2 га 1934 року (ураховуючи присадибну землю колгоспників).

Ось яка динаміка посівних площ, які припадають на одне господарство: 4—2 га по індивідуальних господарствах і 3—6 га на колгоспний двір. Хіба це не є один з показників зростання продуктивності праці?

Як використовується *запас робочої сили* в індивідуальному господарстві і в колгоспах? В індивідуальному господарстві (за матеріалами обслідування ЦСУ селянських бюджетів за 1924—1925 рр.) річний запас робочої сили використовувався на 44,5% (без обліку витрат на домашнє господарство). В колгоспах — якщо врахувати і прикладання праці в лриватному господарстві колгоспника — річний запас робочої сили використовується на 72%. Я повинен при цьому зауважити, що самий річний запас робочої сили становить собою різну величину в колгоспах й індивідуальному господарстві, бо в індивідуальному господарстві ураховувалася і праця дітей від 10 до 13 років, при чому в підвищеному коефіцієнті — 0,4 від чоловічої дорослої робочої сили.

Візьмемо питання *про прибутковість*. Порівнюючи прибутковість в індивідуальному господарстві (за тими ж даними обслідування ЦСУ селянських бюджетів за 1924—1925 рр.) і прибутковість колгоспного господарства (за матеріалами річних звітів колгоспів за 1933 рік) ми бачимо, що прибутковість в 1924—1925 рр. на одне індивідуальне господарство становила 432 крб., прибутковість же одного колгоспного двору, — разом з тим прибутком, який він одержує від свого присадибного господарства, 1933 року становила 801 крб., *якщо брати натуральну продукцію в незмінних цінах*. Інакше кажучи, майже вдвоє виросла прибутковість колгоспного двору, порівнюючи з прибутковістю індивідуального господарства. Одночасно з цим відбувається процес зростання не-ділямих фондів в колгоспах і, звичайно, в незмірно більш високих темпах, ніж зростання основних фондів в індивідуальному селянському господарстві.

Ось так, товариші, обстоїть справа з здійсненням розширеної репродукції в нашому колгоспному господарстві протягом цих років. Правда, ми ще не зміцнили тих темпів розширеної репродукції, які може дати велике соціалістичне господарство. Ми твердо знаємо, що забезпечення заможного й культурного життя колгоспників, невиданого піднесення і розквіту сільського господарства тепер у наших руках, — передумови для цього завойовані зміною соціального ладу на селі.

А що залишилося, товариші, від «теорії» стійкості дрібноселянського господарства. Ця контрреволюційна теорія розвіяна в порошок, від неї по суті справи не залишилося каменя на камені. Досить указати на загально-відомий історичний факт, що селянське господарство остаточно і безповоротло стало на соціалістичний шлях розвитку. Процент колективізованих господарств по УСРР піднісся з 5% в 1929 році до 81,3% в 1934 році; процент колективізованих посівних площ піднісся за цей час з 3,8% до 85,7%; питома вага всього соціалістичного сектору в хлібо-здачі державі піднеслася з 13% в 1929 році до 92,2% в 1934 році. Ці дані цілком виразно ілюструють, наскільки стійкою виявилася «теорія» стійкості дрібноселянського господарства.

Складовим елементом програми соціалістичного перетворення сільського господарства в промові товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів стало також установаження *нових відносин між містом і селом* (тема, яка заслуговує на спеціальний розгляд).

Відомо, що вирішальним історичним етапом, який створив передумову для ліквідації протилежності між містом і селом, став Жовтень. Знищена в одній шостій частині світу капіталістична експлуатація містом села.

Другим вирішальним кроком в справі знищення протилежності між містом і селом стало саме здійснення плану суцільної колективізації і ліквідації куркульства як класу на базі суцільної колективізації. Тим самим була ліквідована різногнність господарства — соціалістичного сектору в місті і дрібнотоварного на селі.

«...Питання про відносини між містом і селом ставиться на повний ґрунт, що протилежність між містом і селом буде розвиватися прискореним темпом.

Ця обставина має, товариші, величезне значення для всього нашого будівництва. Воно перетворює психологію селянина і повертає його обличчям до міста. Вона створює ґрунт для знищення протилежності між містом і селом. Вона створює ґрунт для того, щоб лозунг партії «обличчям до села» доповнювався лозунгом селян-колгоспників «обличчям до міста». І в цьому нема нічого дивного, бо селянин одержує тепер від міста машину, трактор, агронома, організатора, нарешті, пряму допомогу для боротьби і подолання куркульства. Селянин старого типу з його звичайною недовірою до міста, як до грабіжника, відходить на задній план. Його замінює новий селянин, селянин-колгоспник, який дивиться на місто з надією одержати звідти реальну виробничу допомогу. На зміну селянщині старого

типу, який боїться спуститися до бідності і тільки крадькома підноситься до становища куркуля (можуть позбавити виборчого права!) приходять нові селяни, що має певну перспективу — піти в колгосп і вибратися із злиднів на широкій шлях господарського піднесення.¹

За роки суцільної колективізації на селі створені великі промислові підприємства. Досить указати на те, що на Україні є 782 МТС, — в 1935 році додатково організується 56 нових МТС, — 162 машино-тракторних майстерні, до 30 тис. промислових і кустарних підприємств всякого роду. Гігантськими темпами зростає машиноозброєння сільського господарства. Укажу на те, що замість десяти тисяч тракторів, які були на Україні 1929 року, ми маємо тепер 65 тисяч тракторів; комбайнів 1929 року не було зовсім, а тепер ми маємо їх на Україні — 6.200; вантажних автомобілів ми маємо в сільському господарстві України до 12 тисяч; молотарок — складних і півскладних 37.500 і т. д.

В якій мірі піднісся рівень механізації сільського господарства. свідчить така довідка: 1929 року процент механізації тяглової сили сільського господарства становив 4,6%, в 1930 р. — 7,2; в 1931 році — 14%, 1932 року — 21,7%; 1933 року — 38,8; 1934 року — процент механізації тяглової сили становив уже 44,5%. З 5% ми досягли 44,5% механізації (майже на половину) тяглової сили в сільському господарстві України. Хіба це не яскравіший показник нових взаємовідносин між містом і селом?

Машинотракторні станції в 1935 році охоплюють близько 90% колгоспних посівних площ, а на кінець п'ятирічки ми будемо мати повне охоплення всіх колгоспів машинотракторними станціями.

Відповідно до цього ростуть з дня на день *індустріальні кадри сільського господарства*. Товариш *Постішев* подавав XII з'їздові КП(б)У надзвичайно цікаві дані з цього приводу: ми маємо всього робітників індустріального типу в соціалістичному сільському господарстві України до 900 тисяч чоловік, *себто в півтора рази більше, ніж в усій цензовій промисловості України до революції*.

Так індустріалізується сільське господарство, створюються повні відносини між містом і селом, стирається протилежність між ними.

Якщо взяти до уваги величезне зростання культури, освіти, охорони здоров'я, преси, кіно, радіо, які все ширше проникають в колгоспне село, якщо взяти до уваги величезний рух, впликаний організацією політвідділів і ту зміну культурно-матеріальних цінностей між містом і селом, які дали політвідділи — картина перетворення села стане цілком закінченою.

Треба зважати й на те, що політвідділи не тільки зміцнили кадри сільського господарства, не тільки поліпшили керівництво сільським господарством, не тільки допомагали перебудові методів роботи сільських партійних організацій, — вони потягли за собою також певне переміщення культурно-матеріальних цінностей з міста на село. Кожен політвідділ збагачував село газетою, кіно, радіо, автомашиною, друкарською і типографською машиною, літературою, клубами тощо. Якщо взяти до уваги, що в нас було організовано 2.500 політвідділів МТС і стільки ж, приблизно, політвідділів радгоспів, стане ясно, що це потягло за собою значне зростання культури на селі.

В епоху дрібноселянського індивідуального господарства ми провадили науково-дослідну роботу на селі, для села, в зв'язку з селом, а тепер ми ведемо дослідну роботу *в самому селі*. Такий великий захід, як організація хат-лабораторій, — перетворення в життя ідеї, висунутої

¹ *И. Сталин*, «Питання землізму», вид. X, стор. 310—311.

товаришем *Постшиєвим*, — здатний у величезній мірі піднести культурно-політичний рівень села. Все це разом сприяє, як сказано в постановках XVII партійної конференції, перетворенню сільськогосподарської праці на відмінність індустріальної і створіє умови для повного усунення протилежності між містом і селом.

Перед нами сила ще нерозв'язаних завдань: нам треба викорчувати до кінця рештки шкідництва, троцькістсько-націоналістичної контрреволюції в теорії, на практиці, в наших апаратах. Науково-дослідну роботу на аграрному фронті нам треба піднести, пов'язати її тісніше з досвідом і вимогами сільськогосподарського виробництва.

Нам треба тепер на всю широчінь поставити *проблему якості колгоспного виробництва*. На основі вивчення досвіду минулого року — піднести агротехніку на новий ступінь. Ми не можемо обмежуватися далі агротехнічним мінімумом, — нам потрібна агротехніка висококультурного господарства. Всі передумови — соціальні, матеріальні, організаційні — для величезного зростання урожайності й продуктивності сільського господарства наявні, — все інше залежить від нас; від нашого уміння працювати.

На XII з'їзді КП(б)У товариш Постшиєв звернув нашу увагу на потребу щільно, практично підійти до проблеми *посухи в степу*. Ми ще дуже мало зробили в цьому напрямку.

Нам треба також розробити програму практичних заходів щодо *відсталих колгоспів*, — на що неодноразово вказували в своїх виступах товариш Косіор і товариш Постшиєв. Зроблено і тут не дуже багато; не тільки в розумінні практичного розв'язання цих завдань, але навіть в розумінні *вивчення* тих елементів, які викликають відставання окремих колгоспів.

Нам треба закріпити і розвинути досягнутий злам в галузі *тваринництва*. Справа тут не тільки в зростанні поголів'я, але і в кращій якості породи і *продуктивності* пашого скоту. Не зважаючи на зростання продуктивності соціалістичного тваринництва, порівнюючи з роками переваги одноосібного господарства, ми все ж ще далеко не наздогнали передові капіталістичні країни.

Перед нами, повторюю, багато нерозв'язаних завдань, проте, оглядаючись на пройдений шлях, ми можемо сміло сказати, що основне і вирішальне в цій великій програмі соціалістичного перетворення села, яку дано п'ять років тому товаришем Сталіним в промові на конференції аграрників-марксистів, — *зроблено*. Головні труднощі позаду. «Всі бачать, що лінія партії перемогла» (*Сталін*).

І ще один останній, так би мовити, історичний екскурс. 1868 року, після того, як Брюссельський конгрес І Інтернаціоналу по доповіді Де-Папа, що був під впливом Маркса, висловився за необхідність переходу до великого суспільного землеробства («конгрес дотримувється тієї думки, що економічний розвиток сучасного суспільства, в наслідок суспільної необхідності, приведе до перетворення землі на колективну громадську власність і що землю так само, як гірські промисли та залізниця, держава повинна передати товариствам сільськогосподарських виробників з такими ж гарантіями для всього суспільства і окремих його членів, як гірські промисли і залізниця»). — Еккаріус — секретар генради І Інтернаціоналу, виступив з брошурою, яку Маркс редагував і навіть написав до неї один розділ. В цій брошурі Еккаріус писав:

«Хіба можна виправдати, що в суспільстві, яке має молотарки й жниварки та парові плуги, люди приречені з незвичайними зусиллями, можливо, заступом

обробляти перодючий ґрунт, аби тільки якось проіснувати на кислому молоці, картоплі й чорному хлібі... Якщо у великому землеробстві сто робітників при комбінованій праці, при допомозі пари й механіки можуть виробляти стільки ж, скільки триста дрібних селян при надлюдських розпорошених зусиллях, то економія радить скасувати дрібне селянське господарство скрізь, де воно існує. Дрібне селянство засуджене політично, соціально й економічно. Воно нігде не виправдане і нігде не може служити надійним невідстаючим супутником сучасної індустрії і соціального прогресу. Воно п'яте колесо в колесниці соціально-політичного прогресу, свинцева гиря, паралізуюча робітничий рух як у Франції, так і на всьому континенті».

Тепер, через 60 з чимсь років, ми можемо сказати, що це п'яте колесо зламане, що свинцева гиря з ніг селянства Радянського Союзу збита, що для робітничого класу і колгоспного селянства СРСР відкритий широкий шлях до велетенського соціально-політичного і культурного прогресу.

Величність Леніна і Сталіна в тому й полягає, що вони пронесли учення Маркса через десятиріччя піднесень і занепаду, перемог і поразок, зрад і продажництва лакеїв буржуазії. Вони розвинули і піднесли на нову ступінь вчення Маркса, розробили його вчення відповідно до нових умов, до нових етапів, нещадно борючись на два фронти проти всіляких опортуністичних перекирвань революційного марксизму. Вони озброїли нашу партію теоретично і забезпечили практичне керівництво в справі соціалістичної перебудови сільського господарства.

Виконуючи заповіді марксизму-ленінізму, керовані великим і геніальним Сталіним, наша партія і робітничий клас зуміли розв'язати *найважче, найскладніше завдання пролетарської революції.* —

Я. ЛЕЙБМАН

Про шляхи і перспективи підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспів¹

Я почну з тієї думки, якою товариш Сталін закінчив свій виступ на конференції аграрників-марксистів.

Товариш Сталін говорив:

«По-новому ставиться тепер питання про нещ, про класи, про колгоспи, про економіку перехідного періоду... було б добре, коли б наші марксист-економісти виділили спеціальну групу працівників для розроблення проблем економіки перехідного періоду в новій їх поставі».²

Цілком очевидно, що ця вказівка товариша Сталіна стосується не лише економістів-марксистів. Також очевидно, що ця вказівка має зараз, буде мати й надалі виключне значення для теоретичного фронту, бо вона потребує узагальнення досвіду соціалістичного будівництва, аналізу нових явищ, найтіснішого зв'язку наукової роботи з соціалістичним досвідом.

Нажаль, не можна сказати, що наші економісти-марксисты особливо багато зробили в цьому напрямку з часу виступу товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів. Проте наш соціалістичний досвід висуває все нові й нові серйозні й складні економічні проблеми.

Одній з таких проблем, яку висуває зараз колгоспне будівництво, я й маю на увазі присвятити свій виступ. Мова йде про шляхи й перспективи підвищення використання трудових ресурсів колгоспників.

Тема ця дуже велика й складна. Вона має виключно-актуальне, практичне значення, бо вона дуже тісно пов'язана з проблемою репродукції в колгоспах. Адже проблему репродукції товариш Сталін, як вам відомо, особливо відзначив у своєму виступі на конференції аграрників-марксистів.

* * *

Повне, високо-продуктивне використання всіх трудових ресурсів суспільства, всіх резервів суспільної праці, є одне з вирішальних завдань пролетарської держави в її боротьбі за всебічний розвиток про-

¹ Ця стаття є перероблена й значно розширена стенограма виступу автора на вечорі УАМЛПН, присвяченому п'ятиліттю з дня виступу товариша Сталіна на конференції аграрників-марксистів.

² Сталін. «Питання ленінізму», ст. 317.

дуктивних сил соціалістичного суспільства. В цьому одна з важливіших відмін соціалістичної системи від системи капіталістичної, яка за своєю природою, в силу властивих їй протиріч, передбачає як необхідну, обов'язкову свою рису, неповне використання суспільної праці.¹

Велетенський розвиток виробничих сил СРСР протягом минулих років будівництва соціалізму показав, як далеко наперед ступила за ці роки наша країна в справі підвищення використання своїх трудових ресурсів, які величезні можливості її перспективи вона має у відношенні дальшої активізації всієї маси суспільної праці. Проте, досягнутий нами рівень використання трудових ресурсів, як в масштабі окремого соціалістичного підприємства, так і в народногосподарчому масштабі, ще далекий від тих можливостей підвищення продуктивного використання суспільної праці, які закладені в соціалістичній системі.

Коли в державному секторі нашого соціалістичного господарства неповне використання праці є наслідок недостатньої завантаженості робочого дня, недостатньої інтенсивності праці, недоліків її організації, то в колгоспному секторі неповне використання трудових ресурсів є наслідок і того, що значні трудові ресурси колгоспного сектору ще поки не включені в суспільний виробничий процес, як безперервно-діюча сила.

Неповне використання всіх трудових ресурсів колгоспного сектору нашого господарства, як *безперервно-діючої сили* суспільного виробничого процесу, є наслідок, поперше, особливостей сільськогосподарського виробництва при даному рівні його інтенсифікації і механізації (розрив між періодом виробництва і робочим періодом, нерівномірність потреби в робочій силі в різні відрізки польового періоду, дуже низьке завантаження робочої сили колгоспів у зимовий період) і, подруге, поки незавершеного ще процесу перерозподілу трудових ресурсів нашого суспільства між селом та містом.

Завершення реорганізаційного періоду в сільському господарстві, завдання забезпечення промисловості потрібного їй в другому п'ятилітті приросту робочої сили, завдання інтенсифікації господарства колгоспів, боротьба за поширення харчових і сировинних ресурсів нашої країни, за можливе життя колгоспного села, все це дуже гостро ставить питання про шляхи її перспективи дальшого значного підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспного сектору нашого господарства.

Питання про дальше підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспів — це не тільки організаційно-виробниче питання, але й питання про подолання зрівняльних тенденцій та інших дрібно-буржуазних пережитків у свідомості найширших мас колгоспників, про виховання їх в дусі розуміння загально-державних завдань і соціалістичного змісту своєї праці.

* * *

Необхідно насамперед відзначити, що у факті неповного використання трудових ресурсів колгоспного сектору нашого господарства як без-

¹ «Капіталістичне нагромадження постійно виробляє і при тому пропорціонально до своєї енергії й своїх розмірів відносно зайве, тобто зайве порівнюючи з середньою потребою капіталу в самозростанні, а тому зайве або додаткове робоче населення чи перенаселення».

... відносно зайвим населенням. Це — властивий капіталістичному засобу виробництва закон населення» (Маркс, Капітал, т. I, стор. 501—502).

перервно-діючої сили суспільного виробничого процесу, нема нічого подібного до аграрного перенаселення дореволюційної Росії.

Аграрне перенаселення в дореволюційній Росії являло собою продукт історично-визначених соціально-економічних умов. Воно являло собою своєрідне виявлення капіталістичного закону населення, в аграрній країні, що зберігла багаточисленні феодально-кріпосницькі пережитки, як в економічній, так і особливо в соціальній та юридично-політичній галузі.¹

Аграрне перенаселення в дореволюційній Росії знаходило свій вираз в тому, що мільйонні маси селян-бідняків і нижчих груп середняків були, по суті, повністю чи частково відокремлені від їх засобів виробництва, все більше губили рештки мрійної «самостійності» дрібних «господарів», являли собою постійних кандидатів до лав промислової і сільсько-господарської резервної армії праці,² стояли на злиденному рівні існування, що межував з фізичною деградацією.

Жовтнева революція, знищивши поміщицьке землевласництво, дуже підвищивши землекористування бідняцько-середняцьких господарств, в корені змінивши самий процес розшарування на селі,³ значно послабила його перенаселення. Поштовх, що його зробила Жовтнева соціалістична революція розвитку промисловості, в свою чергу, ще до реконструктивного періоду, відіграв не малу роль у послабленні перенаселення села.

Цілком очевидно, що так зване аграрне перенаселення в післяжовтневий період мало інші причини, ніж аграрне перенаселення в дореволюційній Росії чи в будь-якій капіталістичній країні. Коли там аграрне перенаселення з'являлось і з'являється проявом властивого капіталізму закону народонаселення, то в нас наявність до соціалістичної реорганізації сільського господарства — перенаселення села була, поперше, наслідком історичного минулого найого села і, подруге, наслідком рештків загальної відсталості в той період нашої країни і слабого тоді ще розвитку в ній соціалістичних виробничих сил.

Проте, Жовтневий переворот сам по собі, не поборовши відношень приватної власності бідняцько-середняцького селянства і не ліквіду-

¹ «Він (капіталізм у хліборобстві — Я. Л.) не покриває собою всіх суспільно-економічних відношень на селі. Поряд з цим ми бачимо все ще кріпацькі відношення в господарчій галузі... і ще більш в соціальній і юридично-політичній...; ці відношення теж ведуть безперечно до розору селян і до безробіття, «перенаселення» прикріплених до землі, батраків... в сучасному «перенаселенні» крім основних капіталістичних рис є, одже, ще і кріпацькі». (Ленін, т. I-й, стор. 330)

² «Невірно було б уявляти собі резервну армію таким чином, ніби її складали тільки робітники, що не мають роботи. До неї належать і «селяне» чи «дрібні господарі», які не можуть існувати тим, що дає їм їх мізерне господарство... Город, чи клаток землі під картоплею є для цієї армії злидарів засобом... існування в такий час, коли роботи немає. Капіталізму потрібні ці «карликові», «прицельні» піби господарі, щоб без усяких витрат мати завжди в своєму розпорядженні масу дешевих робітничих рук». (Ленінський збірник, XIX, стор. 366).

³ «... процес розвитку сільського господарства в даний момент характеризується боротьбою соціалістичних і капіталістичних тенденцій. Ця боротьба кладає свій особливий відбиток на процес диференціації села, що має в наших умовах різко відмінні особливості... Ці особливості полягають в тому, що в протилежність капіталістичному типу розвитку, який полягає в послабленні («вимиванні») середнього селянства при зростанні крайніх груп — бідноти й куркульства, — у нас навпаки наявний процес підсилення групи середняків при деякому покино зростанні куркульської групи за рахунок заможної частини середняків і при скороченні груп бідноти, з яких деяка частина пролетаріаується, а друга більш значна частина поступово пересувається до групи середняків» (Стенографічний звіт XV з'їзду ВКП(б), стор. 1307).

вавши капіталістичні елементи села, не міг одразу ліквідувати так зване «аграрне перенаселення». Ще на XV своєму з'їзді партія констатувала, що «крупнішою негативною рисою сучасного села, що виявляє його історичне минуле і рештки загальної відсталості країни, є так зване «аграрне перенаселення», тоб-то велика кількість «зайвих» робочих рук, що не знаходять собі трудового застосування на селі і що значно збільшують кількість безробітних у місті».¹

Тільки індустріалізація нашої країни, суцільна колективізація бідняцько-середняцьких господарств і ліквідація на її основі куркульства як класу, остаточно підірвали самі основи розшарування на селі, ліквідували найбільш глибокі причини аграрного перенаселення.

В своїй промові на січневому пленумі ЦК в 1933 р. товариш Сталін так охарактеризував цей процес:

«Що дала п'ятирічка за 4 роки біднякам та нижчим шарам середняків? Вона підірвала й розбила куркульство як клас, звільнивши бідняків і добру половину середняків від куркульської кабали. Вона залучила їх до колгоспів і створила для них міцний стан. Вона знищила тим самим можливість розшарування селянства на експлуататорів — куркулів і експлуатованих — бідняків. Вона підняла бідноту й нижчі шари середняків у колгоспах до стану людей забезпечених, знищивши тим самим процес руйнації і зубожіння селянства».²

Таким чином індустріалізацією країни і соціалістичною реорганізацією сільського господарства, успішним розв'язанням завдань першої п'ятирічки, проблему аграрного перенаселення було знято. В країні соціалізму знищені самі основи розшарування на селі, викорчовані самі глибокі коріння зубожіння і усунені всі і всякі соціальні переешкоди і обмеження для втягнення всього робочого населення до соціалістичної праці, для повного високоефективного використання всіх ресурсів суцільної праці.

* * *

Завершення соціалістичної реорганізації сільського господарства, підведення під нього потужної технічної бази, зріст соціалістичної свідомості й матеріальних стимулів до праці у колгоспників, велетенський зріст державного сектора нашого господарства в другій п'ятирічці, все це відкриває нові величезні можливості дальшого підвищення продуктивності колгоспної праці, дальшого, значно швидшого, пізж в реорганізаційний період, підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспів.

Реалізація всіх нагромаджених і зростаючих можливостей підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспів в значній мірі упираються тепер у своєчасне пересування робочої сили, яка звільняється з тих чи інших галузей колгоспного господарства в міру їх (цих галузей) механізації і зросту в них (в цих галузях) продуктивності праці колгоспів.

Соціалістична реконструкція нашого господарства вже викликала крупніші переміщення трудових ресурсів села. Ліквідація безробіття і втягнення на протязі першої п'ятирічки в промисловість, будівництво й транспорт до 7-ми мільйонів нових робітників у значній мірі з сільсько-господарського населення, створення знов потужної сітки радгоспів, заснованих на наймі робочої сили цілком із сільськогосподарського на-

¹ Стенограма XV з'їзду ВКП(б), стор. 306.

² Матеріали об'єднаного пленуму ЦК и ЦКК ВКП(б) 7—12 січня 1933 р. стор. 26.

селення, зміни у співвідношенні різних галузей сільського господарства, розвиток нових сфер прикладання сільськогосподарської праці в самому сільському господарстві — все це вже внесло значні зміни в розподіл трудових ресурсів нашого суспільства між селом та містом і змінило розтапування трудових ресурсів колгоспів у середині самих колгоспів.

Проте, темпи пересування робочої сили колгоспів, яка звільняється в наслідок зросту технічної озброєності і продуктивності колгоспної праці, поки ще відстають від темпів цього звільнення. Це відставання особливо характерне для пересування робочої сили в середині самих колгоспів, в розумінні поширення старих і розвитку нових сфер прикладання праці в колгоспах.

Це відставання особливо гостро відчувається в тих десятках тисяч колгоспів, що вже кілька років як стали на міцні господарські ноги і вже досягли серйозних наслідків в організації і розвитку основних галузей свого господарства.

Пересування робочої сили, яка звільняється в цих колгоспах, затримується в основному з таких причин:

а) серйозні недоліки в організації виробництва й праці, що маскують самий факт звільнення робочої сили.

б) підсилення тенденції у колгоспів до осідання по своїх колгоспах в міру зросту добробуту, матеріального й культурно-побутового рівня життя в цих колгоспах.¹

в) Зростаючі в зв'язку з цим вимоги до організації набору робочої сили в колгоспах для державного сектора нашого господарства і відстарання практики набору робочої сили в колгоспах від цих вимог.

г) Вузькість господарства навіть цих передових колгоспів, слабкий розвиток в них різних допоміжних галузей господарства, явно недостатнє використання робочої сили в нових сферах прикладання колгоспної праці по самих колгоспах.

Крім того, необхідно урахувати, що особливість кооперативно-соціалістичної власності на засоби виробництва, на якій засновані колгоспи, не дозволяє колгоспам звільняти своє господарство від робочої сили, яка звільнилася з виробничого процесу, такими методами як це можуть робити й роблять послідовно-соціалістичні підприємства, засновані на державній власності.

Відставання темпів пересування робочої сили колгоспів яка звільняється, від темпів самого звільнення тисне на дальше підвищення продуктивності праці колгоспників, негативно впливає на організацію праці в колгоспах, залишає невикористаними значні можливості дальшого швидкого зросту прибутків колгоспів і колгоспників.

* * *

В капіталістичних країнах процес впровадження капіталізму в сільське господарство — є процес абсолютного зменшення хліборобського населення.

¹ «Раніш, звичайно, робітники сами йшли на заводи, на фабрики, — був, отже, якийсь самоплив у цій справі. А самоплив цей випливав з того, що було безробіття, було розшарування на селі, були алідні, був страх голоду, що гнав людей з села до міста... Чи можна сказати, що ми маємо зараз таку-ж точну картину? Ні, не можна цього сказати. Навпаки, обстановка тепер змінилася в корені... Тепер село вже не можна назвати мачухою для селянина. І саме тому, що його не можна назвати більше мачухою, селянин став осідати на селі, і в нас не стало більше ні «втєчі мужика з села до міста», ні самопливу робочої сили». (Н. Сталін, «Питання ленінізму», стор. 587).

Маркс, аналізуючи особливості капіталістичного хліборобства, вказує:

«Коли капіталістичне виробництво опановує хліборобство або в тій мірі, в якій воно опановує хліборобство, попит на сільське робоче населення паралельно нагромадженню функціонуючого тут капіталу абсолютно зменшується; відштовхування робочого населення не доповнюється тут великим притяганням, як це спостерігається в нехліборобській промисловості»¹.

і ще:

«З природою капіталістичного способу виробництва пов'язане те явище, що він постійно скорочує хліборобське населення, порівнюючи з нехліборобським, тому що в промисловості (в вузькому розумінні), відносно зростання постійного капіталу, порівнюючи з змінним, супроводиться абсолютним зростом — хоч відносним зменшенням — змінного капіталу; тоді як у хліборобстві змінний капітал, необхідний для експлуатації певної ділянки землі, зменшується абсолютно, тобто може зростати лише в тому випадку, коли для оброблення відкривається нова земля, що, проте, передбачає в свою чергу ще більше збільшення нехліборобського населення»².

Процес перерозподілу суспільних трудових ресурсів між селом і містом відбувався й відбувається в капіталістичних країнах, як процес руйнування, в міру проникання капіталізму в хліборобство, дрібних господарів і масового витиснення робочої сили з села до міста, через абсолютне зменшення потреб капіталістичного хліборобства в робочій силі.

Цілком очевидно, що процес перерозподілу суспільних трудових ресурсів в СРСР, в умовах диктатури пролетаріату відбувався й відбувається *принципально інакше, ніж він відбувався в капіталістичних умовах*.

Процес перерозподілу суспільних трудових ресурсів в нашій країні відбувається поперше, не на основі руйнації дрібного господарства, а на основі його соціалістичної переробки. Подруге, не стихійно, а організовано, порядком планового керівництва з боку пролетарської держави. По-третє, цей процес сполучається в нашій країні з процесом перетворення самої сільськогосподарської праці на відмінність праці індустріальної. Почетверте, цей процес відбувається не на основі дальшого поглиблення протилежності між селом і містом, як це є в умовах капіталізму, а на основі все більшого вирівнювання і кінець-кінцем в ліквідації цієї протилежності.

Але й саме протікання процесу звільнення робочої сили з соціалістичного сільського господарства й перерозподіл трудових ресурсів між селом і містом принципно інакше, ніж в умовах капіталістичних.

Основна особливість цього процесу в нашій країні полягає в тому, що він відбувається на фоні безперервного поширення й розвитку господарства колгоспів. Це значить, що в сільському господарстві відбувається і особливо інтенсивно буде відбуватись надалі, двосторонній процес. З одного боку, в зв'язку з механізацією і зростом продуктивності праці, в колгоспах відбувається звільнення певних мас праці. Але з другого боку, *одночасно й паралельно з цим процесом звільнення, відбувається і надалі буде ще інтенсивніше відбуватися процес «зав'язування», притягання додаткової робочої сили до колгоспів, в зв'язку з підвищенням різня агротехіки в різних галузях, поширенням вже існуючих галузей колгоспних господарств, організацією в колгоспах нових допоміжних сільськогосподарських і несільськогосподарських галузей, значним зміцненням господарчого шляхового й житлового будівництва, переходом колгоспів до все більш всебічного задоволення споживчих, матеріальних і побутових потреб своїх колгоспників.*

¹ К. Маркс. Капітал, т. I, вид. 2, стор. 512.

² К. Маркс. Капітал, вид. VII, 1931 р., т. III, стор. 601.

Таким чином, звільнення робочої сили з одних галузей колгоспного господарства, через механізацію праці і зростання продуктивності колгоспної праці, «компенсується» одночасним притягненням робочої сили в зв'язку з поширенням і інтенсифікацією господарства колгоспів.

Цей двосторонній процес можна висловити так: безперервне зниження трудоемності окремих сільськогосподарських галузей і виробничих процесів, супроводиться і чимдалі, тим все більш інтенсивно буде супроводитись одночасним поширенням сфери прикладання праці в колгоспі, зростом трудоемності всього його господарства в цілому при одночасному зменшенні кількості робочої сили в ньому.

В цьому знаходить свій вираз принципіальна відміна протікання цього процесу в нашій країні порівнюючи з капіталістичним господарством. Коли там процес проникання капіталізму в хліборобство є процесом руйнації дрібних «господарств» і безперервного погіршення стану робочого населення села,¹ то в нас розвиток сільського господарства відбувається й надалі відбуватиметься на фоні безперервного і у все зростаючих темпах росту попиту на сільськогосподарську продукцію, зростаючого споживання робітничих мас, безперервного зросту матеріального добробуту і культурного обслуговування колгоспних мас, на фоні безперервного зросту і піднесення господарства колгоспів.²

Проте, процес звільнення робочої сили в колгоспах відбувається і особливо надалі відбуватиметься швидше й інтенсивніше, ніж процес її притягання самим же господарством колгоспів, бо механізація буде проникати і вкорінятися в сільське господарство у все більш наростаючих темпах, і у все нові й нові галузі прикладання сільськогосподарської праці.

Отже, зменшення трудоемності вже існуючих в колгоспах галузей господарства й сільськогосподарських робіт кількісно буде перекивати собою ту додаткову кількість праці, яка потрібна буде колгоспу для дальшого розвитку його господарства й поряд із зростанням трудоемності господарства колгоспів відбувається і особливо інтенсивно від-

¹ «В сфері хліборобства крупна промисловість діє з величезною революційністю, оскільки вона знищує опору старого суспільства, «селянина», й висуває на його місце наймагого *робітника*» (К. Маркс, *Капітал*, т. I, стор. 562). «Плата сільського робітника знижується до мінімуму й він завжди стоїть однією ногою в болоті пауперизму» (Там же, стор. 736)... «*Антиаграрний* характер капіталістичного виробництва й нагромадження піде по виявляється в більш *жорсткій* формі, ніж у *прогресі* англійського хліборобства і в *регресі* англійського сільськогосподарського робітника». (Там же, стор. 768) «З усіх тварин, яких тримає ореддар..., робітник, *instrumentum vocale* (зброя, що розмовляє) є такою, яку найбільш мучать, найгірше годують і з якою найглубіше поводяться» (Там же, стор. 770).

² До всього цього потрібно ще врахувати, що навіть повне, абсолютне звільнення певної маси праці з тих чи інших колгоспів не означає ще її звільнення з колгоспного сектору. Робоча сила, яка абсолютно звільнилася з тих чи інших колгоспів може залишитись все ж в середині колгоспного сектору через організоване пересування з густо заселених до малозаселених сільськогосподарських районів. Ленін ще відповідно до капіталістичного господарства вказував:

«Явище зросту індустріального населення можна спостерігати в чистому вигляді тільки тоді, коли ми маємо перед собою територію вже заселену, на якій всі землі вже заняті. Населенню такої території вштовхуваному капіталізмом з хліборобства, нема іншого виходу як емігрувати чи до промислових центрів чи до інших країн. Але ж справа істотно змінюється, коли ми маємо перед собою територію, на якій ще не всі землі заняті, яка ще не вся заселена. Населення такої території, яке *вистовкується* з хліборобства в заселену районі, може перейти до незаселених частин території. Станеться зріст хліборобського населення й цей зріст може йти (протягом певного часу) не менш коли не більш швидко ніж зріст індустріального населення». (Ленін — «Розвиток капіталізму в Росії», стор. 438).

буватиметься абсолютне звільнення робочої сили з колгоспного сектору нашої господарства.

* * *

Подивимось тепер на досвід ряду колгоспів різних районів і областей України,¹ як відбувається цей процес звільнення, «зав'язання» знов і пересування колгоспних трудових ресурсів на практиці. Подивимось також наскільки відповідає пересування трудових ресурсів колгоспів їх звільнення в наслідок механізації й зросту використання робочої сили колгоспів.

Почнемо з динаміки трудових ресурсів колгоспів. Джерела зросту трудових ресурсів колгоспів такі: а) звільнення частини праці (заощаджування) завдяки механізації; б) підвищення використання робочої сили колгоспів в розумінні збільшення середньорічної кількості днів праці; в) зріст запасу робочої сили; г) підвищення виконання норм виробок.

Розглянемо дію та вплив кожного з цих джерел зросту трудових ресурсів колгоспів зокрема. Почнемо з зростання трудових ресурсів колгоспів в наслідок механізації сільськогосподарських робіт. Розглянемо насамперед зріст охоплення механізацією сільськогосподарських робіт в ряді колгоспів України за останні три роки і заощадження праці в наслідок цього. (Див. табл. № 1.)

З наведених даних видно, що в основній частині цих колгоспів щороку відбувався значний зріст охоплення механізацією сільськогосподарських робіт.

Зріст механізації найбільш трудоземних виробничих процесів по всіх колгоспах стояв нижче середнього зросту охоплення механізацією сільськогосподарських робіт. Все-ж ясно, що зріст охоплення механізацією найбільш трудоземних робіт, навіть в цих розмірах, знижував як середньосезонну потребу в праці, так і потребу в праці в найбільш напружені періоди в рілльництві, тим самим створюючи умови й передумови для звільнення робочої сили.²

З таблиці видно, що звільнення робочої сили в наслідок механізації в 1934 р., порівнюючи з 1932 р., в більшості названих колгоспів невелике.

Це пояснюється тим, що згадані тут колгоспи України давно обслуговували МТС, де рівень охоплення механізацією сільськогосподарських робіт вже в 1932 році був дуже значний.

Треба також урахувати, що протягом 1933-34 рр. МТС йшли в напрямку поширення охоплення кількості колгоспів і значного підвищення тракторообслуговування в проривних, відстаючих колгоспах.

¹ В основу добору цих колгоспів були покладені такі важливіші вимоги: зріст протягом останніх трьох років, безперервний зріст охоплення механізацією сільськогосподарських робіт в них за ці роки, типова для даної зони землекористування, дуже розвинені основні галузі господарства і наявність допоміжних галузей.

² Нам можуть заперечувати, що цифри зросту охоплення механізацією ще далеко не говорять про те, що навіть в 1934 р в цих колгоспах була в наявності зайва робоча сила. Може бути, що в 1932 і 1933 році ці колгоспи не вправлялись в терміни з усім обсягом (сільськогосподарських робіт) не зібраних повністю всю свою площу, обмежились тільки прориванням буряків і т. інш., а зараз завдяки зросту механізації, вони своїм запасом робочої сили стали вправлятися з цими роботами. Таке заперечення, взагалі кажучи, цілком припустиме, бо випадки подібні до вищезгаданих цілком можливі. Проте, подібне заперечення відпадає щодо згаданих нами колгоспів, де навантаження на одного працівника на місяць, навіть в такі періоди сільськогосподарського сезону, як збирання й молотьба, як правило хиталося в 1932 р. в межах 13 — 16 — 21 днів праці.

К о л г о с п	Р а й о н	Область
1. ім. Тельмана	Разделянський	Одеська
2. „Дмитрова	Апостоловський	Дніпр.
3. „Ворошилова	Запорозький	„
4. 1-е травня	Апостоловський	„
5. „Зірка“	Постишевський	Донецька
6. ім. Буденного	Березовський	Одеська
7. „Шлях до соціалізму“	Пятихатський	„
8. ім. Петровського	Волочиський	Винницька
9. 8-го березня	Ахтирський	Харків.
10. „Заповіт Ільча“	Волочиський	Винницька
11. ім. Буденного	Ахтирський	Харківська
12. „Вперед“	Білопольський	„
13. „Жовтень“	Каменський	Київськ.
14. „15-річ. Міліції“	Шполянський	„
15. „Трудовий Хлібороб“	„	„
16. „Червон. Ударник“	Менський	Черниг.
17. „Жовтєва Перемога“	Кролівецький	„
18. ім. Шевченко	„	„
19. ім. Постишева	Житомирський	Київськ.
20. ім. Мануїльського	„	„

Таблиця № 1.

Зона	Тракторних робіт в переводі на м'яку оранку (в га)			Охопл. механіз. в 1934 р. проти 1932 р. (в %/о)	Зріст трудових ресурсів колгоспу в наслідок зросту механізації в 1934 р. проти 1932 р.
	1932	1933	1934		
Степ	400	899	1198	297	—
„	576	582	772	134	—
„	1945	3025	3460	178	—
„	576	582	772	134	2120
„	1002	1121	1612	168	1882
„	440	653	672	153	7541
„	520	690	625	120	689
Лісост.	928	1100	1370	148	909
„	60	218	377	626	177
„	890	566	1044	257	4577
„	278	544	662	238	1174
„	162	614	618	381	2059
„	1329	1620	2079	156	2597
„	1025	2144	2492	243	4420
„	438	879	1148	268	13616
Полісся	—	109	302	—	—
„	149	204	412	277	1996
„	267	251	512	190	—
„	129	280	317	246	649
„	117	302	498	426	1242

Про шляхи і перспект. підвищ. прод. викор. труд. ресурсів колг. 81

Треба, нарешті, врахувати, що за минулі роки охоплення механізацією йшло головним чином в напрямку енергоємних робіт (оранка), проте, такі трудові роботи, як збирання, обробіток буряків і т. ін. були слабо охоплені. Все це пояснює чому наведений по колгоспах розмір звільнення (заощадження) праці в наслідок механізації порівнюючи невисокій.

Проте, цілком очевидно, що саме дальший зріст охоплення механізацією буде надалі головним джерелом і засобом звільнення праці. Це видно і в згаданих нами колгоспах.

Ось, наприклад, в колгоспі ім. Тельмана, в наслідок високого, порівнюючи з іншими згаданими нами колгоспами, охоплення механізацією збиральних робіт (16,5%) в 1933 році, звільнення (2120 людоднів) дорівнює 12% від усіх витрат праці в рільництві за польовий період (17838 людоднів). Чи ось в колгоспі ім. Ворошилова, це через високий процент охоплення збиральних робіт в 1934 р. комбайнами (11% всієї площі збирання), звільнення (7541 людоднів) дорівнює 15,5% від усіх витрат праці в рільництві за польовий період (48145 людоднів).

З цих двох бачимо безпосередній вплив зросту охоплення механізацією трудоемних робіт на звільнення праці. Адже до кінця II-гої п'ятирічки механізацією буде охоплено по СРСР: збирання зернових на 60%, в тому числі комбайнами на 30%, обмолот на 85%, збирання буряків на 50%.

Цілком очевидне зрідси значення дальшого зросту охоплення механізацією сільськогосподарських робіт для звільнення робочої сили з колгоспів.

Таким чином ми показали вплив механізації на зріст трудових ресурсів колгоспів. Звільнивши ці трудові ресурси з рільництва, механізація цим самим дала можливість колгоспам застосувати ці ресурси або для поширення і покращання того ж рільництва, або для розвитку інших галузей свого господарства.

Таке перше джерело зросту трудових ресурсів колгоспів. Перейдемо зараз до другого джерела, а саме до зросту трудових ресурсів в наслідок підвищення використання робочої сили колгоспів, зросту середньорічної кількості днів праці на працездатного (див. табл. № 2).

Такий вплив другого джерела зросту трудових ресурсів колгоспів. Незаважно помітити, що цей вплив покищо далекий! Від можливого, але ми беремо фактичний стан, такий, який є в колгоспах. Проте, варто відзначити, що зріст використання робочої сили в ряді колгоспів дуже значний.

Перейдемо тепер до показу зросту трудових ресурсів колгоспів в наслідок зросту робочої сили в них.¹ (Див. табл. № 3).

Ми, таким чином, показали три джерела приросту трудових ресурсів, розглянутих нами колгоспів. Четвертим джерелом зросту трудових ресурсів колгоспів є, як ми вже вище вказували, зріст виконання норм виробки, в чому знаходить свій відбиток зріст працездатності колгоспників завдяки зросту навичок, опануванню техніки, кращої організації праці, підвищенню соціалістичної свідомості, підвищенню дисципліни праці, зросту матеріальних стимулів до праці.

Проте, дуже важко виділити із загального приросту трудових ресурсів колгоспів той приріст, який відбувався в наслідок підвищення вико-

¹ Зменшення запасу робочої сили в ряді колгоспів пояснюється підсиленням постійним відходом і уходом до промисловості й радгоспів за ці роки, а також переселенням.

Таблиця № 2.

Колгоспи	Середньорічний запас робочої сили 1934 р.	Днів роботи на працездатного за рік		Різниця	Зріст трудових ресурсів колгоспів в наслідок більш повного використання робочої сили
		1932 р.	1934 р.		
1. Ім. Тельмана	265	147	171	24	6,360
2. Ім. Дмитрова	289	158	181	23	6,647
3. Ім. Ворошилова	515	159	171	12	6,180
4. 1-ше травня	317	149	163	14	4,438
5. „Зірка“	417	109	125	16	6,672
6. Ім. Буденного	119	126	167	31	3,689
7. „Шлях до соціалізму“	301	123	157	34	10,234
8. Ім. Петровського	526	116	175	59	31,034
9. „8-е березня“	161	175	194	19	3,059
10. „Заповіт Ільіча“	672	112	152	40	26,880
11. Ім. Буденного	491	175	178	3	1,473
12. „Вперед“	1069	112	172	60	64,140
13. „Жовтень“	872	61	102	41	35,752
14. „15-річчя Міліції“	—	92	105	13	16,666
15. „Трудовий Хлібороб“	775	94	114	20	15,500
16. „Червоний Ударник“	394	74	98	24	9,456
17. Ім. Шевченка	1171	107	128	21	21,591
18. Ім. Постишева	433	88	120	32	13,856
19. Ім. Мануїльського	372	140	160	20	7,440

Таблиця № 3.

Колгоспи	Середньорічний запас робочої сили колгоспу		Різниця	Зріст трудових ресурсів колгоспу в наслідок збільшення запасів робітників	Падіння трудових ресурсів в наслідок зменшення запасів робітників
	1932 р.	1934 р.			
1. Ім. Тельмана	222	265	33	6243	—
2. Ім. Дмитрова	318	289	—	—	4512
3. Ім. Ворошилова	506	515	9	5738	—
4. „1-е травня“	237	317	80	11680	—
5. „Зірка“	461	417	—	—	5038
6. Ім. Буденного	104	119	15	2026	—
7. „Шлях до соціалізму“	312	301	—	—	1339
8. Ім. Петровського	670	526	—	—	16578
9. „8-е березня“	117	161	44	7756	—
10. „Заповіт Ільіча“	761	672	—	—	9687
11. Ім. Буденного	346	491	145	25473	—
12. „Вперед“	1110	1069	—	—	4754
13. „Жовтень“	1154	872	—	—	17488
14. „15 лет РСМ“	1056	1232	226	21047	—
15. „Труд. Хлібороб“	794	775	—	—	2180
16. „Ударник“	267	394	127	9750	—
17. „Жовтєва перемога“	212	615	403	35746	—
18. Ім. Шевченка	810	1171	361	38909	—
19. Ім. Постишева	384	433	49	4345	—
20. Ім. Мануїльського	253	372	119	16748	—

нання колгоспниками норм виробки. Посереднє уявлення по цьому питанню дають такі дані про зріст виконання норм виробок в згаданих нами колгоспах (в % до виробки 1932 року). Ми розглянули вже всі чотири джерела приросту трудових ресурсів колгоспів (див. табл. № 4).

Таблиця № 4.

Назва колгоспу	Оранка		Боронування		Ручне прополювання		Косовина лобовілками, самоскидачками		В'язання снопів		Збирання кукурудзи		Збирання буряків	
	1933	1934	1933	1934	1933	1934	1933	1934	1933	1934	1933	1934	1933	1934
1. Ім. Тельмана . . .	114	142	112	150	125	156	133	171	—	—	—	—	—	—
2. Ім. Дмитрова . . .	—	—	110	110	133	133	130	160	—	—	100	—	—	—
3. Ім. Ворошилова . . .	112	100	117	143	113	118	100	121	—	—	100	80	—	—
4. „Зірка“	100	114	100	111	133	154	131	138	—	—	—	—	—	—
5. Ім. Буденного . . .	186	186	100	130	100	107	106	106	—	—	—	—	—	—
6. „Шлях до соціалізму“	111	135	121	200	118	163	103	169	—	—	—	—	—	—
7. Ім. Петровського . . .	117	121	111	125	113	130	116	140	—	—	—	—	—	—
8. „Заповіт Ільіча“ . . .	103	120	100	150	—	—	100	116	106	110	—	—	—	—
9. Ім. Буденного . . .	111	120	160	160	100	100	100	125	100	109	—	—	120	125
10. „Жовтень“	120	120	100	120	111	107	140	140	116	116	—	—	107	112
11. „15-річчя Р. С. М.“ . . .	125	166	—	—	111	122	57	50	133	200	—	—	120	150
12. „Труд. хлібороб“ . . .	150	200	142	200	149	122	57	50	133	200	—	—	106	133
13. „Ударник“	125	125	100	120	107	115	125	167	114	114	—	—	—	—
14. „Жовтєва Перемога“	125	125	140	140	—	—	—	—	125	125	—	—	—	—
15. Ім. Шевченка	100	100	111	125	93	100	—	—	108	125	—	—	—	—

Надалі ми випускаємо приріст трудових ресурсів колгоспів в наслідок підвищення норм виробки через особливі труднощі кількісного виразу (в людоднях) цього приросту. Цілком очевидно, що випускання нами надалі цього четвертого джерела приросту аж ніяк не може впливати на висновки, бо коли ми дали, на підставі фактичного матеріалу, зможемо констатувати відставання темпів пересування трудових ресурсів, що звільняються в колгоспах, не урахувавши цього четвертого джерела, то ще сильніше виступало б це явище, коли б ми могли кількісно показати вплив четвертого джерела.

Зведемо тепер до однієї таблиці весь приріст трудових ресурсів колгоспів в 1934 р. проти 1932 року.

Таблиця № 5.

Колгоспи	Зріст трудових ресурсів в 1934 р. порівнюючи з 1932 роком					
	В наслідок зросту механізації	В наслідок більш повного використання робочої сили	В наслідок збільшення робочої сили колгоспів		Разом	
			Збільшення	Зменшення	Збільшення	Зменшення
1. Ім. Тельмана	2120	6360	6243	—	14723	—
2. Ім. Дмитрова	1882	6647	—	4512	3944	—
3. Ім. Ворошилова	7541	6180	5738	—	19459	—
4. „Зірка“	909	6672	—	5038	2543	—
5. „Шлях до соціалізму“	177	10234	—	1339	9072	—
6. Ім. Петровського	4577	31034	—	16578	19033	—
7. „8-е Березня“	1174	3059	7756	—	11989	—
8. „Заповіт Ільіча“	2059	20880	—	9687	19252	—
9. Ім. Буденного	2597	1473	25473	—	29543	—
10. „Вперед“	4420	64140	—	4754	63806	—
11. „Жовтень“	4325	35752	—	17488	22589	—
12. „15-тиріччя Мілліції“	13616	16666	21047	—	51329	—
13. „Труд. Хлібороб“	5378	15500	—	2180	18698	—
14. „Червоний Ударник“	631	9456	9750	—	19837	—
15. Ім. Постішева	649	13856	4345	—	18350	—
16. Ім. Мануїльського	1242	7440	16748	—	25430	—

Такій приріст трудових ресурсів колгоспів в 1934 році проти 1932 року за урахованими основними джерелами зросту.¹

Подивимось, як же розмістився в господарстві колгоспу цей приріст трудових, ресурсів. Подивимось, насамперед, додаткове вбирання праці основною галуззю цих колгоспів — рільництвом, в зв'язку з його поширенням, зміною його структури, підвищенням рівня агротехніки та іншими факторами. Картину маємо таку:

Таблиця № 6.

Колгоспи	Зміни в 1934 р. у витратах праці на рільництво порівнюючи з 1932 р. в людоднях									
	В наслідок зміни площі засіву		В наслідок зміни структури засівів		В наслідок зросту рівня агротехніки	В наслідок впливу інших факторів		Разом		
	Збільшення	Зменшення	Збільшення	Зменшення		Збільшення	Зменшення	Збільшення	Зменшення	
1. Ім. Тельмана	750	—	—	658	5554	192	—	5838	—	
2. Ім. Дмитрова	—	—	—	3946	3062	14	—	—	870	
3. Ім. Ворошлого	—	—	2466	—	8716	2870	—	14052	—	
4. „1-е травня“	1323	—	857	—	6661	690	—	8931	—	
5. „Зірка“	2840	—	—	2199	6684	—	3452	3873	—	
6. Ім. Буденного	264	—	—	244	2391	—	1214	1197	—	
7. „Шлях до соціалізму“	1053	—	1188	—	4052	—	704	5589	—	
8. Ім. Петровського	5704	—	—	6580	6520	1767	—	7411	—	
9. „8е березня“	4826	—	476	—	2967	—	1136	7133	—	
10. Заповіт Ільїча	1886	—	—	438	9482	6880	—	17818	—	
11. Ім. Буденного	10810	—	—	—	7662	3988	—	22450	—	
12. „Вперед“	38978	—	—	14806	10212	—	2635	31749	—	
13. „Жовтень“	1900	—	7851	—	7845	12751	—	30347	—	
14. „15-річчя міліц.“	16150	—	21693	—	7467	9650	—	54961	—	
15. „Трудов. хлібороб“	10998	—	5479	—	6959	—	5543	17883	—	
16. „Червон. Ударник“	7114	—	6929	—	4381	111	—	18535	—	
17. „Жовтн. перемога“	18446	—	—	2155	10875	6847	—	34013	—	
18. Ім. Шевченка	10388	—	23359	—	11000	—	6305	38442	—	
19. Ім. Постышева	4019	—	494	—	4289	210	—	9012	—	
20. Ім. Мануїльського	999	—	7038	—	5397	1982	—	15416	—	

Отже, ми бачимо по цих даним, що поряд і одночасно із зростом трудових ресурсів колгоспів і поряд із звільненням частини праці з рільництва в наслідок механізації, відбувається процес зросту вбирання праці тим же рільництвом.²

Ці дані відбивають собою той інтенсивний процес боротьби за підвищення культури хліборобства, який відбувався в 1933 і 1934 рр. в колгоспах. Зріст витрат праці на агротехнічні заходи, як видно з цих даних, є основний фактор зросту вбирання праці рільництвом.

Абсолютний зріст витрат праці в рільництві за ці роки пояснюється тим, що в 1932 році на Україні була дуже недостатня увага

¹ В ряді колгоспів значне зменшення витрат праці в рільництві з причин змінення структури засівів, пояснюється ліквідацією наслідків шкідливого впливування засівних завдань, яке ставило собі за мету — перевагнення ряду колгоспів трудовими культурами для зриву організаційно-господарського зміцнення колгоспів.

² Цей зріст витрат праці в рільництві супроводився зростом продуктивності праці в ньому, що видно з табл. № 4 про виконання норм виробки.

з боку колгоспів до питань якості сільськогосподарських робіт, до питань агротехніки і тому частковий перехід в 1933 році, ще більше в 1934 році, до рішучої боротьби з бур'янами, до просалювання зернових, до значно ретельнішого і кількарязового просалювання технічних культур і т. ін., обумовив собою цей значний зріст витрат праці в рільництві.

Подивимось тепер, як же розмістилася решта приросту трудових ресурсів в тих колгоспах, де вона не вбирає цілком рільництвом. Ось ці дані:

Таблиця № 7.

Колгоспи	Продукт. тварин- ництва	Садництво й го- родництво	Допомічні підпри- ємства	Господ.-житлове й шляхове будів- ництво	Робота колгоспу на стороні	Інші витрати	Разом
1. Ім. Тельмана	+ 3727	—	+ 4181	+ 330	—	+ 647	+ 6885
2. Ім. Дмитрова	+ 489	+ 489	+ 3201	+ 2186	— 209	+ 292	+ 4814
3. Ім. Ворошилова	+ 447	+ 3506	+ 3910	+ 929	— 875	— 852	+ 5407
4. 1-е Травня	+ 1321	+ 209	+ 1994	+ 3045	— 1303	+ 2610	+ 7876
5. Зірка	+ 3282	+ 100	— 2985	+ 38	— 35	+ 810	— 1330
6. Ім. Буденного	+ 751	+ 250	+ 1113	+ 1197	— 17	+ 1366	+ 4661
7. Шлях до соціалізму	+ 2384	+ 1290	+ 354	+ 716	+ 142	+ 737	+ 3483
8. Ім. Петровського	+ 5161	+ 1304	+ 418	+ 3122	—	+ 1614	+ 11622
9. „8-е Березня“	+ 303	+ 690	+ 387	+ 2609	—	+ 847	+ 4856
10. Заповіт Ільіча	+ 2040	+ 889	— 1808	+ 2552	— 1544	+ 697	+ 1434
11. Ім. Буденного	+ 695	+ 2571	+ 1583	+ 3144	+ 242	+ 248	+ 7093
12. Вперед	+ 9125	+ 2550	+ 1347	+ 12505	+ 261	+ 6238	+ 32056
13. „Жовтень“	— 3836	+ 36	— 731	+ 2231	+ 205	— 5644	— 7758
14. 15 років Р. С. М.	+ 443	+ 654	— 878	+ 692	+ 363	— 4020	+ 3632
15. „Трудов. Хлібороб“	+ 409	—	+ 1099	+ 401	+ 14	— 1080	+ 815
16. Ударник	+ 160	+ 28	+ 243	+ 614	+ 12	+ 520	+ 1302
17. „Жовтн. перемога“	+ 504	+ 114	+ 459	+ 856	+ 67	+ 738	+ 2510
18. Ім. Шевченка	+ 5810	+ 4402	+ 3250	+ 6905	+ 4036	+ 2624	+ 27054
19. Ім. Постішева	+ 2959	+ 1707	+ 903	+ 1232	+ 252	+ 2785	+ 9818
20. Ім. Мануїльського	+ 2256	+ 3380	+ 486	+ 2369	— 943	+ 2466	+ 10014

Ці дані наочно відбивають ті зміни структури господарства колгоспів, які за ці роки відбувалися і ще більш інтенсивно відбуватимуться надалі. Зростають, як видно з наведених даних, в переважній більшості колгоспів, витрати праці в тваринницькій галузі, на розвиток допоміжних галузей господарства, на будівництво.

Наведені нами дані відбивають ті особливості розвитку соціалістичного сільського господарства, порівнюючи з капіталістичним сільським господарством, про які ми вище згадували. Процес звільнення праці з одних галузей в наслідок їх (цих галузей) механізації й зросту в них (в цих галузях) продуктивності праці сполучається з одночасним «зав'язуванням» знов додаткових мас праці, як в цих же галузях, так і по інших галузях господарства колгоспів.

Ми вже говорили, що процес звільнення робочої сили в колгоспах відбувається і особливо швидше, інтенсивніше відбуватиметься надалі, порівнюючи з процесом її притягання самим господарством колгоспів.

Тут, в наведених нами матеріалах, ця тенденція дуже слабо виявляється.

Це пояснюється тим, що 1933 і 1934 рр., були роками значного зросту витрат праці в рільництві в зв'язку з боротьбою за підвищення культури хліборобства. Це пояснюється також і тим, що приріст праці всіх колгоспів покищо дуже незначний, порівнюючи з величезними можливостями, закладеними в цьому відношенні в колгоспах. Ось чому весь приріст трудових ресурсів колгоспів виявився цілком «зав'язаним» знов і, як видно з наведених даних, не стільки навіть на розвиток нових галузей господарства в колгоспах, скільки на те ж рільництво.

Проникнення й впровадження механізації у все більш зростаючому обсязі і все новій і новій сфері прикладання колгоспної праці, а також значне підвищення використання робочої сили колгоспів, приведе до того, що хоч трудомісткість господарства колгоспів буде рости, все ж темпи зросту трудових ресурсів будуть випереджати темпи «зав'язування» їх в господарстві самого колгоспу.

Але можуть спитати, де ж тут видно відставання, пересування праці в міру зросту охоплення механізацією й зросту продуктивності праці, про яку ми вище згадували.

З наведених нами даних це відставання покищо непомітне. Ми знаємо покищо тільки про те, що відбувся зріст трудових ресурсів колгоспів, відбулося певне звільнення з рільництва, в наслідок його механізації, й підвищення використання робочої сили, певне додаткове вбрання праці в самому ж рільництві і певне пересування частин приросту трудових ресурсів в інші галузі господарства колгоспів і до нових сфер прикладання колгоспної праці.

Але чи відповідає кількісно це пересування з рільництва до інших галузей господарства колгоспів розмірам звільнення?

Цього ми з наведених даних ще не знаємо. Відповідь на це питання ми зможемо дати лише тоді, коли проаналізуємо використання робочої сили в рільництві.

Порівняємо для цього, насамперед, навантаження на працездатного в рільництві, в 1932 й 1934 рр.

Таблиця № 8.

Колгосп	Днів роботи на місяць					
	1932 р.			1934 р.		
	За польовий період	Період збирання	Період молотьби	За польовий період	Період збирання	Період молотьби
1. Ім. Тельмана	12,0	13,2	16,8	12,6	20,4	18,6
2. Ім. Дмитрова	10,2	13,2	15,0	11,4	16,2	13,2
3. Ім. Ворошилова	14,4	16,8	18,6	15,0	18,6	20,4
4. 1-е травня	10,8	16	15,0	12,6	21,0	18,0
5. „Зірка“	8,4	15,6	10,2	10,8	16,8	15,6
6. „Шлях до соціалізму“	10,8	16,2	11,4	12,6	20,4	21,6
7. „8-е березня“	15,0	18,6	18,6	15,6	22,2	21,0
8. „Заповіт Ільіча“	8,4	13,8	9,6	14,4	25,8	—
9. Ім. Буденного	15,0	16,2	16,6	16,2	18,0	—
10. „Вперед“	11,4	12,0	—	15,0	16,2	15,2
11. 15-тиріччя Міліції	7,2	9,6	—	10,4	14,4	11,4
12. „Трудов. Хлібороб“	9,0	—	—	10,2	15,0	14,4
13. „Червоний Ударник“	8,4	7,2	9,0	12,0	13,8	13,2
14. „Жовтєва перемога“	—	16,2	—	10,8	16,8	—
15. Ім. Шевченка	12,0	16,2	12,6	12,6	21,4	—
16. Ім. Постішева	7,8	—	9,0	9,0	—	10,2
17. Ім. Мануїльського	13,8	13,8	16,8	14,4	16,8	20,4

Що видно із цих даних?

Насамперед те, що 1934 рік дає в переважній кількості колгоспів зріст кількості днів праці на місяць на одного працездатного в рільництві на протязі найбільш напружених періодів і всього польового періоду.

Але з цих даних також виходить, що завантаженість робочої сили в рільництві в переважній кількості колгоспів ще далека від можливостей.

Ми показали фактичну динаміку використання запасів робочої сили в рільництві, середньомісячну завантаженість колгоспників в рільництві в 1934 році, порівнюючи з 1932 роком.

Але поставимо собі питання — чи відповідає це середньомісячне завантаження одного працездатного, зайнятого в рільництві в 1934 р. тому рівню завантаження, який міг би бути при повній відповідності наявної робочої сили в рільництві до його (рільництва) справжніх потреб в робочій силі, обумовлених (потреб) даним обсягом робіт, даною ступінню механізації й продуктивності праці.

Ось в тому й справа, що рівень завантаження робочої сили в рільництві, фактично досягнутий в 1934 році, нижчий за потрібний й можливий в цьому розумінні.

Покажемо це:

Таблиця № 9.

Колгоспи	Днів роботи на працездатного на місяць в рільництві в 1934 р.					
	При фактичній наявності			При доведенні кількості зайнятої в рільництві робочої сили до справжньої потреби ¹		
	За польовий період	Період збирання	Період молотья	За польовий період	Період збирання	Період молотья
1. Ім. Тельмана	12,6	20,4	18,6	15,0	27,6	34,6
2. Ім. Димитрова	11,4	16,2	13,2	17,4	24,8	20,4
3. Ім. Ворошилова	15,0	18,6	20,4	15,6	20,4	21,6
4. 1 травня	12,6	21,0	18,0	16,2	27,0	23,4
5. „Шлях до соціалізму“	12,6	20,4	21,6	15,6	25,8	27,0
6. „Зірка“	10,8	16,8	15,6	16,8	26,4	20,4
7. 8 березня	15,6	22,2	21,0	17,8	25,2	23,4
8. Заповіть Ільіча	14,4	25,8	—	15,2	26,9	—
9. Ім. Буденного	16,2	18,0	—	19,5	25,8	—
10. „Вперед“	15,0	16,2	15,2	20,4	24,0	20,0
11. 15-річчя Міліції	10,4	14,4	11,4	16,2	22,2	18,0
12. Трудов. хлібороб	10,2	15,0	14,4	14,1	19,2	18,0
13. Червоний Ударник	12,0	13,8	13,2	16,4	18,6	18,0
14. Жовтнева перемога	10,8	16,8	—	16,8	24,6	—
15. Ім. Шевченка	12,6	21,4	—	16,1	25,2	—
16. Ім. Постішева	9,0	17,0	10,2	15,0	23,4	16,8
17. Ім. Мануїльського	14,4	16,8	20,4	18,0	21,6	25,8

Що показують нам ці дані? Ці дані показують, що рівень фактичного завантаження робочої сили в рільництві далеко нижчий за можливе й потрібне завантаження.²

¹ Що ми уявляємо при цьому умовному припущенні? Незмінність обсягу робіт, агротехніки, строків проведення робіт і всіх інших умов порівнюючи з фактичним колодженням. Беремо верхню лінію потреб рільництва в робочій силі тобто потребу рільництва в найбільш напружену декаду польового періоду (див. табл. 16).

² Нам можуть заперечити, що одне рільництво ще не характерне, не досить висока завантаженість працездатних у рільництві доповнюється їх роботою в інших

Наслідком чого ж це відставання річної фактичної виробки в рільництві на одного працездатного від потрібної й можливої виробки? Це відставання є наслідком того, що рільництво, при даному його розмірі, даній структурі, даному обсягу робіт в ньому, даній агротехніці й зокрема даних строках проведення сільськогосподарських робіт,¹ вимагає по суті менше праці, ніж на ньому зав'язано.

Це ні в якому разі не треба розуміти в тому розумінні, що рільництво взагалі не могло вже увібрати частково цей лишок праці. Таке розуміння було б невірне. Невірне воно було б тому, що й в 1934 році і агротехніка, зокрема строки проведення сільськогосподарських робіт, ще далеко не стояли на тому рівні, якого вимагає боротьба за стійкі, високі урожаї. Невірне таке розуміння було б і тому, що обсяг урожаю 1934 року, особливо в колгоспах степу був взагалі невисокий, а отже відносно невисокі були й витрати праці на збирання, обмолот, транспортування. Невірно, нарешті, тому, що взагалі ближчі рік-два безперечно

галузях господарства колгоспів. Порівняємо тому кількість днів роботи на одного працездатного в 1934 р. з кількістю днів роботи на одного працездатного, яка б могла бути при доведенні кількості робочої сили в колгоспі до дійсної потреби в максимально напружену декаду року. Картипу маємо в такому вигляді:

Таблиця № 10.

Назва колгоспу	Днів роботи на працездатного в місяць по колгоспному виробництву при фактичному запасі роб. сили						Днів роботи на працездатного при доведенні запасу робочої сили до факт. потреби		
	1932 р.			1934 р.			1934 р.		
	В середн. за рік	За польов. період	Період збирання	В середн. за рік	За польов. період	Період збирання	В середн. за рік	За польов. період	Період збирання
1. Ім. Тельмана . . .	12,3	14,5	14,4	14,2	17,5	23,8	16,8	20,7	29,4
2. Ім. Димитрова . . .	13,2	13,8	16,6	15,1	17,8	23,4	17,7	20,9	27,4
3. Ім. Ворошилова . . .	13,2	16,2	20,8	14,2	17,5	21,3	16,5	20,4	25,5
4. 1-е Травня	11,9	14,4	18,6	13,5	16,2	23,8	15,2	18,8	26,8
5. Зірка	9,1	11,4	17,6	10,4	13,1	16,8	14,7	18,6	23,8
6. Ім. Буденного	11,3	14,9	23,3	13,9	16,7	22,2	18,4	22,1	29,0
7. „Шлях до соціалізму“	10,2	13,8	18,0	13,1	15,0	21,0	14,8	16,9	24,3
8. Ім Петровського . . .	9,7	12,4	15,7	14,6	19,2	22,8	15,3	20,4	23,4
9. „8-е березня“	14,5	19,7	20,8	16,1	21,0	24,6	19,2	24,6	28,8
10. „Заповіт Ільїча“	9,3	11,8	16,9	12,7	18,0	20,4	15,7	21,6	29,5
11. Ім. Буденного	14,6	17,9	19,9	14,8	18,0	21,6	16,8	19,8	27,6
12. Вперед	9,3	12,6	12,9	14,3	19,2	21,0	16,0	21,6	24,6
13. „15-річчя Міліції“	7,6	9,6	12,6	8,7	12,0	16,8	13,7	18,6	25,8
14. „Трудовий Хлібороб“ . .	7,8	9,0	13,8	9,5	12,0	12,6	14,9	18,6	19,2
15. Червоний Ударник“ . . .	6,1	9,4	8,1	7,2	12,0	13,8	15,4	20,4	24,6
16. Жовтєва Черемога“ . . .	13,5	19,9	20,0	9,5	12,6	18,6	18,0	17,4	24,6
17. Ім. Шевченка	8,9	12,1	17,2	10,6	13,8	21,0	14,3	18,0	27,0
18. Ім. Постнишева	7,3	10,5	16,6	10,0	12,6	17,4	15,1	19,8	25,8
19. Ім. Мацульського	11,6	15,5	17,2	13,3	18,6	18,6	15,0	20,4	20,4

¹ Ми підкреслюємо при даному розмірі рільництва, структурі його, обсязі робіт в ньому, строках, проведення цих робіт і даної агротехніки, бо, зрозуміло, ми не вважаємо за ідеал і межу, досягнуті в 1934 р. цими колгоспами, строки проведення сільськогосподарських робіт, загальний рівень агротехніки і т. інш.

викличуть дальший зріст витрат праці в рільництві й особливо на технічні культури (буряк, бавовна, конопля й льон і інші).

Але разом з цим основна частина цього лишку могла б бути звільненою з рільництва, особливо враховуючи підвищення норм виробки і зріст їх виконання.

Лишок робочої сили в рільництві понад справжню його потребу і тисяєв на середньомісячну кількість днів праці, зайятих в рільництві колгоспників, навіть в найбільш напружені періоди.

В цьому й знаходить свій вираз відставання пересування ресурсів праці з рільництва від їх звільнення, в міру зросту охоплення механізацією рільництва і зросту продуктивності праці в ньому.

* * *

Завдання звільнення й пересування робочої сили колгоспів найтісніше пов'язане з проблемою подолання розриву між періодом виробництва і робочим періодом в рільництві, а також розриву між періодом виробництва в рільництві і господарським роком (зимовий період). Інакше кажучи, мова йде про вирівнювання використання праці в колгоспах насамперед протягом самого виробничого періоду в рільництві і всього господарчого року в цілому.

Доводиться нерідко стикатися з думкою, що процес вирівнювання використання праці в колгоспах мусить, піби, відбуватись тільки на підставі зрізання «пiк», тобто зниження потреби в робочій силі в найбільш напружені періоди сільськогосподарського року.¹ Такій погляд неправильний, бо він однобічно підходить до цього процесу.

Завдання вирівнювання використання робочої сили в колгоспах, чи як кажуть, вирівнювання графіка праці, вже розв'язується в двох напрямках:

а) зрізання «пiк» в першу чергу шляхом механізації найбільш трудоемних робіт в рільництві (збирання, обробіток буряків і інших технічних культур) і

б) заповнення провалів у виробничому періоді відповідною побудовою самого рільництва й відповідною організацією всього господарства колгоспу.

Тільки сполучення цих двох шляхів може дати успішне розв'язання завдання щодо вирівнювання використання трудових ресурсів колгоспів протягом виробничого періоду в рільництві і протягом всього господарчого року.

Стати на шлях лише заповнення провалів поза сполученням цього із зрізанням «пiк» означає: викликати дальший зріст напруженості завантаження робочої сили в період «пiк», ігнорувати настанову партії на максимальну механізацію сільськогосподарських робіт, значно утруднити процес звільнення робочої сили з колгоспів. Цілком очевидно, що шлях лише заповнення сезонних провалів, поза сполученням цього із заходами щодо зрізання «пiк», не розв'язує проблеми згладжування сезонних напружень завантаження робочої сили, не дає вирівнювання використання праці в колгоспах.

З другого боку не можуть дати цього заходи, спрямовані лише до зрізання «пiк» поза сполученням їх із заходами щодо заповнення сезонних провалів. Механізація трудоемних виробничих процесів рільництва

¹ Дивись статтю тов. Кайського в журналі «Пути социалистической реконструкции сельского хозяйства» № 2—3 за 1933 р.

може знизити ступінь напруження в ті або інші окремі робочі періоди, вона може навіть зовсім розрядити напруження. Але вона, принаймні в перспективі II-го п'ятиліття, не може зняти різниці потреби в робочій силі в окремі періоди в рільництві і тим більш різницю між зимовою потребою в робочій силі й потребою в ній на протязі виробничого періоду в рільництві.

До того ж треба урахувати, що разом з механізацією виробничих процесів трудових періодів відбувається, й щодалі, то у все більш зростаючих темпах і масштабах буде відбуватись, механізація виробничих процесів менш трудових і навіть зовсім малотрудових періодів.

Цілком очевидно, що, знижуючи загальну потребу в робочій силі, знижуючи напруженість завантаження робочої сили окремих періодів, зрізання «пик», взяте поза сполученням із заходами щодо заповнення провалів, не дає вирівнювання використання робочої сили в колгоспах, і тільки в кращому випадку, надзвичайно цей процес розтягує.

До того ж виходити тільки із заходів щодо зрізання «пик» при постановці питання про вирівнювання графіка праці, це значить виходити з господарства колгоспу, як раз й назавжди даного комплексу галузей, значить виходити з незмінного набору культур і співвідношення між ними, значить ігнорувати зріст робіт щодо підвищення агротехніки, значить виходити, коротше кажучи, з статички цього господарства, а не з його розвитку.

Завдання вирівнювання графіка праці в колгоспах має виключне значення для збільшення й пересування трудових ресурсів колгоспів. Зрізання «пик» в сполученні із заходами щодо одночасного заповнення сезонних провалів, — такий шлях розв'язання цього завдання.

Подивимось тепер, як стоїть справа з вирівнюванням сезонності в тих колгоспах, якими ми весь час оперуємо.

Коли взяти далі про розподіл витрат робочої сили в колгоспному виробництві по місяцях (у відсотковому відношенні до річного підсумку), то це дає зрівняну криву використання трудових ресурсів протягом року, бо особливість використання праці у рільництві полягає в тому, що серед місяця можуть бути високо напружені періоди.

Тому наведені дані співвідношення денної потреби господарства в робочій силі, в найбільш напружені декади місяця чи квартала, до середньоденної потреби в робочій силі на протязі року. Інакше говорячи в наведених нижче далі ми беремо за 100 пересічно-денну потребу господарства в робочій силі протягом всього року й виводимо відношення до цих 100 пересічно-денної потреби в робочій силі найбільш напружених декад.

Картину маємо в такому вигляді (див. табл. № 11 на стор. 92):

З наведеної таблиці можна зробити такі висновки:

а) Картина потреби робочої сили протягом обох взятих нами років, говорячи взагалі, строката;

б) У ряді колгоспів вже помічається деяка урізка «пик» в наслідок механізації, кращої організації виробництва і підвищення продуктивності. Це виявляється в тому, що амплітуда відхилень від пересічно-денної потреби в робочій силі за рік зменшується.

в) Навіть найменш завантажені періоди є окремі декади досить високого напруження;

г) В деяких колгоспах напруження в потребі робочої сили в окремі декади не тільки не зменшилось, а навпаки зросло. Це перш за все

Таблиця № 11.

К о л г о с п	Рік	I-й кварт.	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	IV кварт.	Середньодоп. за рік
1. Ім. Тельмана	1932	75,9	133,0	111,6	107,1	113,3	147,3	179,5	128,5	100
	1934	118,0	96,0	124,0	139,3	143,3	96,6	136,0	110,0	100
2. Ім. Дмитрова	1932	77,7	91,1	117,7	126,1	118,4	144,6	124,2	124,8	100
	1934	116,2	108,4	106,6	131,3	148,1	129,5	107,8	112,6	100
3. Ім. Ворошилова	1932	68,4	79,0	96,1	133,8	153,3	147,5	142,0	120,6	100
	1934	95,1	105,8	134,2	138,1	155,2	129,7	114,0	121,3	100
4. 1-е травня	1932	65,6	85,7	73,9	71,5	108,2	106,5	103,6	88,1	100
	1934	93,4	94,6	157,0	170,4	140,0	143,9	142,8	107,8	100
5. „Зірка“	1932	92,0	108,0	94,8	149,7	163,4	163,4	133,7	90,8	100
	1934	107,2	92,7	101,6	135,1	164,2	158,1	117,3	115,6	100
6. Ім. Буденного	1932	78,5	123,8	150,0	145,2	202,3	202,4	145,2	80,9	100
	1934	83,1	115,3	133,8	162,7	152,5	140,7	150,8	111,8	100
7. Шлях до соціалізму	1932	66,9	130,9	141,9	127,6	135,2	135,3	122,8	130,1	100
	1934	116,1	114,9	133,9	122,6	158,3	139,8	120,8	147,6	100
8. Ім. Петровського	1932	86,4	80,0	223,2	146,4	188,0	141,6	164,8	144,4	100
	1934	92,7	94,8	137,8	151,4	190,5	130,1	181,8	120,3	100
9. 8 березня	1932	68,7	123,9	131,3	152,2	134,3	123,9	158,2	114,9	100
	1934	81,9	127,7	133,0	128,7	142,6	143,6	143,6	108,5	100
10. Заповіт Ільча	1932	65,9	89,1	93,6	151,7	164,8	175,3	183,5	156,9	100
	1934	77,0	103,5	159,6	148,9	173,2	186,1	167,5	119,9	100
11. Ім. Буденного	1932	65,4	96,8	112,8	125,0	148,4	155,3	153,7	95,2	100
	1934	74,1	113,0	160,4	144,8	153,7	137,4	125,9	95,2	100
12. „Вперед“	1932	27,3	27,4	32,5	89,1	79,4	60,5	123,6	112,6	100
	1934	58,8	79,2	121,1	127,4	115,1	115,5	97,7	110,8	100
13. „Жовтень“	1932	98,4	106,9	180,1	161,4	181,3	184,6	122,4	103,7	100
	1934	60,3	101,0	214,6	164,8	198,4	198,4	127,6	163,8	100
14. „15 річ. Міліції“	1932	52,1	54,1	121,2	75,1	133,6	120,5	101,5	77,9	100
	1934	58,5	95,4	163,7	137,9	164,7	137,8	159,3	89,9	100
15. Трудов. хлібороб	1932	97,4	82,8	175,3	137,9	200,4	188,1	136,1	107,0	100
	1934	84,3	120,7	145,6	182,4	188,5	135,2	148,3	219,5	100
16. Черв. Ударн.	1932	61,6	58,9	137,0	124,7	183,6	142,5	113,7	149,5	100
	1934	36,4	76,5	189,4	165,2	177,3	147,0	237,9	136,4	100
17. Жовтнева перемога	1932	61,3	62,2	121,8	121,8	184,9	155,5	172,3	162,2	100
	1934	62,9	104,6	187,1	162,5	154,0	173,3	164,6	133,3	100
18. Ім. Шевченко	1932	58,7	85,0	139,7	139,3	206,3	163,0	182,7	163,0	100
	1934	53,4	96,0	93,7	128,7	166,5	150,4	146,2	120,5	100
19. Ім. Постишева	1932	32,1	87,2	117,4	127,5	255,0	232,1	172,5	275,2	100
	1934	89,8	97,0	135,3	165,3	170,7	165,3	128,1	156,9	100
20. Ім. Мануїльського	1932	62,1	116,4	156,9	104,3	153,4	223,3	153,4	142,2	100
	1934	72,3	103,7	141,5	175,5	134,6	175,5	116,0	135,6	100

і головним чином пояснюється значним звууженням строків переведення важніших сільськогосподарських робіт;¹

д) Різниця напружень між 1934 і 1932 рр. приховується ще й тим, що в 1932 р. строки переведення, особливо таких робіт, як збирання та обмолот були надзвичайно розтягнуті, а в ряді колгоспів обмолот затягнувся до січня — лютого.

* * *

Зрізання «пік» завантаження праці в найбільш напружені періоди, на основі механізації є важливіше джерело покриття потреби державного сектору в додатковій робочій силі. Графік праці в періоди «пік» становить верхню лінію потреб колгоспу в ресурсах праці. Зрізання цих «пік» є тому знаряддя абсолютного звільнення робочої сили із колгоспів і переходу її, на основі організованого відходу, в державний сектор нашого господарства.

Саме зрізання «пік» і надалі буде основним джерелом постійного відходу робочої сили із колгоспів в державний сектор нашого господарства. Це стане цілком ясним, коли врахувати особливості відходу, що намітилися за останні один-два роки й особливо попит державного сектору нашого господарства на робочу силу в другому п'ятилітті.

Аналіз відходництва з колгоспів, як і аналіз попиту промисловості на робочу силу, ясно показує, що *відхід все більш виявляє тенденцію до перетворення на вихід.*

Цю тенденцію легко зрозуміти, коли врахувати: стабілізацію промислових кадрів і все більше зниження кількості тимчасових робітників

¹ В світлі цього надзвичайно цікаві дані про строки фактичного переведення збирання та обмолоту — цих двох найбільш напружених робіт:

Таблиця № 12.

Колгосп	1932 р.			1934 р.		
	Площа збирання	Строки (календарні дні)		Площа збирання	Строки (календарні дні)	
		Збирання	Молотьба		Збирання	Молотьба
1. Ім. Тельмана	899	14	81	954	12	17
2. Ім. Димитрова	1213	19	37	927	12	15
3. Ім. Ворошилова	1765	10	37	2214	9	26
4. „1-е травня“	1116	13	86	927	9	16
5. „Зірка“	1001	7	41	958	14	28
6. Ім. Буденного	456	18	41	355	10	21
7. „Шлях до соціалізму“	800	10	45	812	7	22
8. Ім. Петровського	849	43	80	881	26	26
9. „8-го березня“	227	16	41	265	11	24
10. Заповіт Ільича	780	23	62	812	13	36
11. Ім. Буденного	607	32	62	710	13	13
12. „Вперед“	—	—	—	1505	16	38
13. „Жовтень“	937	44	47	988	24	32
14. „15-ти річчя РС міліції“	1049	24	45	1480	13	39
15. „Трудов. Хлібороб“	880	51	120	837	31	33
16. „Червоний Ударник“	256	45	43	360	17	42
17. „Жо́тнева перемога“	268	21	44	565	9	24
18. Ім. Шевченко	1123	14	36	1140	12	32
19. Ім. Постшева	270	33	62	339	23	37
20. Ім. Мануїльського	390	48	60	420	30	38

промисловості; все більший перехід навіть такої галузі промисловості, як будівництво в міру її механізації і запровадження найновіших методів будівництва, на роботу круглий рік, і на постійного переважно робітника,¹ все більше переключення радгоспів, до яких сезонний відхід був пайбільш поширеним на постійний штат робітників на круглий рік;² покращення умов осідання та закріплення відходників в промислових підприємствах і радгоспах, через створення там власної харчової бази, наділення робітників городами, загальне покращення житлових та інших матеріально- побутових і культурних умов життя в них.

Ось фактори, що обумовлюють тенденцію перетворення відходу у вихід, які діють, коли можна так висловитися, із державного сектору нашого господарства. Але одночасно з ними діють в цьому напрямку і фактори, що витікають із самих колгоспів.

Перш за все слід урахувати, що сезонний відхід переважно до радгоспів та на будівництво одночасно збігається з найбільш напруженими періодами у рільництві, що природно стримує виділення колгоспників у сезонний відхід, особливо тепер, коли боротьба за строки, за якість — головне в роботі колгоспів. Треба також мати на увазі, що процес механізації сільського господарства є процес спеціалізації колгоспної праці. Колишній селянин-універсал, який в сільському господарстві був по суті тим же чорноробом, що і у відході, все більше буде віддавати своє місце спеціалізованому робітнику, який наближується до індустріального типу. А це значить безперечно звуження можливостей сезонного відходу, переходу з сільського господарства в промисловість і назад.

¹ В цьому відношенні деякий інтерес являють собою дані про квартальну кількість персоналу робітників і службовців у будівництві у відношенні до середньорічного складу.

Рок	Середньорічний розмір персоналу робітників і службовців	Відношення квартального складу персоналу до середньорічного			
		I квартал в %	II квартал в %	III квартал в %	IV квартал в %
1928	122,600	48,4	92,3	142,3	117,0
1929	166,500	50,5	86,7	141,0	125,7
1930	204,000	55,5	106,3	182,8	119,0
1931	431,000	71,0	102,0	114,0	123,0
1932	542,000	94,9	99,1	103,4	103,8
1933	446,100	101,0	97,9	99,1	102,5

² В цьому відношенні характерні такі дані по радгоспах всіх систем:

Рок	На яке число	Всього персоналу	Робітників	
			Постійних	Тимчасових і сезонних
1930	На 1.VIII	313.600	27.400	287.000
1931		462.400	77.600	385.000
1932	на 1.I	293.400	112.500	142.000
1933		366.800	151.400	143.800

... Подивимося, що говорять дані про відхід по названих нами колгоспах:

(в людобднях)

Таблиця № 13.

Колгосп	1932 рік			1934 рік		
	Постійного відходу	Сезонного відходу	Разом	Постійного відходу	Сезонного відходу	Разом.
1. Ім. Тельмана	1322	489	1811	2960	1017	3977
2. Ім. Дмитрова	4429	1300	5729	7825	1012	8837
3. „Степи. Комуна“	572	269	841	296	—	296
4. Ім. Ворошилова	13211	3537	16748	14871	1496	16367
5. „1-е Травня“	4923	1216	6139	6759	961	7720
6. „Зірка“	1936	770	2706	1369	1313	2682
7. Ім. Буденного	662	130	729	512	201	713
8. „Шлях до соціалізму“	4878	814	5662	1104	378	1482
9. Ім. Петровського	10232	2035	12267	22381	3244	25625
10. „8-го Березня“	3010	914	3924	5328	923	6251
11. „Заповіт Ільча“	10237	1053	11290	33396	633	34029
12. Ім. Буденного	14812	890	15702	8694	704	3998
13. „Вперед“	3562	214	3776	331	477	808
14. „Жовтень“	60208	24029	84237	55958	19271	29229
15. „15-річчя Міліції“	108738	6103	114841	73609	2592	78901
16. „Груд. хлібороб“	39317	24533	63850	30805	2287	33092
17. „Черв. ударник“	10656	—	10656	24480	45	24525
18. „Жовтєва перемога“	5184	—	5184	8928	1764	10692
19. Ім. Шевченко	7488	1302	8790	6624	112	7736
20. Ім. Постішева	—	—	—	1860	455	2315
21. Ім. Мануїльського	2135	1021	3156	—	488	488

Які висновки з наведеної таблиці?

а) Сезонний відхід в більшості названих колгоспах в 1934 р. значно зменшився, порівнюючи з 1932 р.

б) Постійний відхід як правило, зростає, особливо в Лісостепу та Поліссі.

Таким чином (фактичні дані підтверджують ту тенденцію про яку ми говорили вище.

* * *

Коли зрізання «пік» є знаряддя підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспів, абсолютного звільнення робочої сили з колгоспів, їх відходу та виходу, то одночасне з цим заповнення сезонних провалів — є знаряддя підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспів на основі зростання використання самими колгоспами своєї робочої сили, як *безперервно діючої сили*.¹

Основними передумовами зростання внутрішньої потреби самих колгоспів у безперервно діючій робочій силі є:

а) Лінія партії на «відмовлення від огульного поширення засівної площі, на перехід від огульного поширення площі до покращення обро-

¹ Критикуючи народницьку теорію (звільнення зимового часу. Ленін показав, що вже «Чисто капіталістична організація хліборобства передбачає, в свою чергу, більш рівномірний розподіл робіт протягом року (через плодозміну, раціональне тваринництво та ін.) об'єднання з хліборобством в багатьох випадках технічного обробку продукту, прикладання більшої кількості праці до попередньої підготовки ґрунту та ін. (Ленін, Твори, т. III, стор. 244).

бітку землі, до запровадження правильної сівозміни та пару, до підняття урожайності»...¹

б) Вказівки партії на те, що «проблема тваринництва в тепер така ж першорядна проблема, якою була, вчора уже розв'язана з успіхом, проблема зернова».²

в) Поширення господарства колгоспу за рахунок розвитку в них допоміжних сільськогосподарських та це сільськогосподарських галузей: «В справі підвищення прибутковості величезне значення має розгортання побічних чи підсобних галузей господарства. Зернові господарства повинні мати ряд допоміжних галузей господарства, а саме: бджільництво, городництво, садівництво, парники і т.д. особливо важливе — різні кустарно-промислові допоміжні підприємства».³

Зміна у співвідношенні культур у рільництві, запровадження у рільництво ряду нових виробничих процесів, пов'язаних з підвищенням агротехніки, розвиток колгоспного тваринництва, нові праці пов'язані з покращенням побутового обслуговування колгоспів, розвиток допоміжних галузей господарства, поширення колгоспного шляхового, житлового та господарчого будівництва, все це піднесе використання робочої сили колгоспів як безперервно діючої сили виробничого процесу в самих колгоспах, заповнить сезонні провали в завантаженні робочої сили та в повднанні зрізанням «пик» вирівняє завантаженість робочої сили колгоспів, піднесе продуктивне використання їх трудових ресурсів.

Подивимось тепер як же відбувається процес заповнення сезонних провалів в колгоспах.

Наведемо деякі дані завантаження робочої сили в одні з найбільш характерних, в розумінні типі, періодів у рільництві. Таким стає, очевидно, період між закінченням сівки і початком прополовання. Ось дані по декількох колгоспах (взяті однакові відрізки часу в днях).

Таблиця № 14.

Колгосп	Витрати людоднів за цей період		За рахунок чого зросло збільшення витрат праці за цей період							
	1932	1934	Рільництво	Скотарство	Городництво	Підсоб. підприємства	Будівництво	Культпобут. обслуговування	Інші	Р а з о м
1. „Вперед“	6301	20.030	12175	567	558	— 190	— 55	315	359	13729
2. „Промінь Комунізму“ (Белопольськ. р-н Харк. області)	3552	5673	1023	—	447	— 190	391	152	292	2121
3. Ім. Чубаря (Попельнян. р-н Київської області) . .	3261	8229	3970	—	439	45	367	87	60	4968
4. Ім. Петровського . .	2615	5349	2475	54	21	288	369	36	17	2734
5. „Жовтнева Перемога“	2468	4359	2042	—	19	— 46	— 7	—	83	1891
6. Ім. Шевченко	3465	8699	3851	544	48	378	367	60	200	5443

Таким чином ми бачимо, що в один з найхарактерніших періодів в розумінні сезонної типі періодів використання праці в цих колгоспах

¹ Стенограф. звіт XVII з'їзду ВКП(б), стор. 19.

² Там же, стор. 23.

³ Каганович. Промова на другому пленумі МК 1932 р.

в 1934 р. зросло, порівнюючи з 1932 р. Потрібно мати на увазі, що ця різниця в затратах праці між 1934 р. і 1932 р. відноситься до періоду всього яких небудь 1½—2 декади. Характерно, що і тут головним чином, рільництво продовжує вбирати робочу силу.

Але поруч з ним збільшення витрат в цей період тише ми маємо в деяких колгоспах по тваринництву, городництву, будівництву.

Цікаві також дані про зростання витрат праці в зимовий період. Ось ці дані по деяких колгоспах (взяті однакові відрізки часу в днях).

(в людобднях)

Таблиця № 15.

Колгоспи	1932	1934	Зріст	Ріль- ництво	Продукт. тварин- ництва	Садівницт. і город- ництво	Допомічні підприєм- ства	Робота кол- госпу на стороні	Інші витрати
1. „1-ше травня“ (Апо- стольський)	7974	10694	2720	+1266	+ 163	+ 53	+ 545	- 304	+ 937
2. Ім. Саркисова (По- стишевськ. район, Донецької області)	9163	9898	735	+ 477	+1172	- 225	+ 82	+ 61	- 790
3. 8-е березня	3485	5574	2089	+ 173	+ 310	+ 128	+ 205	+ 260	+ 221
4. „Вперед“	26325	32069	5717	-1311	+3477	- 53	+ 448	+ 174	+1447
5. Червоний Ударник	3494	5700	2206	+1732	- 5	+ 73	+ 158	+ 159	+ 195
6. „Жовтєва перем.“	7593	16752	9159	+7211	+1111	- 6	+ 677	+ 235	+ 360
7. Ім. Шевченко	12268	27235	14967	+3004	+2507	+1385	+1903	+3008	+1029
8. Ім. Постішева	4365	8519	4154	+1874	+ 638	+ 771	+ 246	- 68	+ 905
9. Ім. Мануїльського	8685	11827	3142	+1325	+ 854	+ 505	- 22	- 584	+ 244

З даних цих колгоспів видно, що вже на цій стадії розвитку колгоспів відбувається зростання витрат праці в зимовий період, як за рахунок ведучої галузі—рільництва (вивозка гною, снігозатримування) так і за рахунок тваринництва і допоміжних галузей господарства колгоспів.

Така картина заповнення сезонних провалів і зростання витрат праці в зимовий період в колгоспах.

* * *

Така в основних рисах картина вирівнювання, згладжування сезонних напружень у використанні праці. Ця картина, яка відбиває фактичний стан у колгоспах, ще не цілком рельєфно вичілює вплив механізації на зрізання «пик» і розвиток нових сфер прикладання колгоспної праці, на заповнення сезонних провалів. Але наведені нами дані більш-менш чітко показують тенденцію розвитку в цьому напрямку.

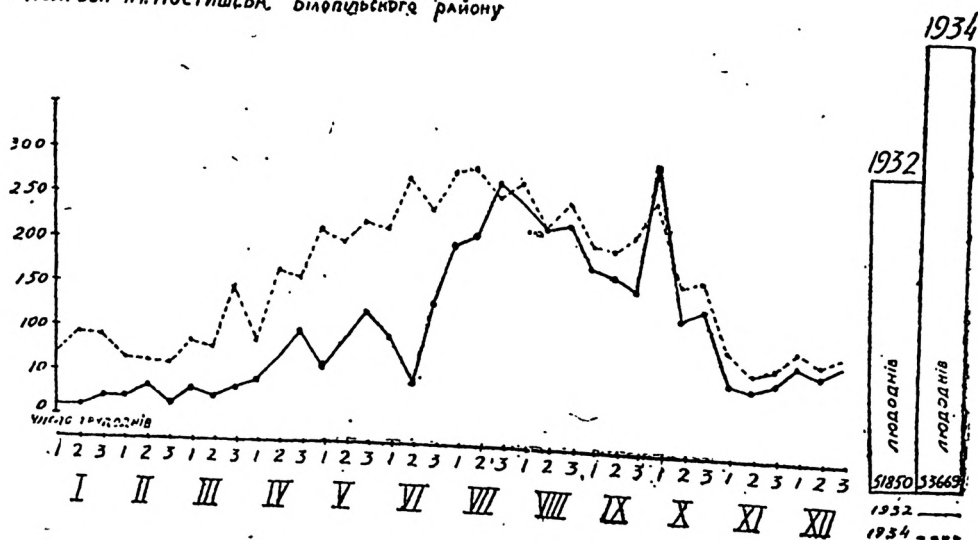
Розглянемо тепер процес вирівнювання, згладжування сезонних напружень у використанні праці на прикладі двох найбільш характерних в цьому відношенні колгоспів.

Покажемо це графічно (див. граф. на стор. 98):

Такий процес вирівнювання, згладжування сезонної нерівномірності у використанні праці, так як він — цей процес відбувається на практиці в наших колгоспах.

З яких основних методологічних тверджень варто виходити при постановці питання про шляхи та перспективи підвищення використання трудових ресурсів в колгоспах?

Колгосп ім. ПОСТИШЕВА, Білопільського району

Колгосп „Вперед” Білопільського району

Рис. 1.

Колгосп „Вперед” Білопільського району

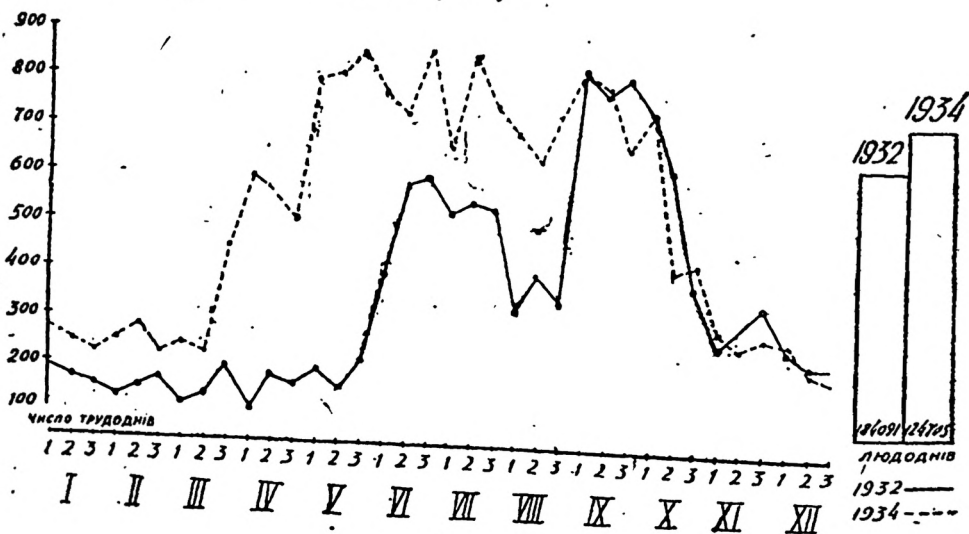

Рис. 2.

В загальній і спеціальній літературі в різний час було викладено не мало помилкових і свідомо ворожих нам поглядів по цьому питанню. Не ставлячи перед собою завдання дати в цій статті розгорнуту критику й оцінку всіх цих помилкових і свідомо-ворожих нам поглядів, даємо тільки перерахування основних груп, до яких можна звести всі ці трактування вищезгаданого питання:

1. Шкідницька настанова на підвищення трудоемності виробничих процесів в колгоспах через відмовлення від механізації сільськогосподарських робіт і відмовлення від боротьби за підвищення продуктивності колгоспної праці (Челінцев, Чаєнов, Літошенко та інші).

2. Антидержавні спроби розв'язання питань про підвищення колгоспної праці не з народно-господарських, загально-державних позицій, а з позицій кожного даного, ізольовано взятого, колгоспу. (Казаків, Малпога, Сюзіменко, Назаров, Кузнецов, Дубко та інші).

3. «Лівацькі» настанови на підвищення використання колгоспної праці через організацію агро-індустріальних та індустріально-аграрних комбінатів. (АИК та ИНАК Николіних).

4. Спроби розв'язати питання про підвищення використання колгоспної праці шляхом зрівняльного розподілу праці між колгоспними родинами, тоб-то в розріз з принципами соціалістичної організації праці в колгоспах (Кіндєєв, Фанберштейн та інші).

5. «Лівацькі» спроби ігнорування неусуспільненого господарства колгоспників в питанні про підвищення використання праці в колгоспах, інакше кажучи, спроби розв'язати це питання в розріз з настановами партії, що саме артіль є зараз єдина правильна форма соціалістичного перероблення нашого сільського господарства (Берзіс).

6. Спроби розв'язати питання про підвищення використання трудових ресурсів колгоспного сектору нашого господарства тільки в середині самого колгоспного сектору (Галендо).

7. Спроби розв'язати питання про підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспів тільки шляхом максимального звільнення робочої сили з самих колгоспів і передачі їх до промисловості (Натошев, Голубєв, Шумак та інші).

Такі основні групи до яких можна везти всі свідомо ворожі нам і пом'яккові трактування питання про підвищення використання трудових ресурсів нашого сільського господарства.

Розгорнуту критику й оцінку кожної з цих точок зору ми переносимо в спеціальну роботу по цьому питанню.

Переходимо до викладу основних відправних положень, з яких потрібно виходити при постановці й розв'язанні цього питання.

* * *

Завдання дальшого підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспів не може розв'язуватися з позицій кожного даного, окремо ізольовано взятого колгоспу.

Сільськогосподарська артіль, хоч вона й заснована не на державній власності на засоби виробництва, а на кооперативній власності членів даного колективу, є клітина єдиного соціалістичного господарства. Смісл соціалістичної реорганізації сільського господарства перш за все в тому, щоб підкорити сільське господарство тим самим соціалістичним основам розвитку, що й державний сектор нашого господарства, і тим самим створити умови для остаточної ліквідації класів і пережитків класового суспільства.

В умовах одноосібного сільського господарства вплив пролетарської держави на окреме селянське господарство не міг, по зрозумілим причинам, виявлятися в плануванні характеру та темпів його розвитку, у визначенні конкретних завдань для нього. Це в жодній мірі не означає, що держава взагалі ніякого впливу на розвиток одноосібного селянського господарства не робила. Ні, вплив на селянське господарство держава й

тоді робила, але цей вплив тоді, в умовах 25 мільйонів одноосібних господарств міг здійснюватися тільки методами економічного та позаекономічного регулювання, тоб-то методами, відмінного від планування, побічного, а не безпосереднього впливу. Для того ж треба врахувати, що можливості регулювання селянського господарства з боку держави були обмежені через наявність значного куркульського господарства в селі й капіталістичних елементів у місті, особливо у товарообігу, які впливали в певному напрямку на селянське господарство, намагалися розв'язати проблему «Хто кого» на свою користь, на користь капіталізму.

Інша справа в умовах колгоспно-сільського господарства, коли багато-мільйонне бідняцько-середняцьке селянство об'єдналося в 233 000 колгоспів (дані на I/VII—1934 року), коли куркульство ліквідоване як клас, а капіталістичні елементи в товарообігу майже зведені до нуля.

В цих нових умовах, держава, визначаючи спеціалізацію, тобто характер і напрямок розвитку сільського господарства кожного даного району й, плануючи на цій основі завдання, які доводяться до кожного колгоспу, а з 1935 року плануючи також і розвиток тваринництва кожного колгоспу, тим самим здійснює прямий і безпосередній вплив на напрямок і темпи розвитку господарства кожного колгоспу.

Через спеціалізацію, через засівні плани й план тваринництва, розвиток і діяльність кожного даного колгоспу пов'язується з загально-державними завданнями, здійснюється прямий й безпосередній зв'язок кожної цієї соціалістичної клітини з всією нашою соціалістичною економікою, визначається місце кожного даного колгоспу у всій системі суспільного виробничого процесу СРСР.

Цілком ясно, що плануючи розвиток свого господарства, плануючи розвиток окремих його галузей, плануючи окремі виробничі процеси в ньому, сільськогосподарська артіля, тобто даний колектив соціалістичних працівників, повинен виходити з планових завдань, одержаних ним від держави, з встановленої для даного сільськогосподарського району спеціалізації.

Всякий інший підхід з боку сільськогосподарської артілі до визначення напрямку й темпів розвитку свого господарства чи окремих його галузей, чи навіть окремих виробничих процесів в ньому, порушуючи або послаблюючи зв'язки між даною клітиною соціалістичного господарства й всією нашою господарською системою, порушуючи загальнодержавні накреслення й розрахунки господарського розвитку, не може розглядатися інакше, як антидержавний підхід до справи.

Цілком ясно, зокрема, що всяка спроба планувати та розраховувати використання трудових ресурсів в колгоспах з поспієм тільки даного колгоспу, тобто не ураховуючи всього того, що зв'язує даний колгосп з усім нашим соціалістичним господарством — є антидержавний підхід до розв'язання цього питання.

Завдання абсолютного звільнення робочої сили з колгоспів і завдання підвищення використання колгоспами своєї робочої сили як безперервно діючої сили свого господарства, повинні й можуть розв'язуватися тільки з загальнодержавних, народногосподарських позицій.

Які ж з цього висновки?

а) Колгосп не може розглядати завдання забезпечення державного сектору нашого господарства потрібною йому додатковою робочою силою тільки з точки зору підвищення ним (колгоспом) використання своїх трудових ресурсів. Завдання постачання колгоспами робочої сили промисловості й радгоспам, на основі організованого набору, є загально-

державне завдання, розв'язання якого має виключне значення для всього пашого господарства, отже й для кожного колгоспу, який складає клітину єдиної соціалістичної економіки. Тому колгосп не може протиставляти можливість підвищення використання своєї робочої сили всередині свого господарства до завдання вилучення певної частини своєї робочої сили у відхід. Це означало б ігнорування народногосподарського завдання забезпечення промисловості й радгоспів робочою силою. Це до того ж означало б нерозуміння того, що правильно переведення збільшення робочої сили з господарства колгоспів позитивно впливає на використання (в розумінні підвищення продуктивності праці) робочої сили, яка залишається в колгоспі.

б) Організація нових сфер, прикладання колгоспної праці в середині самих колгоспів не може розглядатися під кутом зору підвищення трудоємності господарства колгоспів, як самоцілі. Ні в якому разі не можна погодитися з такими, наприклад, настановами, що «надалі з розвитком колективізації та індустріалізації сільського господарства, кількість невикористаної всередині колгоспу робочої сили неминуче буде зростати. Шляхи розв'язання цього питання колгоспи повинні знайти, насамперед, у себе, всередині. Для цього їм потрібно перебудувати свою роботу й поруч з роботою над нетрудоємними зерновими культурами розвивати галузі, які *потребують більшої кількості людської праці*».¹

Подібна настанова неправильна насамперед тому, що гона бере питання про розвиток допоміжних галузей в колгоспах поза питанням про спеціалізацію даного колгоспу. Ця настанова неправильна й тому, що підвищення трудоємності розглядається як самоціль.

На першому плані, при розв'язанні питання розвитку допоміжних галузей в колгоспах та інших заходах, направлених на підвищення використання робочої сили колгоспів, в самих колгоспах повинні стояти завдання: збільшення сільськогосподарських сировинних ресурсів і продуктів споживання в нашій країні, в зв'язку з перспективою зросту в два-три рази споживання мас до кінця другої п'ятилітки, завдання підвищення продуктивності колгоспної праці, завдання зросту рентабельності господарства колгоспів, підвищення прибутків колгоспів і колгоспників.

в) Розвиток нових допоміжних галузей в колгоспах не повинен порушувати спеціалізацію колгоспу. Інакше говорячи, ці нові галузі повинні бути підсобними в справжньому розумінні цього слова. Це значить поперше, що характер й тип цих допоміжних галузей повинен визначатися насамперед, характером основної провідної галузі господарства колгоспу. Це значить, подруге, що обсяг і масштаби цих допоміжних галузей (по капіталовкладенням, по круглосезонному відвертанню праці й інвентаря) не повинні закривати собою інтереси й потреби основної галузі господарства даного колгоспу, яка визначається спеціалізацією даного сільськогосподарського району. Це значить, потретє, що організація й розвиток цих допоміжних галузей повинні направлятися до ще більшого покращання основної галузі господарства колгоспу. Це значить почетверте, що розвиток нових допоміжних галузей в колгоспі, роблячи його господарство багатобічним, разом з тим не повинен перетворювати його на господарство універсально-споживчє.

¹ «Полторааста вопросов и ответов по колхозному строительству» (под редакцией Воробьева, стр. 81).

* * *

Питання про підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспу не може ставитися й розв'язуватися поза МТС, поза питанням про зв'язки колгоспів з машинотракторною станцією.

Вже зараз питома вага державних засобів виробництва в колгоспному виробництві надзвичайно велика. Ще в більш значному розмірі й темпах ця питома вага буде рости надалі в міру охоплення механізацією нових і нових сільськогосподарських робіт. Досить примірно сказати, що по другому п'ятирічному плану вартість інвентаря й тягла МТС, яка складала в 1932 році тільки 18% до вартості інвентаря й тягла колгоспів, буде складати в 1937 році 135%, тобто на 35% перекине вартість інвентаря й тягла колгоспів.¹

Цілком ясно, що вже це одне, не говорячи про загальну організуючу роль МТС у всьому колгоспному виробництві пояснює, чому не можна ставити питання про підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспів поза МТС, поза зв'язком з нею колгоспів.

В якому розумінні повинні урахувуватися зв'язки колгоспів з МТС при постановці цього питання.

а) Цілком ясно, що та нерівномірність у використанні тракторного та автопарку МТС, яку ми тепер спостерігаємо, є в значній мірі наслідком нинішньої структури колгоспного рільництва й господарства колгоспів в цілому й відбиває собою особливості цієї структури. Питання про зрізання «пік» в тому чи іншому окремому колгоспі й по всіх колгоспах району діяльності даної МТС повинні розв'язуватися з урахуванням завдання підвищення продуктивного використання тракторного та автопарку МТС;

б) В таких питаннях, як колгоспне шляхове будівництво й виділення для нього певних мас праці, вузько-зрозумілі інтереси окремого колгоспу можуть перебувати в певному тимчасовому протиріччі з інтересами впорядкування шляхової сітки всього району діяльності даної МТС. Тому питання про шляхове будівництво, його напрямок, його масштаби, розмір трудових ресурсів, спрямованих в цю галузь кожним колгоспом, повинне розв'язуватися з позиції району діяльності всієї МТС в цілому, а не кожного окремо взятого колгоспу.

в) Наприклад, такі роботи як меліорація не можна підняти силами окремих колгоспів. Тут потрібна кооперація зусиль всіх колгоспів району діяльності даної МТС. Цілком очевидно, що МТС повинна виступати тут організатором об'єднаних зусиль колгоспів, плануючи та розподіляючи, відповідне трудове навантаження пов'язане з цими роботами між колгоспами в районі її діяльності, безпосередньо організуючи ці роботи.

г) Рентабельність допоміжних сільськогосподарських і не сільськогосподарських галузей в колгоспах в значній мірі залежить від їх розміщення в даному районі. Регулювання розміщенням допоміжних галузей в колгоспах під кутом зору їх транспортності, їх найбільшої рентабельності, забезпечення найвищого рівня продуктивності колгоспної праці повинно бути в полі зору МТС.

д) Вся система заходів колгоспів, скерованих на підвищення продуктивного використання їх трудових ресурсів повинна переводитись під безпосереднім керівництвом МТС.

¹ «Второй пятилетний план развития народного хозяйства СССР» стор. 214.

* * *

Проблема підвищення продуктивного використання трудових ресурсів в колгоспах повинна ставитися й розв'язуватися в тісному зв'язку з питанням про використання живої праці, з питанням про використання оречевленої праці, особливо в тяглі. Та нерівномірність яку, ми зараз маємо у використанні робочої сили колгоспів протягом виробничого періоду в рілльництві й всього господарчого року обумовлює собою також нерівномірність й неповноту використання тягла в колгоспах. В певній мірі ця нерівномірність є позитивний фактор, оскільки перерви використовуються для відпочинку й нагулу тягла після напружених, дуже завантажених робочих періодів. Проте в значній мірі ця нерівномірність веде до прямого недовикористання тягла, що найпряміше й безпосередніше відбивається на рентабельності колгоспів.

Маркс, аналізуючи особливості виробничого періоду в хліборобстві вказував:

«Само собою розуміється, що раз існує різниця між робочим часом і часом виробництва, то й час вживання вкладеного в справу основного капіталу, постійно переривається на більш чи менш тривалі періоди, наприклад в хліборобстві так стоїть справа у відношенні до робочої худоби, знарядь праці й машини. Оскільки цей основний капітал складається з робочої худоби, він безперервно вимагає однакових, або майже однакових, витрат корму і т. інше і в той час коли худоба працює, й в той час коли вола ле працює. Що до мертвих засобів праці, то й тут неживання супроводиться деяким знецінюванням. Отже взагалі говорячи, продукт здорожується, раз передача вартості на продукт вираховується не тільки на час, коли основний капітал функціонує, але й на той час, протягом якого він губить вартість».¹

Отже цілком очевидно, що питання про шляхи й заходи підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспів необхідно найтісніше пов'язувати з питанням про підвищення використання оречевленої праці в колгоспах, в першу чергу тягла.

Сільськогосподарська артіль є єдино правильна, в даний період, форма соціалістичного перетворення села. На XVII з'їзді товариш Сталін ще раз нагадав, чому саме артіль є єдино правильна форма:

- а) «артіль правильно поєднує особисті побутові інтереси колгоспників з їх громадськими інтересами.
- б) Артіль вдало пристосовує особисті, побутові інтереси — до громадських інтересів, полегшуючи тим самим виховання вчорашніх одноосібників в дусі колективізму».²

Цілком ясно, що вивчаючи використання трудових ресурсів в колгоспах, або ставлячи питання про підвищення цього використання ні в якому випадку не припустимо ігнорування особливості сучасного етапу усусільнення, особливості сільськогосподарської артілі. Це значить, що ми повинні урахувати трудові витрати, які колгоспники провадять в своєму неуспішному господарстві з відривом від колгоспного виробництва.

Розв'язуючи проблему підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспів, необхідно разом з тих урахувати перспективу переростання сільськогосподарської артілі на вищу форму колективізації.

¹ К. Маркс. «Капітал» том II-й, стор. 219.

² Стенографічний звіт, XVII з'їзд ВКП(б) Партвидав, 1934 р., стор. 29.

У звітній доповіді на XVII з'їзді товариш Сталін говорив:

«Майбутня комуна виросте з розвинутої й замочної артілі. Майбутня сільсько-господарська комуна виникне тоді, коли на полях і у фермах артілі буде достаток зерна, худоби, птиці, овочів і всяких інших харчів, коли при артілях будуть механізовані пральні, сучасні кухні-їдальні, хлібзаводи і т. ін., коли колгоспник побачить, що йому вигідніше одержувати м'ясо й молоко з ферми, ніж заводити свою корову, й дрібну худобу, коли колгоспниця побачить, що їй вигідніше обідати в їдальні, брати хліб з хлібзаводу й одержати працю білизну з громадської пральні, ніж самій це робити. Майбутня комуна виникне на базі більш розвинутої техніки й більш розвинутої артілі, на базі маси продуктів. Коли це буде. Звичайно не швидко. Але це буде».¹

Така перспектива переростання сільськогосподарської артілі на вищу форму колективізації.

В якому розумінні повинна враховуватися ця перспектива вже тепер при постановці питання про підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспів. Вона повинна враховуватися в розумінні поширення задоволення колгоспом побутових потреб колгоспників. Вона повинна враховуватися при визначенні типу і характеру розвитку допоміжних галузей в колгоспах, маючи на увазі всебічніше задоволення колгоспом споживчих потреб колгоспників в овочах, картоплі й інших другорядних видах сільськогосподарської продукції, а також підвищення грошових прибутків колгоспів й грошової видачі на трудові шляхом розвитку рентабельних, підсобних сільськогосподарських й не сільськогосподарських галузей в колгоспах.

Партія та уряд не тільки не заважають колгоспникам мати своє неусуспільнене господарство, а навпаки підтримують його в цьому, допомагаючи придбати корову, дрібний скот та інше. Партія рішуче бореться проти всяких сироб прищипити колгоспника по лінії його неусуспільненого господарства, з усіякими «лівацькими» спробами перескопити через сільськогосподарську артіль, як єдину правильну форму усуспільнення на даному етапі. Але партія разом з тим завжди виходила з того, що неусуспільнене господарство повинно відігравати допоміжну роль у колгоспника у відношенні до його участі в колгоспному виробництві й що призначення цього неусуспільненого господарства споживче. Тому поряд боротьби з «лівацькими» спробами ігнорувати й недооцінками значення неусуспільненого господарства колгоспників, необхідна боротьба з спробами перетворення його в переважно товарове господарство.

Всяка нова сфера прикладання живої праці вимагає поєднання з працею оречовленою в знаряддях і інших засобах виробництва. Особливо цього вимагають такі заходи, як організація нових галузей господарства колгоспів, або розгортання в колгоспах нових робіт з довгим періодом виробництва і амортизації. (Шляхове будівництво, житлове та господарське будівництво і т. ін.). Звідси питання про капіталовкладення.

Велику допомогу в цьому напрямку робила і робить колгоспам держава. Ця допомога виявляється як у всіх нових капітальних вкладеннях держави в МТС, так і в спеціальному виробничому кредитуванні колгоспів за певними цільовими призначеннями.

Проте основну суму капіталовкладень на зазначені заходи повинні давати самі колгоспи, і тут повстало питання про пов'язання заходів, скерованих на підвищення використання праці в самих колгоспах з співвідношенням нагромадження і розподілу в колгоспах.

Одним з найсерйозніших недоліків багатьох починань колгоспів,

¹ Сталін. «Питання Ленінізму», стор. 582.

скерованих до організації нових галузей в колгоспах чи розгортання будівництва (житлового, господарчого, рідше покищо шляхового) в них, було невміння встановити правильне співвідношення між темпами нагромадження та розмірами розподілу, а простіше кажучи — невміння розраховувати і зважити свої сили.

Самим серйозним і тяжким наслідком таких прорахунків та ігнорування проблеми співвідношення між нагромадженням і розподілом було те, що колгосп протягом ряду років змушений був обмежувати грошову сплату трудодня колгоспникам незначними розмірами.

Поруч з цим, неправильний розрахунок своїх сил при визначенні розміру капіталовкладень, великі починання з малими коштами призводили звичайно в цих колгоспах до заморожування коштів, нераціонального використання державних кредитів, а головне до затягання «віддачі» цих капітальних вкладень.

Тому одним із найсерйозніших положень, з яких потрібно виходити при здійсненні окремих заходів, або всієї системи заходів для поширення використання праці в самих колгоспах, зазначених вище, є встановлення правильного співвідношення між нагромадженням і розподілом в колгоспах.

Тут слід навести таку вказівку т. Молотова:

«Нерідко доводиться зустрічатися з поганою маперою, яка полягає у писанні ніби хороших проектів, що залишаються на ділі добрими побажаннями, оскільки ці побажання не підкріплені потрібним обліком коштів, що в нас є. Між іншим наше завдання більш серйозне. Воно полягає у виробленні таких проектів, які були б потрібною мірою підковані з погляду можливої забезпеченості їх матеріальними ресурсами, що є в розпорядженні держави».

Цілком очевидно, що це зауваження товариша Молотова в повній мірі мусить бути застосоване і до проектування розвитку нових галузей або розгортання нових ресурсів колгоспного сектору нашого господарства.

Такі основні настанови, з яких потрібно виходити в питанні про шляхи та перспективи підвищення продуктивного використання трудових ресурсів колгоспного сектору нашого господарства.

(Продовження статті буде)

6. ПІРІНСЬКА

Шкідництво блоку націоналістів і троцькістів в питаннях теорії імперіалізму

Одна з важливіших умов, які забезпечують справжнє підвищення більшовицької пильності, є розкриття форм і методів, які застосовує вибитий зі всіх своїх позицій класовий ворог.

«Ми ні на хвилину не повинні забувати, що після тих ударів, яких ми завдали й завдаємо решткам класових ворогів, контрреволюційні угруповання застосовуватимуть ще тонші методи опору й боротьби проти нас. Вони боротимуться ще замаскованішими методами проти робітників та колгоспників нашої країни, проти будівництва соціалізму»¹ (П. П. Постишев).

Цілком природно, що особливо завуальованим і замаскованим є шкідництво класового ворога на теоретичному фронті.

Ворог тут часто приховує свої контрреволюційні, ворожі ленінізму погляди словесними клятвами про свою «вірність» марксизму, посиленнями на окремі цитати, які, зрозуміло, всіляко перекручуються. Досить пригадати шкідництво на теоретичному фронті Рубіна, цього агента II Інтернаціоналу, який проводив в свій час спеціальну шкідницьку роботу в ділянці економічної теорії, широко застосовуючи при цьому жонглювання цитатами з Маркса.

В умовах України набуває особливого значення викриття й висвітлення шкідницької роботи контрреволюційного блоку націоналістів і троцькістів, розгромленого під керівництвом зміцненого ЦК КСР(б)У. Націоналісти й троцькісти, ці смертельні вороги партії й робітничого класу, як відомо, пролізли на ряд ділянок теоретичного фронту. Цілком очевидно, що в справі піднесення ідейної мобілізованості, особливо робітників теоретичного фронту, викладачів і студентів вищої школи у нас на Україні має відіграти не малу роль викриття й виявлення форм та методів шкідництва троцькістсько-націоналістичного блоку в ділянці теорії.

В своїй шкідницькій роботі контрреволюційний блок націоналістів і троцькістів мав особливо яскраво виражені політичні цілі в боротьбі проти ленінської теорії імперіалізму. І це цілком природно. Імперіалізм є останнім етапом капіталізму, передоднем пролетарської революції. В період імперіалізму різко загострюються й оголюються всі суперечності капіталізму, перед пролетаріатом безпосередньо висувається завдання боротьби за соціалістичну революцію, за пролетарську диктатуру.

Контрреволюційному перекрученню теорії імперіалізму присвячений, спеціально випущений підручник (виш. шостий), написаний троцькістом Капланом.²

¹ «Комуніст», 26.I — 1935 р.

² Курс політичної економії для вишів. За редакцією: І. Гуревича, С. Каплана, М. Чичкевича. Випуск шостий, О. Каплан «Імперіалізм і загальна криза капіталізму» ч. I, Партвидав «Пролетар», 1932 р. Далі в тексті позначатиметься — Курс політичної економії для вишів — С. Н.

Насамперед зупинимося на тих методах маскуванн^я, які мали мету найпильніше заховати справжнє протягуванн^я в даному підручнику платформи троцькістсько-націоналістичного блоку.

В передмові до цього підручника редакція (контрреволюціонери-троцькісти—Гуревич і Каплан та націоналіст контрреволюціонер Чичкевич) пишуть, що вони будують підручник за планом лепінської роботи «Імперіалізм як вища стадія капіталізму». викладають матеріал за п'ятьма ознаками лепінського учення про імперіалізм. Підручник, мовляв, побудований за ленінською схемою! Жодних відступів!

З цією ж метою найпильнішого маскуванн^я редактори заявляють, що в основу всієї роботи як і всього курсу політекономії, так «зокрема і особливо в шостому випуску про імперіалізм і загальну кризу капіталізму»¹ вони поклали лист товариша Сталіна до редакції журналу «Пролетарская революція». Нарешті, націоналісти й троцькісти подають безліч цитат з творів класиків, всяким способом перекручуючи при цьому як подавали цитати, так і вчення Леніна — Сталіна про імперіалізм в цілому.

Уже в перших вступних зауваженнях троцькіст Каплан намагається протягнути зінов'євсько-троцькістський наклеп, який заперечує роль ленінського етапу в розробленні марксизму, роль Леніна, який поклав початок, блискуче розвинув і обґрунтував закономірності епохи імперіалізму, як повнішого етапу капіталізму.

Протягуючи цей зінов'євсько-троцькістський наклеп, Каплан починає в своєму вступі з такого твердження:

«Геніальна Ленінова праця — «Імперіалізм як найвища стадія капіталізму» є завершення велетенської праці Маркса «Капітал»...»²

В чим зміст твердження про те, що Ленін тільки «завершив» роботу Маркса над «Капіталом»?

Тут цілком ясно виступає ігноруванн^я тих нових умов, в яких Ленін дав аналіз капіталізму, порівнюючи з епохою Маркса. Тут свідомо заховали закономірності нового етапу капіталізму і велетенська роль Леніна, який викрив і обґрунтував ці закономірності, дав теорію імперіалізму і загальної кризи капіталізму. Тут також цілком свідомо ігнорується величезна роль товариша Сталіна, який продовжив і розвинув ленінське вчення про імперіалізм і загальну кризу, капіталізму, показав дальнє зростанн^я й загостренн^я всіх суперечностей капіталізму, які неминуче ведуть капіталізм до загибелі.

Далі, якщо ленінська робота «Імперіалізм, як вища стадія капіталізму» тільки «завершує» «Капітал» Маркса, то яка значимість всієї останньої ленінської спадщини? А ряд інших важливіших робіт Леніна з імперіалізму? Відкриття й обґрунтуванн^я ним закону нерівномірності економічного й політичного розвитку капіталізму з якого витікає теорія про можливість побудови соціалізму в одній країні, ряд важливіших проблем імперіалізму, конкретизованих і розвинених в роботах Леніна? А багатюща ленінська спадщина в теорії імперіалізму, зосереджена в ленінських збірниках? Все це, звичайно, свідомо відкинув троцькіст Каплан.

Цей же зінов'євсько-троцькістський наклеп, який заперечує роль Леніна і Сталіна в розробленні марксизму, ще ясніше виступає в Каплана в такому твердженні:

«Утворенн^я монополії на базі дедалі більшої концентрації продукції за 90-х рр. коєстатував також і Енгельс, що геніально прозорливо підкреслив значенн^я їх у розвитку капіталізму.»³

¹ Курс політ економії для вишів, ст. 4.

² Там же, ст. 5.

³ Там же, ст. 15.

Тут Каплан навмисно видає окремі геніальні висловлювання Енгельса про монополії, висловлювання, що мають велике значення для правдивого розуміння ролі основоположників марксизму в передбаченні дальших процесів розвитку капіталізму, за обгрунтування Енгельсом ролі монополій в розвитку капіталізму.

Не важко зрозуміти куди «гне» в даному випадку Каплан, посилячись на Енгельса. Йому це знадобилося, щоб протягнути твердження, що ніби вже в епоху Маркса й Енгельса можна було викрити роль і значення монополій в розвитку капіталістичної системи, себто, що ще в ту епоху можна було обгрунтувати закономірності імперіалізму.

Як відомо, товариш Сталін на XV партійній конференції, викриваючи соціал-демократичну суть настанови Зінов'єва, який намагався вчепитися за стару формулу Енгельса, щоб заперечити можливість побудови соціалізму в одній країні, говорив так:

«В чім полягає зінов'євська манера цитування Маркса? Зінов'євська манера цитування Маркса полягає в підміні точки зору Маркса буквою, цитатами з Маркса, відірваними від живого зв'язку з умовами розвитку п'ятидесятих років XIX сторіччя і перетвореними на догму».¹

Такий же характер має і тут спроба Каплана, вчепившись за Енгельса, протягнути контрреволюційні троцькістські ідеї. Коли твердиться, що Енгельс уже викрив значення монополій в розвитку капіталізму, що Енгельс вже міг показати їх роль в розвитку капіталізму, то в цих настановах ми маємо явне протягування троцькістсько-зінов'євського наклепу, заперечення специфіки закономірностей імперіалізму, заперечення ролі Леніна у відкритті й обгрунтуванні особливостей закономірностей капіталізму в епоху імперіалізму, відбиття ленінського етапу Марксової політичної економії. Чому троцькіст Каплан так намагається затушкувати нові закономірності епохи імперіалізму? Яку він переслідує мету? Відповідь на це питання стане цілком ясна, якщо пригадати, що троцькістське заперечення можливості побудови соціалізму в одній країні найтісніше пов'язано з ігноруванням різниці між капіталізмом вільної конкуренції і епохою імперіалізму.

«Хто заперечує можливість перемоги соціалізму, — говорить Сталін, — той примушений замовчати значення закону нерівномірності розвитку при імперіалізмі, а хто примушений замовчати значення закону нерівномірності, той не може не затушкувати різниці, існуючої між капіталізмом доімперіалістичним і капіталізмом імперіалістичним».²

Ось навіщо Каплан намагається приховати іменами Маркса й Енгельса, намагається таким чином протиставити теорії імперіалізму Леніна—Сталіна троцькістсько-зінов'євську концепцію. Він перекручує і минуле і сучасне. Він показує в кривому дзеркалі і історію і дійсність. Він готовий на всяку фальсифікацію аби тільки протягнути свої настанови.

Розглянемо тепер, як перекручуються в підручнику окремі проблеми імперіалізму.

Почнемо з питання про монополію, цієї вирішальної ознаки, основної економічної особливості імперіалізму.

¹ *И. Сталин*, Про опозицію, ГИЗ, 1926 р., ст. 502.

² *И. Сталин*, Доповідь і кінцеве слово на VII поширеному пленумі ВККІ, ГИЗ, 1927 р., ст. 132. Підкреслення мое — *И. Є.*

Відомо, що Ленін, аналізуючи нові явища в економіці капіталізму, вбачав основне в перетворенні конкуренції на монополію.

«Це перетворення конкуренції в монополію, — писав Ленін, — становить собою одно з важливіших явищ — якщо не найважливіше — в економіці повшого капіталізму».¹

Ленін показує розвиток монополії на основі конкретного аналізу процесів концентрації, аналізу того, як на основі дії закону загального капіталістичного нагромадження процес концентрації виробництва приводить до утворення монополій.

Ленін показує історичний процес концентрації капітала і виробництва, виникнення її основні етапи розвитку монополій в ХІХ віці.

І саме тому, що в ленінській теорії імперіалізму проблема монополій посідає визначне місце, саме тому, що монополію характеризує Ленін як продукт епохи імперіалізму, троцькіст Каплан свідомо виходить, викидає конкретні дані про виникнення її розвиток монополій, ставлячи собі мету приховати реальний процес перетворення капіталізму в імперіалізм.

Далі троцькіст Каплан свідомо перекидає основну суперечність капіталізму, протягуючи тут неприховану троцькіську концепцію, він пише:

«Монополія, як форма руху суперечності між продуктивними силами і продукційними відносинами капіталізму»...²

Про це ж говорить Каплан в іншому місці.

«Розглядаючи монополію з погляду процесу усуспільнення продукції на капіталістичній основі, ми можемо констатувати, що монополія виступає як нова форма руху суперечностей між продуктивними силами і продукційними відносинами капіталістичного суспільства, і в цьому — суть монополії»...³

Насамперед в цьому визначенні автор свідомо ігнорує основну суперечність капіталізму, підмінює її загальною суперечністю між продуктивними силами і виробничими відносинами.

Тут як і в інших підручниках, випущених контрреволюційним блоком націоналістів і троцькістів, заперечується, що протиріччя між продуктивними силами і виробничими відносинами в епоху капіталізму виступає як суперечність між суспільним характером виробництва її приватною формою привласнення. Це є ніщо інше, як свідоме прифарбовування суперечностей капіталізму, заперечення суперечностей капіталізму, його всебічна апологія.

Подруге, як видно з поданих цитат, Каплан зводить суперечності в епоху капіталізму тільки до суперечностей в межах самої монополії. Він таким чином виходить з позиції «чистого імперіалізму». Цей засіб, звичайно, не новий. відомо, кого персоніфує тут троцькіст Каплан. З цим «свангелієм» троцькізму виступав адеже ніхто інший, як пресловутий «теоретик» троцькізму Преображенський! Це Преображенський в своєму «Закаті капіталізма», виданому 1931 року, виходить «з передумов чистого капіталізму, який перебуває на стадії монополізму»,⁴ з «чистого», «нормального» імперіалізму, за його термінологією «чистого монополізму».

З цих же методологічних позицій виходив Бухарін в своїх побудовах теорії «чистого імперіалізму». Відомо, що ніхто інший, як Ленін

¹ Ленін, Твори, т. ХІХ, 1929 р. ст. 92.

² Курс політ. економії для вишів, ст. 18.

³ Там же, ст. 16. Підкреслення мое — Н. С.

⁴ «Закат капіталізму», ст. 40.

вщент розбив ці побудови Бухаріна при обговоренні програми партії на VIII партійному з'їзді. Відомо, що ніхто інший, як товариш Сталін розгромив новий варіант цієї теорії, відновлений Бухаріним в теорії «організованого капіталізму».

Але що визначає цей, з дозволу сказати, «методологічний» засіб? Він визначає свідоме ігнорування найгостріших суперечностей імперіалізму. Він показує соціал-демократичну, контрреволюційну суть троцькізму, антиленінські, ворожі позиції правих. Адже саме такі вихідні позиції теорії ультраімперіалізму інтервента Каутського і її дальшого розвитку в теорії «організованого капіталізму».

Зрадницьку суть цієї «теорії» Каутського давно вже викрив і з виключною силою показав Ленін. Він писав:

«Теоретична критика імперіалізму в Каутського тому й не має нічого спільного з марксизмом, тому і придатна тільки як підхід до проповіді миру і єдності з опортуністами й соціал-шовіністами, що ця критика обходить і за-тушковує саме найглибші й корінні суперечності імперіалізму: *суперечність між монополіями і існуючою поряд в них вільною конкуренцією, між велетенськими операціями* (і велетенськими прибутками) фінансового капіталу і «чесною» торгівлею на вільному ринку, між картелями й трестами, з одного боку, та некартельованою промисловістю з другого, і т. д.»¹

Виходячи в характеристиці монополій з позицій Преображенського, Каплан свідомо відкидає саме ті настанови Леніна, які характеризують різке загострення всіх суперечностей капіталізму, які викликаються зростанням і розвитком монополій. Подаючи з метою маскування в розділі про монополії багато цитат з Леніна, троцькіст Каплан свідомо упускає, заховає ряд важливіших настанов Леніна, що показують, якого загострення досягають всі суперечності капіталізму в наслідок появи монополій.

Пригадаємо, наприклад, перший розділ: «Імперіалізм» — «Концентрація виробництва і монополії», в якому Ленін показуючи міць капіталістичних об'єднань і їх вплив на все господарське життя, говорять:

«Виробництво становиться суспільним, але привласнення залишається приватним. Суспільні засоби виробництва залишаються приватною власністю невеликого числа осіб. Загальні рамки формально визначеної вільної конкуренції залишаються, і гніт небагатих монополістів над рештою населення становиться в сто разів важчий, відчутніший, нестерпніший».²

Або далі:

«Відносно панування і пов'язаного з ними насильства — ось що типове для «новішої фази в розвитку капіталізму», ось що з немислимою повинно було відбутися і відбулося з утворення всесильних економічних монополій».³

Ці, а також ряд інших важливіших висновків Леніна про суперечності імперіалізму цілком відкинені троцькістом Капланом. Так, в основній ознаці імперіалізму — монополії в підручнику протягується контрреволюційна троцькістська концепція, виступає платформа блоку націоналістів і троцькістів.

Зупинимось тепер на другій ознаці імперіалізму, на вивозі капіталу. Відомо, яке значення має ця ознака для розуміння імперіалістичних суперечностей (боротьби за переділ світу, боротьби за колонії, імперіалістичних воєн) і для характеристики становища робітничого класу при імперіалізмі (робітнича аристократія тощо).

¹ Ленін, Твори, т. XIX, 1929 р. ст. 166. Підкреслення жов — Н. Є.

² Ленін, Твори, т. XIX, 1929 р., ст. 89.

³ Там же, ст. 91.

«Вивіз капіталу, — говорить Ленін, — одна з самих істотних економічних основ імперіалізму...»¹ Це ж твердження всебічно підкреслює товариш Сталін, характеризуючи суперечність імперіалізму: «Вивіз капіталу до джерел сировини, як одна з основ імперіалізму». ² Ленінізм таким чином учить, що вивіз капіталу є одна з важливіших вирішальних ознак саме *монополістичної стадії* капіталізму. «Для старого капіталізму з повним пануванням вільної конкуренції, типовим був вивіз *товарів*. Для новішого капіталізму з пануванням монополії, типовим став вивіз *капіталу*». ³

Як перекручує це важливіше питання троцькіст Каплан?

Він пише: «Вивіз капіталу — *лише не нове для капіталістичного господарства*. Нове — *це його питома вага*...» ⁴

Каплан, отже, ставить знак рівності між вивозом капіталу в епоху домонополістичного капіталізму і в епоху імперіалізму, вбачаючи тут тільки кількісну відміну. Вивіз капіталу явище, мовляв, старе, тільки в епоху імперіалізму, капіталу вивозять більше, ніж в домонополістичну епоху. Цю ж троцькістську настанову проводить Каплан в ряді інших місць. Він, наприклад, твердить, що «Теоретичні міркування про потребу *надзвичайно збільшувати вивіз капіталу* потверджують факти...» ⁵ Знову тільки кількісне визначення особливостей вивозу капіталу в епоху імперіалізму, знову ігнорування вивозу капіталу, як однієї з важливіших рис імперіалізму.

З такою ж послідовністю проводить автор свої троцькістські настанови і в питанні про колонії. Чи треба говорити тут про те, яке важливіше значення для розуміння суперечностей імперіалізму має питання про колонії? Ленін, аналізуючи значення монополістичних об'єднань в боротьбі за ринки збуту й сировину, значення вивозу капіталу і роль імперіалістичних держав в боротьбі за ринки збуту й прикладання капіталу, за колонії, показує зростання всіх суперечностей імперіалізму в боротьбі за території, за переділ вже поділеного світу. Товариш Сталін одною з важливіших суперечностей імперіалізму вважає суперечність між жменькою пануючих імперіалістичних країн і колоніальним, залежними народами світу.

Шкідництво Каплана і в питанні про колонії іде в тому ж плані заперечення якісних особливостей колоніальної політики в епоху імперіалізму. Воно полягає в ігноруванні загострень суперечностей і характеру імперіалістичної експлуатації колоній. Колонія, за визначенням Каплан, «... це країна, що її перетворено на монополізовану сировинну базу і монополізований ринок збуту за допомогою заходів економічних (вивіз капіталу й товарів) і позаекономічних (воєнне тиснення), що дають в наслідок і політичну залежність даної країни, звідки метрополія одержує екстразиск». ⁶ При цьому Каплан для доказу особливостей колоній в епоху імперіалізму порівнює їх з колоніями грецьких землеробів!

Таке суґубо «академічне» визначення, всі ці порівняння з «грецькими землеробами» мають, зрозуміло, певну мету й певний зміст: захвати найсуворішу експлуатацію сотень мільйонів колоніальних рабів,

¹ Ленін, Твори, т. XIX, 1929 р. ст. 152.

² Н. Сталін. Питання ленінізму, ст. 19.

³ Ленін, Твори, т. XIX, 1929 р., ст. 119.

⁴ Курс політ. економії для вишів, ст. 73. Підкреслення мов — Н. С.

⁵ Там же, ст. 76. Підкреслення мов — Н. С.

⁶ Там же, ст. 104.

революційні резерви пролетарської революції в колоніях, зростання суперечностей між імперіалістами і неминучість імперіалістичних воєн.

Для характеристики того, як показано в підручнику поділ світу і боротьбу за переділ його, досить указати на те, що в підручнику не дано аналізу *імперіалістичних суперечностей, які привели до виникнення імперіалістичної війни 1914 року*. І це не випадково. Вся троцькістська концепція Каплана, всебічна апологія капіталізму й колоніальної політики в епоху імперіалізму є в повній відповідності з ігноруванням корінних причин імперіалістичної війни 1914 р. — війни, яка виявила всі суперечності імперіалізму в боротьбі за переділ світу.

Коли підвести деякий підсумок всьому сказаному, то стане ясно, що характеристики, дані Капланом окремим ознакам імперіалізму, зводяться в єдиному фокусі — в запереченні імперіалізму як *умираючого капіталізму*. Тим самим Каплан заперечує *суперечності* імперіалізму, які загострюються і роздирають його, приводять до неминучості революційного знищення капіталізму й установлення диктатури пролетаріату. Про ці суперечності капіталізму в епоху імперіалізму з виключною силою і ясністю говорить товариш Сталін в «Основах левізму».

«Ленін називав імперіалізм «умираючим капіталізмом». Чому? Тому, що імперіалізм доводить суперечності капіталізму до останньої риси, до крайніх меж, за якими починається революція. Найважливішим з цих суперечностей треба вважати три суперечності».¹

Перша суперечність, як указує товариш Сталін, є суперечність між працею й капіталом. Левінінська теорія імперіалізму учить, що в епоху імперіалізму класові суперечності досягають виключної гостроти, що в епоху імперіалізму з виключною силою проявляється дія закону абсолютного зубожіння пролетаріату. В усьому підручнику з 238 сторінок ми маємо тільки три сторінки (67—70), присвячені становищу робітничого класу в епоху імперіалізму, при чому даремно ми стали б шукати якісь дані та матеріали або твердження про дії закону зубожіння в епоху імперіалізму. Це питання свідомо обходиться для того, щоб прифарбувати дійсне становище пролетаріату в епоху імперіалізму.

Даремно ми стали б шукати в книзі хоч будьякі факти, характеризуючі гостре погіршення становища робітничого класу в епоху імперіалізму й особливо в епоху загальної кризи капіталізму й сучасної світової економічної кризи.

Абсолютно не показано роль монополії, як фактора дороговизни й різкого відставання рівня заробітної плати пролетаріату від зростання цін. Ні цифр, ні фактів з багатющого матеріалу сучасної капіталістичної дійсності.

Про безробіття, його особливості в епоху імперіалізму в книзі сказано так:

«*Безробіття дуже зростає*. Концентрація і централізація капіталу зв'язана із зростанням органічного складу капіталу, цебто, інакше кажучи, попит побільшеного капіталу на працю зменшується. Цей попит на працю зменшується ще і через те, що монополістичні спілки, борючись за високі ціни, примушені в окремі періоди, в основному підчас криз, дуже скорочувати продукцію».²

Питається, що ж тут специфічного для умов безробіття епохи імперіалізму і загальної кризи? Що характерне для загострення суперечностей і зростання безробіття саме в епоху імперіалізму? Концентрація

¹ *И. Сталин*, Питання левізму, вид. X, ст. 3.

² Курс політ. економії для вишів, вип. 6, ст. 67.

виробництва, зростання органічного складу капіталу — це загальні причини безробіття, посилення безробіття під час криз — явище типове і для домонополістичного капіталізму. А ось різке збільшення армії безробітних, що стала постійною в силу нових факторів в умовах панування монополії і особливо в епоху загальної кризи капіталізму, свідомо ігнорується троцькістом Капланом. Бо його завданням є заперечення особливостей закономірностей епохи імперіалізму, порівнюючи з домонополістичним капіталізмом, заперечення загострень усіх суперечностей капіталізму і, насамперед, загострення суперечностей між буржуазією й пролетаріатом. Не дивно отже, що в книзі немає ніяких даних про безробіття в умовах сучасної світової економічної кризи, хоч вона писалася 1932 року — в момент найбільшої гостроти кризи.

Даремно ми б стали також шукати в підручнику хоч будьякі дані й факти про зростання інтенсивності праці, про катастрофічне погіршення умов праці, про подовження робочого дня і т. д., і т. п.; про всі ці моменти становища робітничого класу в епоху імперіалізму, в яких такій яскравий вияв знаходить закон абсолютного зубоження пролетаріату.

Всяким способом ігноруючи зростання суперечностей імперіалізму й абсолютне зубоження пролетаріату, троцькіст Каплан свідомо відкидає наростання революційних сил пролетаріату й завдання боротьби за диктатуру пролетаріату.

Заховуючи й прикриваючи гостре зубоження пролетаріату в умовах капіталізму, шкідники заховують і перекручують становище пролетаріату в країні пролетарської диктатури, свідомо заховують величезне піднесення життєвого рівня пролетаріату й трудящих мас СРСР. І в цьому виступає те ж завдання блоку націоналістів і троцькістів — боротьба з пролетарською диктатурою. Адже відомо, яка брехня й наклеп з питань про матеріальне становище у нас, в СРСР, пошпрюється всіми ворогами країни рад і насамперед передовим загоном контрреволюційної буржуазії — троцькізмом.

Так перекручується в підручнику антагоністична суперечність — суперечність між працею й капіталом. Так протягуються ідеї блоку націоналістів і троцькістів.

Друга суперечність, як указує товариш Сталін в «суперечність між різними фінансовими групами й імперіалістичними державами в їх боротьбі за джерела сировини, за чужі території»¹. Важливіше значення цієї суперечності в тім, що «вона веде до взаємного послаблення імперіалістів, до послаблення позицій капіталізму взагалі, до наближення моменту пролетарської революції, до практичної необхідності цієї революції»². Показати цю суперечність, значить розкрити форми й методи боротьби за переділ світу, гостроту боротьби імперіалістичних груп, неминучість імперіалістичних воєн. І ось ця проблема також ігнорується в шкідницькому підручнику.

Передусім характерне те, що розділу підручника «Поділ світу і боротьба за переділ його між великими державами» приділено тільки одну сторінку (ст. 95). В цій сторінці, яка складається з таблиць і ряду цитат, даремно, звичайно, ми стали б шукати показу суперечностей окремих імперіалістичних груп, роль імперіалістичних клів в підготові своєї імперіалістичної війни в боротьбі за території. Троцькісти — надхпенники імперіалістичної війни, її речники, не висвітлюють, зрозуміло,

¹ *И. Сталин, Питання лєнінізму, вид. X, ст. 8.*

² Там же, стор. 3.

них питань в підручнику. Блок троцькістів і націоналістів, який ставить своєю метою відірвати Україну від СРСР, спеціально ігнорує проблему боротьби за переділ світу на сучасному етапі, не викриває планів і жадань, головніших імперіалістичних хижаків, які скеровані проти СРСР. Заперечує неминучість імперіалістичних воєн, як зброї боротьби за переділ світу.

Третя суперечність — це «суперечність між жменькою пануючих, «цивілізованих» націй і між сотнями мільйонів колоніальних і залежних народів світу»¹. Як перекручується в підручнику ця важливіша суперечність ми вже показали в попередньому викладі, коли розглядали питання про колонії.

Далі троцькіст Каплан перекручує теорію криз при імперіалізмі. В підручнику не показані особливості сучасної світової економічної кризи, не показано, що гострота сучасної кризи, її характеристика може бути викрита тільки виходячи з того, що ця криза виникла на основі загальної кризи капіталізму.

Всі настанови підручника скеровані на те, щоб обійти питання про загальну кризу капіталізму, як фактор обумовлюючий особливості сучасної кризи. В підручнику і той зовсім мінімальний фактичний матеріал, який приведено, подано так, щоб заховати особливості криз в післявійськову епоху.

Відомо, яке важливіше значення в ленінській теорії імперіалізму має закон нерівномірного розвитку, відомо, яку боротьбу провела наша партія на чолі з товаришем Сталіним по розгрому троцькісько-зінов'євської платформи, що заперечує закон нерівномірного розвитку. Викриваючи важливіші значення цього закону для корінних вирішальних інтересів пролетарської революції товариш Сталін на VII пленумі ВККІ вказав:

«Хто заперечує можливість перемоги соціалізму, той примушений замовчати значення закону нерівномірності розвитку при імперіалізмі»².

Товариш Сталін характеризує цей закон як «вирішальну силу розвитку в епоху імперіалізму».

В яких формах, якими засобами протягується в підручнику троцькістське заперечення закону нерівномірності в епоху імперіалізму?

Даремно ми б стали шукати в підручнику розділу про закон нерівномірного розвитку у відділах, присвячених викладу основних проблем імперіалізму. Немає також такого розділу й у відділах, присвячених «критиці» антиленінських теорій імперіалізму. В підручнику в цілому не подано фактів, цифр, будьяких матеріалів взагалі про закон нерівномірного розвитку в епоху імперіалізму. Не показано нерівномірності розвитку різних країн, галузей, як в епоху довійськову, так і величезне посилення нерівномірності в епоху загальної кризи капіталізму. Не дано в підручнику конкретного матеріалу капіталістичної дійсності, не показати на фактах і прикладах дії закону нерівномірного розвитку в епоху імперіалізму, порівнюючи з домонополістичним капіталізмом — значить по суті в завуальованій формі заперечувати цей закон.

Неможливо ж виступати 1932 року, після нещадного викриття цієї застарілої, ещент розбитої зінов'євсько-троцькістської платформи, з прямим запереченням закону нерівномірного розвитку. Не вийде, всякий

¹ *И. Сталин*, Питання ленінізму, вид. X, ст. 3.

² *И. Сталин*, Доповідь і кінцеве слово на VII поширеному пленумі ВККІ, ГИЗ, 1927 р., ст. 133.

учень відрізу розкусить тут ворога! Тому й застосовується подібна тактика, такий більше тонкий спосіб маскуваня.

Другою формою протягуваня троцькізму в даному питанні є те, що не викрито вирішального значення цього закону в обґрунтованій можливості побудови соціалізму в одній країні. Крім цитат з цього питання, яких не подати, бач, не можна (маскуваня), троцькіст Каплан не дає жодної аргуменції, ні фактів, ні досвіду СРСР, щоб показати вирішальне значення саме цієї важливішої проблеми в розгляді закону нерівномірного розвитку. Так протягує троцькіст Каплан контрреволюційну платформу блоку націоналістів і троцькістів в цій важливішій ланці ленінської теорії імперіалізму, в питанні про закон нерівномірного розвитку і можливості побудови соціалізму в одній країні.

Протягуються в підручнику в завуальованій формі й троцькістські ідеї стагнації. Як уже було згадано, Каплан в розгляді монополій виходить з «чистого імперіалізму», ігнорує тим самим роль конкуренції в епоху імперіалізму.

З цих же позицій підходить він і до питання про роль конкуренції, як фактора технічного прогресу. На сторінці 135 сказано так: «...безумовне визнання конкуренції за чинник технічного прогресу — неправильне».

В підручнику, таким чином, заперечується значення конкуренції як фактора, сприяючого загостренню суперечностей; ігнорується те, що загнивання капіталізму в епоху імперіалізму зовсім не визначає припинення технічного прогресу, а приводить до стрибкуватого, нерівного розвитку техніки на окремих ділянках і в окремих галузях. Подане місце є не випадкове. В усьому розділі не показана суперечливість процесів загнивання техніки, немає фактів і даних про економіку післявійськового капіталізму. Відомо, що навіть в обставинах сучасної світової економічної кризи був розвиток окремих галузей виробництва.

«Неправильно, — говорить тов. Сталін, що капіталізм не може розвиватися, що теорія загнивання капіталізму, висунена Леніном в його «Імперіалізм» виключає, ніби, розвиток капіталізму. Ленін цілком довів в своїй брошурі про «Імперіалізм», що зростання капіталізму не відміняє, а передбачає й підготовляє факт прогресивного загнивання капіталізму».¹

Дія закону нерівномірного розвитку, обумовлюючи ріст загнивання, разом з тим, приводить до нерівномірності розвитку галузей, появи та розвитку нових галузей, до часткового розвитку техніки на окремих ділянках; розвитку, який сприяє ще більшому загниванню. Прекрасне зауваження з цього приводу маємо в Леніна в недавно опублікованих підготовчих зошитах до «Імперіалізму». Ленін пише:

«Швидкість зростання і переспілість (сумісність обох) «Загнивання» і народження нового»²

Цілком відповідно до проваджених в підручнику троцькістських ідей стагнації є і перекручення скеровані на заперечення ролі конкуренції, її впливу на характер технічного розвитку. В підручнику сказано:

«Конкуренція на монополістичній стадії розвитку супроводиться не тільки або, радше, не стільки підвищенням продуктивності праці і відповідними змінами щодо цих скільки рядом інших заходів»...³

Як видно з поданого, Каплан заперечує значення конкуренції в епоху імперіалізму, як фактора, впливаючого на зміну цін, фактора який

¹ *И. Сталин*, Питання ленінізму, вид. 9, ст. 111.

² XVII ленінський збірник, ст. 115.

³ Курс політ. економії для вища, ст. 30.

має вплив на розвиток продуктивності праці. Тому й не дивно, що Каплан, слідом за Гільфердінгом, заперечує дію закону вартості в умовах імперіалізму. Він пише:

«Цілком ясно, звичайно, що всі ці форми здійснення тенденції до вирівнювання зиску не можуть в умовах величезного опору монополій, що мають у своїх руках могутні підйоми, привести до того, щоб ця тенденція здійснювалася з такою самою силою, як і за доби вільної конкуренції».¹

Тут в завуальованій формі фактично ми маємо заперечення дії закону вартості (закону ціни виробництва) в епоху імперіалізму, що впливає з ігнорування ролі конкуренції.

Необхідно відзначити, що троцькіст Каплан широко використав для протягування платформи блоку «критику» ворожих лєнінізму теорій. Треба насамперед зупинитися на застосовуваному «методі цитування». Троцькіст Каплан дуже часто і без жодної критики цитує буржуазних економістів: Зембарта, Ліфмана, Вебера й інш. (ст. стор. 41, 42, 44, 45, 46, і 47 тощо). Особливо значне місце приділене цитуванню робіт соціал-фашистів і передусім — троцькізму.

Цілком природно, що подібний засіб є ніщо інше, як пропаганда під виглядом «критики» — ворожих лєнінізму поглядів, пропаганда ідей контрреволюційного троцькізму насамперед.

Таким же способом подаються в підручнику соціал-фашистські теорії імперіалізму і особливо концепції соціал-інтервентів Каутського й Гільфердіна.

Сумнівно, докладно й любовно цитуючи Каутського (наприклад, ст. 189 майже цілком складається з цитат Каутського), Каплан, зрозуміло, обходить мовчанням, свідомо заховує від читача, що теорія «ультраімперіалізму» Каутського, висунена ним в період війни, мала спеціальну мету — ідейно роззброїти робітничий клас в обставинах найгостріших завдань класової боротьби періоду війни, що саме цим завданням продиктована була постановка Каутського про наступ «нової мирної ери капіталізму, що теорія «ультраімперіалізму» була обґрунтована «вростання капіталізму в соціалізм», була скерована проти пролетарської революції, проти диктатури пролетаріату.

Всяким способом намагаючись пом'якшити й виправдати цю каутськийську теорію, троцькіст Каплан пише: «Ця апологетична теорія щільно *підводить* до теорії «мирного вростання капіталізму в соціалізм»...² Тільки «*підводять*»!

Проте відомо, що саме особливості монополістичного капіталізму теоретики соціал-демократії видають за нові соціалістичні риси, саме в особливостях цієї епохи, вони бачать «епоху здійснення соціалізму».

«Організований капіталізм, — пише Гільфердінг, — визначає в дійсності принципіальну заміну капіталістичного принципу вільної конкуренції соціалістичним принципом планомірного виробництва».³

Такий дійсний зміст теорії «ультраімперіалізму» Каутського, і це Каплан намагається заховати. З другого боку, дуже важливо мати на увазі, що теорія «ультраімперіалізму» історично передувала і по суті була вихідним пунктом теорії «організованого капіталізму», цього «євангелія» соціал-демократії в післявійськовий період. Не приходитьсь дово-

¹ Курс політ. економії для вишів, ст. 65.

² Там же, ст. 65.

³ Гільфердінг, «Капіталізм, соціалізм і соціал-демократія». Збірник статей і промов, ст. 217.

дити, наскільки важливо викрити історичні коріння соціал-демократії післявійськового періоду.

Троцькіст Каплан не викриває коріння теорії «організованого капіталізму»; він характеризує теорію «ультраімперіалізму» тільки як «складову частину закінченої теорії організованого капіталізму», для того, щоб заховати зрадницьку тактику соціал-демократії на окремих етапах загальної кризи капіталізму, процес її розвитку в соціал-фашизм.

Так саме обстоїть справа і з висвітленням концепції Гільфердінга — цього співця теорії «організованого капіталізму», і тут не показані коріння гільфердінговщини, закладені ще в «фінансовому капіталі», не викрито глибокого ідейного зв'язку і єдності з каутськіанством в питаннях імперіалізму, не показано сучасного Гільфердінга, не викриті історичні коріння теорії «організованого» капіталізму.

Зупинимося ще на тому, як Каплан «критикує» троцькізм. З метою маскування, в ряді розділів дається видимість «критики» троцькізму, але справжній її зміст контрреволюціонер Каплан з неприхованим цинізмом розкриває в такому зауваженні в кінці книги:

«Критика ідей та ідейок контрреволюційного троцькізму, що її ми дали *мимохідь* у процесі всього викладу, буде систематизована і збагачена в аналізі загальної кризи капіталізму». (стор. 234.)

Таким ловким трюком троцькіст Каплан намагається перестраховатися: зараз, мовляв, Троцького не чіпаємо, відкладемо це до більш «підходящого» випадку...

Про те ж, що становить, за Капланом, «критика мимохідь», не важко судити на підставі всього нашого попереднього викладу. Ця «критика мимохідь», виявляється, нічим іншим, як прямою пропагандою троцькістських ідей.

Дуже цікаве для з'ясування характеру «критики» в підручнику є таке місце:

«Отже, спільною рисою для всіх антиленінських концепцій є формально логічна мертва абстракція, порожня антидіалектична схема, пустоцвіт, що її використовують, бажаючи прикрити опортуністичну практику. Маємо метафізику замість діалектики».¹

Ця «діалектична» тріскотня замість розкриття класових буржуазних корінь ворожих ленінізму концепцій — загальної основи всіх антиленінських теорій імперіалізму якнайкраще показує справжній характер, справжні коріння, справжній зміст і призначення «критики» в підручнику.

Отже, ми встановили, що Каплан основним своїм завданням поставив вихвалювання й апологетику імперіалізму. Для цього він перекручує й дає троцькістську «інтерпретацію» п'яти ознак імперіалізму, замазує і заховає найгостріші суперечності імперіалізму, заперечує закон нерівномірного розвитку, піднімає на щит — шляхом шахрайської «критики» Троцького, Преображенського й інших ворогів ленінізму. Словом, весь убогий, трижды проститутований арсенал троцькізму мобілізується для того, щоб «довести», що імперіалізм аж ніяк не є умиряючим капіталізмом.

Але що визначає заперечення троцькістом Капланом епохи імперіалізму, як «умираючого» капіталізму! Цілком очевидно, що це визначає заперечення характеру сучасної епохи, як епохи соціалістичної революції. Інакше кажучи — Каплан всі свої троцькістські стріли направляє

¹ Курс політекономії для вишів, ст. 236.

² Там же, ст. 236.

проти пролетарської революції, проти боротьби за пролетарську диктатуру. Це червоною ниткою проходить по всьому підручнику.

Ось кілька прикладів, які показують як уперто й настрливо Каплан протягує троцькістське заперечення диктатури пролетаріату.

Звернемося до згадуваного вже нами розділу про становище робітничого класу в епоху імперіалізму. Каплан примушений тут, щоб не викрити себе, говорити про розвиток революційного робітничого руху, він навіть прикривається такими, на зовнішній погляд, радикальними заявами: «Економічна боротьба пролетаріату набирає яскраво виявленого політичного характеру і перетворюється на боротьбу проти капіталістичної системи в цілому». (стор. 69).

Проте, все це має мету збити з пантелику не спокушеного читача, все це скеровано до того, щоб заховати, що епоха імперіалізму, загострюючи й оголюючи всі суперечності капіталізму, заганяючи пролетарські маси у величезні злидні і безвихідь, — ставить на порядок дня — боротьбу за диктатуру пролетаріату.

Заперечувати диктатуру пролетаріату прямо, звичайно, неможливо, ось чому й виступає захисний колір у вигляді фраз про «боротьбу проти капіталістичної системи», без найменшого натяку про соціалістичну революцію та диктатуру пролетаріату.

До чого разоче збігається тут засіб Каплана з методами материх зрадників II Інтернаціоналу! Варто згадати неодноразові їх маневри й демагогічні жести, особливо в обставинах сучасної кризи. В резолюціях, наприклад, Віденського конгресу II Інтернаціоналу (1931 р.) ми читаємо:

«Анархія, існуюча в середині капіталістичного господарства, не може бути усунена без усунення капіталістичної системи».

Чи не звучить це в унісон з поданою цитатою Каплана? Це й зрозуміло. І там і тут захисний колір має одну мету — боротьбу проти пролетарської диктатури, з масами, які революціонізуються, в яких назріває «ідея штурму».

В такій же замаскованій формі виступає свідоме ігнорування Капланом диктатури пролетаріату в розділі: «Історичне місце імперіалізму. Учення Леніна про пролетарську революцію».

Тут ворог намагався бути особливо обережним, щоб не викрити себе. Вдаючись до маскуванню, виділяючи спеціально «учення Леніна про пролетарську революцію», Каплан застосовує тут такий засіб. Він створює прикриття з цитат, підібраних так, що зовсім випадає питання диктатури пролетаріату. Протягом 19 сторінок (163 — 181) не сказано жодного слова про диктатуру пролетаріату. І це в розділі про пролетарську революцію!

Розгляд підручника показав нам, що в ньому уперто й послідовно проводиться платформа блоку націоналістів і троцькістів. Це, як ми довели, виступає в таких настановах: 1) заперечення суперечностей капіталізму, всебічного загострення їх в епоху імперіалізму, ігнорування відміни домовонолістичного капіталізму від епохи імперіалізму, заперечення імперіалізму, як епохи «умираючого капіталізму», 2) заперечення диктатури пролетаріату; 3) заперечення епохи загальної кризи капіталізму й боротьби двох систем; 4) ігнорування закону нерівномірного розвитку й можливості побудови соціалізму в одній країні; 5) протягування ворожих ленінізму теорій.

Караюча рука пролетарської диктатури розправилася з блоком націоналістів і троцькістів. Викриті й виявлені їх методи маскуванню та дворушництва, в тому числі і на фронті теоретичному. Але було б злочином почивати на лаврах. Про необхідність

всебічного підвищення більшовицької пильності з виключною гостротою говорив товариш Постишев на XIII всеукраїнському з'їзді рад: «Ми перемогли назавжди. Повороту немає. Але наша боротьба, звичайно, не закінчена. Класова боротьба на убуток ще не йде, рештки ворога ще не добиті. Немає ніякого сумніву, що здихаюча гадина контрреволюції ще спробує використати проти нас своє змінене жало». ¹ Цю вказівку товариша Постишева ні на хвилину не повинні забувати робітники теоретичного фронту, громлячи нещадно всіх ворогів пролетарської диктатури, ворогів теорії Маркса—Енгельса—Леніна—Сталіна.

¹ «Комуніст», 26 січня, 1935 р.

До зам. № 444—Журнал „Під марксо-ленінським прапором“ № 1.

ПОМІЧЕНІ ПОМИЛКИ

Сторінка	Рядок	Надруковано:	Треба читати:
32	27 зверху	веллеїзні	величезні
35	23 „	сусільства	суспільства
45	23 зверху	крайною	крайною
79	6 „	трудомонсті	трудомкості
100	23 „	економікою	економікою
103	3 знизу	з тих	з тим.
116	8 „	капіталізмом	капіталізм.

Диспут про п'єсу О. Корнійчука „Платон Кречет“

В січні 1935 року Літературна комісія УАМЛІН провела диспут про п'єсу О. Корнійчука «Платон Кречет».

По доповіді тов. Щупака виступали т. т. Шабельовський, Сараджев, Ганс, Кулик, Жебрун, Дзєніс, Каганович, Кошевський, Корнійчук.

Нижче подаємо скорочені стенограми доповіді тов. Щупака і виступів т. т. Сараджева, Ганса, Кулика, Жебруна, Дзєніса й Корнійчука.

С. ЩУПАК

(доповідь)

Українська радянська драматургія переживає тепер період справжнього розквіту. Ніколи ще український театр не збагачувався такими цінними, ідейно значимими культурними творами, як тепер. В українській радянській драматургії відбувається успішнє лєнійсько-сталінське національної політики партії на Україні.

Жорстока класова боротьба точилася на театральному фронті. Націоналіст контрреволюціонер Курбас насаджував тут буржуазну націоналістичну естетику. Контрреволюціонер Кулик писав націоналістичні й троцькістські п'єси і постачав ними театр, фашист Буревій та контрреволюціонер Хмурий підтримували ворожих нам драматургів контрреволюційними теоріями.

Ці теорії тепер викриті й розгромлені, але їх посії ще до кінця не добиті. Розгром класового ворога мав виняткове значення для нового піднесення цілої української радянської літератури, найбільше ж української радянської драматургії. І те, що саме драматургія у нас на великому піднесенні — це особливо симптоматично. Драма — найскладніший вид літератури. Драма найбільш концентрована і дієва форма художнього відображення життя. Коли саме висуваються драматурги на передній план, то це найбільше свідчить про зріст ідейного озброєння і художньої культури наших літераторів.

Успіх останніх п'єс драматурга Корнійчука треба розглядати в контексті розвитку української радянської драматургії в цілому.

Українська драматургія зробила великий поступ за останні два роки. Микитенко, який відіграв першорядну роль в розвитку українського радянського театру, дав не так давно таку п'єсу як «Дівчата пашої країни» — п'єсу, яка знаменувала собою перемогу в галузі нового жанру ліричної комедії. Значний вклад в драматургію вніс Первомайський своєю п'єсою «Вагрова ніч». Прикував до себе увагу мало помітний перед тим драматург Кочєрга своєю оригінальною п'єсою «Майстри часу». Дебютував цього року непоганою для початку п'єсою «Смерть леді Грей» поет Головацький. Нарешті твори Корнійчука особливо демонструють процес швидкого піднесення української радянської драматургії.

Успіх Корнійчука, успіх в повному розумінні цього слова, починається від п'єси «Загибель ескадри». Після його попередніх п'єс «На грані», «Ісам'яний острів», «Штурм», — «Загибель ескадри» стає новим якісним стрибком уперед, переломний момент в творчості нашого драматурга.

«Загибель ескадри» цінний вклад в цілу радянську драматургію, «Загибель ескадри» збагачує радянську драматургію. Ця п'єса відтворює важливий історичний епізод з громадянської війни, розкриваючи героїзм епохи в цілому, героїзм учасників громадянської війни.

П'єса показує, як з перших кроків боротьби за пролетарську революцію виростає у нас свідомість і почуття соціалістичної державності. Ця п'єса показує мудру

тактику партії, тактику Леніна, яка забезпечила перемогу революції в одні з найскладніших її періодів. П'єса викриває всю облудницьку тактику Центральної Ради, яка йде разом з німецькою і російською контрреволюцією.

«Загибель ескадри» виводить ряд яскравих характерів: адмірала — аристократа, петлюрівського матроса Кобзу, хитливого бунтаря Гайдал і розкриває ідейний світ матроської маси. Правда, у змалюванні окремих персонажів як, наприклад, Оксани, Стрижня, Корнітчук зазнає і невдачі, але більшість персонажів збагатили галерею сценічних образів і піднесли якість праці над сценічним характером.

«Загибель ескадри» розвиває жанр нової радянської трагедії. Колізія драми має гостро трагічний характер. Вона побудована на складній ситуації, яку повинні перемогти матроси в ім'я інтересів пролетарської революції. Глибокий драматизм, насичений ідейним змістом, витриманість і вневпелість, домінуюче в найскрутішій хвилині почуття віри в боротьбу і перемогу цілковито відповідають характеру нашої трагедії.

«Загибель ескадри» є цінний вклад в цілу систему драматургії і знаменує собою поворот в творчості Корнітчука.

Що це справді поворот, нова сторона в розвитку Корнітчука, що це не епізод і не випадок, а це новий, вищий етап зростання Корнітчука — про це свідчить нова його п'єса «Платон Кречет».

«Платон Кречет» користується величезним успіхом у глядачів. Якого характеру успіх п'єси? Це питання дуже важливе, на яке треба дати відповідь.

Хоч наш глядач — найкращий глядач у світі, хоч він дуже вибагливий ідейно, хоч і в питаннях художньої культури він хорощий суддя, але успіх у глядача може мати більш глибокі і менш глибокі основи. Іноді п'єса, коли вона нижче середнього смаку глядача, захоплює своєю театральністю, як такою, своєю цікавістю, як, наприклад, «Чужого ребенка».

Уже великий успіх «Чужого ребенка», п'єси, в якій поєднуються неприродно нові радянські мотиви з елементами старої водевільної форми, дає підставу самий факт зовнішнього успіху не ототожнювати з суттєвою оцінкою п'єси з боку глядачів.

Але в тому то й справа, що характер реакції глядача на «Чужого ребенка» і п'єсу типу Корнітчука зовсім різний. «Чужого ребенка» встановлює дуже поверховий контакт між ходою п'єси й публікою, контакт, який не виходить за межі інтереса до незвичайних сюжетних комбінацій і словесних анекдотичних трюків, а п'єси типу Корнітчука встановлюють глибокий ідейний і духовний контакт між глядачем і сценою.

Глядач захоплюється судьбою героїв, їх ідейними переживаннями, кожним душевним рухом і з великим напруженням стежить за всіма перипетіями дії, бере своїми оплесками участь в дії, висловлюючи симпатії кращим сторонам поведінки героїв — одне слово тут ми маємо просякання твору автора й театру в найглибшу свідомість глядача.

В чому успіх п'єси? Невибачливі рецензенти відповідають: у тому, що все хороше. Все просте-хороше і тому це хороша п'єса. Це примітивна відповідь.

«Платон Кречет» зовсім не позбавлений ряду хиб. Це справді прекрасна п'єса і не тому, що в ній геть усе довершено, усе розв'язане, а тому, що вона являє собою нове слово, на яке чекає глядач. «Платон Кречет» не розв'язує великі задачі, які стоять перед сучасним драматургом. Але «Платон Кречет» є справді новий, значний крок на шляху реалізації цих задач. «Платон Кречет» є новий і цінний вклад в драматургію. Це новий зріст, справжній зріст Корнітчука.

На XVII з'їзді партії товариш Сталін звернув увагу у своїй доповіді на потребу приділяти більше уваги охороні здоров'я трудящих.

Ніколи й ніде так людина не цінилася, як у нас, в соціалістичній державі. Воно природно: адже наші люди, починаючи від найвідданіших героїв до рядових ентузіастів-ударників, роблять навки. На плечі нашого покоління випало щастя збудувати нове, щасливе життя для майбутніх поколінь. Як же можна не турбуватися за таких людей? Вся наша боротьба спрямована на покращення життя людей. Наша партія є справжній і єдиний носій ідеалів пролетарського гуманізму. Найбільшими представниками справжнього, не облудного, а справжнього гуманізму були Маркс, Енгельс, Ленін і є Сталін. П'єса Корнітчука в центрі своїх мотивів і ідей має саме ідеали пролетарського гуманізму. Вони співзвучні сталінській постановці питання про турботу за людьми. В цьому центральний ідейний зміст, ідейна цінність п'єси.

П'єса ставить проблему боротьби за продовження людського життя. Це є центральний мотив. І те, що саме зараз Корнітчук поставив таку проблему, свідчить про зріст політичного і художнього чуття письменника, про вміння схоплювати актуальні, хоч і не розроблені, мотиви, про відчуття того, що справді є тонусом і стилем нашого сучасного життя.

Платон Кречет — плоть від плоті робітничого класу, учений — син машиніста-задіяничка, захопленний ідеалом боротьби з передчасною смертю — з людською старістю.

«Недалеко той день, коли ми знищимо передчасну старість, назажди вирвемо у смерті час, повернемо майбутнім поколінням мільйони сонячних днів» В цих словах Кречета висунує лейтмотив сьогоденних інтересів і ідеалів цього героя. Соціалістичні умови дають можливість вирвати у смерті мільйони сонячних днів. Соціалістичному ж суспільству надто дорого ці дні. Очевидно, ця боротьба Кречета Корнічук і називає стратосферою в науці. Але мотив стратосфери, який висловлюється в різних репліках, не набирає конкретної художньої плоти навіть у висловлюванні до Платона Кречета, бо ми не знаємо як відбувається ця боротьба за стратосферу в науці, в даному разі, конкретно в хірургії.

Ми бачимо прагнення Кречета — досягти продовження людського життя, бачимо що він у цьому напрямку шукає, експериментує, але ми нічого не знаємо про характер, суть цих експериментів, а не знаючи цього, ми й не відчуваємо в повній виразності й силі драматизму боротьби за саму нову суть науки. Драматизм Кречета повністю не розкриває суті істотної сторони його діяльності. Мотив стратосфери вказує на вихідну точку замислу автора, на ідейну атмосферу Кречета і його оточення, але дійової сили не набирає.

І вже ніякою мірою не можна назвати боротьбою за стратосферу діяльність Бублика, загалом дуже цікаво й майстерно створеного персонажа.

Один з героїв п'єси Стьопи звертається до лікаря Бублика, який на протязі своєї практики вислухав 99 тисяч гульсів, з такими словами: *«Два дністо гисляч нульствє, Тєрєнїї Мосинович, це двєрї в нашу стратосферу. Ви теж пілот»*.

Я гадаю, що аналогії з стратосферою тут бути не може, бо в діяльності Бублика ніякого, власне, нового революційного стрибка немає, а в боротьбі за завоювання стратосфери ми маємо колосальний якісний стрибок в людській діяльності. Та й самі борці за стратосферу є люди принципіально іншої якісної категорії. Отже, мотив стратосфери не став ні вузловим мотивом, ні вузловою проблемою драми. Це свідчить про ті труднощі, які наш драматург зустрічає на шляху творення проблемної п'єси, хоч і говорить про ті високі наміри, які драматург уже тепер ставить перед собою.

Ідеал боротьби за продовження життя людини виступає в п'єсі, як лейтмотив головного персонажа. Ідеал цей великий, благородний, але він не став центром сплетіння великих життєвих інтересів, драматичних конфліктів і переживань.

Так, експериментування Кречета впростає в драматичну колізію, приводить різні персонажі до сутички між собою, але не будучи розкритою в своїй суті, ця колізія йде лінійно боротьби не за самі принципи в науці, а лінійно периферичних, з погляду цієї проблеми, хоч дуже важливих, мотивів.

Справді, Аркадій, завідувач лікарні, виступає не як противник боротьби за продовження життя, а як носій інших якихось принципів у науці. В його особі маємо «прощення вульгаризатора, формаліста-бюрократа і конфлікт, таким чином, між Кречетом і Аркадієм відбувається не на полі самої науки, її принципів, а на периферії цієї наукової діяльності, в сфері адміністративно-організаційній, хоч кожному зрозуміло, що ми тут маємо різні протилежні ставлення Кречета й Аркадія до шукань, експериментів, але до експериментів, загалом незалежно від їх напрямку, змісту, до всього нового, що порушує нормальний хід раз заведеної бюрократичної машини. Цей конфлікт сам по собі не такий малозначущий. Навпаки, він виступає у дуже значущу проблему, яка має самостійне значення. Це проблема формального й суттєвого служіння соціалізму. Вихідний лейтмотив п'єси про боротьбу з передчасною смертю в ході драматичної дії висуває другу центральну проблему про формальне й суттєве служіння соціалізму. Ця проблема своїм значенням виходить далеко за межі одної ділянки соціалістичного будівництва і має актуальне принципіальне значення для всіх ділянок нашого великого будівничого фронту.

Ці проблеми, загалом кажучи, в меншій, або більшій мірі художньо розроблені, свідчать про одне, що ми маємо справу з п'єсою, насиченою свіжими й цікавими думками — думками, які знаходять велику співзвучність у свідомості найпередовішого глядача.

Пригадайте ряд реплік, як, наприклад, Валі: *«Заздрю пілотам, їм дано слухати нульствє вічєствїє»*, або захоплене висловлення Стьопи про роботу Кречета, що *«в цю хвилинку з гострим скальпелем в руках в типї операційного залу борєтєся з смертю, він одводїть її холодної руку, розриває кордонї жорстокої немнїучостї, вириває з одвічної ночї сонячні прекрасні дні»*. Пригадайте, нарешті, як поривання героїв п'єси в майбутнє перегукуються з героїчними ділами давнього мизучолого. Пам'ятаєте зворушливу розповідь матері Кречета про батька останнього, який перед самою смертю, заподіяною йому більими катами, гордо крикнув матері: *«Дивїсь, Марїє, дивїсь гордо і не плач, бо Іван твій смертю одкриває семафор в новє життя»*. Пам'ятайте, нарешті, не менш зворушливу розповідь санітарки про випадок *«з медїциною 1919 року»*. Пригадайте все це разом — і ви зрозумієте те коло життєвих мотивів, які насичують інтереси більшості героїв п'єси, ви зрозумієте й те, чому п'єса так доходить і хвилює глядача.

Йшли у нас не раз суперечки про інтер'єрну і екстер'єрну п'єсу. Так от маємо п'єсу інтер'єрну, більше того, значною мірою інтимну п'єсу. Дія відбувається в кімнаті, хатній обстановці. Усі персонажі переплітаються між собою не тільки громадськими, але й інтимними питаннями. Навіть офіційний представник влади Берест поставлений в умовах хатніх, інтимних взаємин. І хто, проте, скаже, що в цій інтер'єрній, інтимній п'єсі приглушені громадські інтереси? Помиляються ті драматурги, які вважають, що для розкриття психології людини, її душевного світу, треба обов'язково затиснути її в площу, яка огорожена чотирма стінами. Ми бачили на екрані у фільмі «Чапаєв», як у найеворшій обстановці громадянської війни, на фронті розкриваються перед нами найтонші душевні струни командира Чапаєва. Але ж і інтер'єр має свої особливості, свої особливі можливості підкреслити інтимні сторони життя людей. А хто скаже, що ця інтимність зайва, непотрібна? Навпаки, інтерес до всьогобічного пізнання людини робить актуальним і інтер'єрну п'єсу. А тому що таких п'єс, п'єс хороших, наших майже нема, тому ця п'єса Корнійчука повинна сприйматися глядачами, як свіже явище.

Герої п'єси Корнійчука — представники радянської інтелігенції, живуть повним змістовним життям, і саме тому вони повині хвилюючої енергії. А обертається справа навколо смерті. Амагробелі якось радив Вишневському — відмовитися від проблеми смерті. *«Чи не повинен він залишити цю проблему? Чи не повортає ця проблема життєрадісний порив автора до песимізму та безвихідності? Усі ми смертні. Але ми б'ємося за таке життя, якого ще не мало людство, ми б'ємося за життя мільйонів, за гідне людське життя і, одержавши перемогу, ми її із смертю будемо битися. Покищо проблема смерті — трагедія людини, і цю трагедію не зробили оптимистичною»*. Амагробелі висуває таку теорію: раніше битися за життя, а вже пізніше, після перемоги, битися із смертю. Амагробелі же помітив іскування Платонів Кречетів, які вже тепер борються із смертю, борються по-новому, пов'язуючи це з боротьбою за нове життя. І жодного песимізму в героїв Корнійчука нема. Інтереси громадські тісно переплітаються з іншими переживаннями. Через самі інтимні переживання, так би мовити, особисту драму Кречета виступають пружини громадського інтересу, і тому маємо зовнішню камерність, інтер'єрність при внутрішньому великому громадському змісті.

Уб не сказав усього про характер п'єси, коли б не відзначив її ліризму. Внутрішня теплота, яка іскриться з очей матері Кречета, санітарки, Валі, Стюпи, Ліді, Платона Кречета, емоціонально забарвлена мова, часті переходи від звичайної до напруженої мови, поетичні відступи в формі спогадів, або розмови з собою — все це наспичує п'єсу великим ліризмом. І, парешті, пайцініше, що підкреслюють театри, актори — це люди п'єси, її дійові особи. Це не характери великих і різноманітних пристрастей; не характери багатогранні, що вирізаються в пам'яті, як незабутні типи. Ні, тут жодного перебільшення не повинно бути. Немає тут і такого характеру, як Чапаєв. Щодо цього, то нашій драматургії не завадить ще змагатися з бр. Васильєвими, хоч я цим не хочу сказати, що Чапаєв є грань для нашої драматургії.

Досягнення Корнійчука в тому, що персонажі його живі, соковиті, в основному правдиві, і що кожний персонаж є хороши матеріал для акторської гри. Не можна сказати, що всі персонажі органічно з'єднані з фабулою, але попробуйте викинути персонаж, і п'єса стане біднішою, бо персонаж яскравий, він несе якусь тему, і він коли не фабульно то все такі своїми мотивами робить якусь допоміжну роботу на користь теми п'єси. Викиньте Бочкарьову. Фабула п'єси може легко обійтися без цього персонажа і жодного композиційного провалу тут не буде. Але як втратить п'єса від цього! Чому? А тому, що сам персонаж добре зроблений, а, подруге, тому, що він своїми мотивами підкреслює звучання теми про формально-бюрократичне «служіння» справі соціалізму.

Отже те, що Корнійчукові пощастило дати для всіх акторів справжні живі ролі, і що зокрема серед 14 дійових осіб є сім жіпочих ролей, ролей в основному яскравих — це велике досягнення Корнійчука, як драматурга. Не всі постаті п'єси достатньо довершені, не всі вони розкриті до кінця в їх ідейних пориваннях, не всі вони достатньо соціально обрисовані. Уже з того, що я сказав про саму проблему п'єси, яка не дістає повного драматичного розкриття, ясно повинно бути, що й головний посій ідеї п'єси — Платон Кречет сам не розкритий до кінця. Це цікавий, привабливий персонаж. Нам даються риси нового наукового робітника. Перед нами відкривається образ загнаниго в собі ученого, до певної міри душевинні лад цієї людини, але певні істотні сторони цієї особи закриті перед нами. Саме інтелектуальний світ, самий характер його бжукання закриті перед нами, а відтак не розкрита одна з істотних якісних сторін, що відрізняє нашого ученого, борця за революцію в науці, від ученого старого. Якось почувавш прикриті, що персонаж кидає сцену, не сказавши нам того, що дуже важливо.

Аркадій тематично менш цікавий як тип, безперечно, повніше, вразніше виступає в п'єсі. Це типовий спрощенець, вульгаризатор, «лустоцвіт», формаліст в роботі, базікало. Ми іноді патрапляємо на подібних персонажів, які під зовнішньою

метушливістю ховають власну рутину, інерцію, бездіяльність, творчу імпотенцію. Корнійчук безперечно талановитого схибив цей образ, але він значно виграв би, коли б ірроію у ставленні до цього типу заступила б гостра сатира.

Прекрасний тип голови Районного виконавчого комітету Береста, що в прямим антиподом базикалам і пустоцвітам типу Аркадія. Лейтмотив Береста це: «керувати — треба знати». Це він каже Аркадієві. З цим ж словом він звертається до Бочкарьової: «Керуєш лікарями і не знаєш». Берест вміє пов'язувати великі державні інтереси з турботою за окремих потрібних людей. Одне слово, Берест, це розумний, енергійний і культурний представник радянської влади на місці. Головне, що жодного ітатмпу в показі цього представника радянської влади немає.

Прекрасно обрисований старій земський лікар Бублик, який тепер чесно служить радянській владі. Більшого з Бублика зробити не можна Тягнути його до стратосфери — річ цілком зайва. Репліки в цьому напрямку не перекопильні. Але образ в цілому, саме образ старого чесного лікаря змальований з великою художньою чіткістю.

Не зовсім виразно виступає тип Ліди. Цікаво розгортається її індивідуальна драма, а разом з цим також і індивідуальні особливості її: трощки поетичності, трощки егоїстизму, трощки сучасної діловитості, трощки примхливості, але з цього не виростає тип інженера-архітектора чи загалом будьякий тип. Коли загалом Корнійчук виявляє у своїй п'єсі велике вміння індивідуалізувати характери, то тут ця індивідуалізація значною мірою переступила через грань можливого і тому заступила собою тип.

Інші жінки, навіть ті, що несуть епізодичну функцію, змальовані прекрасно. Прекрасна мати Кречета в її пролетарському благородстві в її стихійній пролетарській свідомості, прекрасна санітарка в своїй розповіді, піонерка Майя, Бочкарьова. Отже, загалом Корнійчук вивів на сцену дуже цікаву галерею нових, яскравих, обвіяних великою ліричною теплою, персонажів.

Зріст художньої культури, драматургічної зрілості почувается у детальній розробці сцен. Справді, п'єса має ряд блискучих сцен, які з такою інфювкою розроблені, що, вихоплені з контексту п'єси, становлять самостійний художній інтерес. Беріть сцену, в якій Аркадія умовляє Бублика підписати заяву на Кречета, сцену в лікарні, в якій розповідь санітарки являє собою чудову художню новелетку, — адже вони мають закінчений художній характер. Правда, картина друга третього акту має її недоречності. Аркадія, після того, як Ліда категорично одсилає його починати життя спочатку, не повинен більше залишатися на сцені. Дальші його репліки, зокрема ті, які декларують раптове його протверезіння, зайві й невинправдані, але більшість сцен розроблені з художньою чіткістю. Деякі товариші створюють під знак запитання самий кінець п'єси. Адже кульмінаційний пункт драми виступає, кажуть вони, в кінці першої картини третього акту, коли драматична боротьба Кречета закінчується перемогою одного з його експериментів. Навіщо ще потрібна сцена зустрічі Кречета з Лідою та з усіма його друзями? Навіщо потрібний оцей весільний кінець, де, мовляв, торжествує «добродетель»? Автори подібних тверджень припускають велику помилку. Вони забувають основну лінію розвитку сюжету даної п'єси. Вони забувають, що драматизм Кречета виключає й індивідуально-любобну колізію, яка тісно переплетена з колізією суспільного характеру. Розум Ліди з Кречетом заховував в собі і недовір'я до його експериментів. Отже, повернення Ліди в справжнє й остаточне розв'язання драматичної колізії. Уже прихід Ліди в останній картині до Кречета незалежно від того, чи вона одружилася з ним, чи ні, означає певне визнання правильності прагнень Кречета. Нарешті, цей прихід доповнює, яскравіше розкриває нам обличчя самої Ліди. Не будь цієї останньої картини громадські інтереси і стимули Ліди були б меншою мірою ясні.

Отже, для створення повного торжества Кречета, його експериментів потрібний, конче потрібний той кінець, який дав Корнійчук.

Але різноплановість — характерна риса п'єси. Перехід від інтимно-побутових сцен до сцен психологічних, від психологічного нагнітання до побутової простоти, від гострих драматичних сцен до сцен лірично-настробних, до сцен напівжакрових — явище, яке ми вже бачили, правда, в іншому плані, в «Загибелі ескадри», свідчить про різносторонність художнього хисту, про багатство художньої палітри нашого драматурга, про те, що Корнійчук доходить до справжніх секретів художньої майстерності.

Культурний зріст Корнійчука треба відзначити і з погляду будови словесної тканини п'єси. Чи треба повторювати значення словесної скупості, лаконічності, мотивованої виправданості кожного слова в драмі? П'єса Корнійчука визначається тим, що в ній немає словесної нарочитості, немає нав'язливої агітаційності, немає жодної сенсативності, псевдо-філософичності — всіх тих рис, які так часто драгують у п'єсах. Велика безпосередність, щирість, яка приймає весь п'єсу. Й героїв, проймає й словесну тканину. Звідси й моцологі п'єси так органічні перекопильні в однаковій

мірі в устах санітарки, як і в устах Береста. Це не значить, що справді діалог, репліки досягли тут повної довершеності, що геть усе там виправдано і умотивовано. Я вже вказував на недоречність репліки про стратосферу у звертанні до Бублика. Я уже вказав на потребу обірвати на певному місці розмови Аркадія.

Невмотивованими, здаються нам розмови Аркадія про ззов бажання перейти до столиці. Перебільшенням є, на мою думку, раптовий перехід Береста у своєму моголозі від прозаїчної до віршованої, просто ямбічної форми мови. Але це поодинокі либи. В цілому словесна тканина п'єси і з погляду мовної характеристики героїв, і з погляду органічного зв'язку її з ходом дії, і з погляду виразності, і з погляду драматичної акцентації, і з погляду лірично-емоціонального — демонструє великий зріст драматургічної культури Корнійчука.

Резюмуючи треба сказати: п'єса Корнійчука з усіх поглядів, як з погляду ідеї, теми, так і характерів, жаңуру, мови становить свіжо й оригінальне явище, справжній новий якісний вклад в радянську драматургію.

А. САРАДЖЕВ

Безперечно є об'єктивна підстава порівняти тему п'єси гов. Корнійчука «Платон Кречет» з темою геніального твору Гете «Фауст». І в концепції обох творів і у філософській ідеї їх є спільне. Я не думаю, що це загальне навіяне впливом Гете на Корнійчука. Це спільне має об'єктивну підставу в епохах, що породили ці два твори. Спільна концепція і спільний образ твору подані однаково, проте, у принципіально рівних соціальних умовах; звідти — різний зміст і різний характер філософії «Фауста» і «Платона Кречета».

Філософська ідея п'єси Корнійчука така: В епоху будованого соціалізму, коли справжнє щастя і радість життя, справжня свобода й любов, живе творче єднання з природою стають здобутком сотень мільйонів робітників і колгоспників, коли в кожного члена цього великого колективу зріє і розвивається дійсно героїчне, один з багатьох, колишній робітник, а тепер хірург, Платон Кречет, ставить своїм завданням спільно з своїми молодими соратниками примусити відступити саму смерть, ту смерть, яка невблагальною рукою примушує спинятися найвеличезні серця, найвеличезні розуми.

В історії людства ми знаємо багато прикладів, багато художніх образів безстрашних людей, що кидали визов смерті. Велич і безстрашність цих людей нас вражає, але ми бачимо їх безсилля, їх самотність і безрозсудність: перед ними стоїть страшна загадкова природа й найстрашніший з її законів — смерть, незрівняно могутній, непереможний ворог.

В своєму «Фаусті» Гете відобразив нам той момент в історії людства, коли буржуазний устрій разом з породженими їм великими матеріальними силами мів в особі доктора Фауста кинуті сміливий визов природі і смерті. І перед Фаустом встає світобудова, встають могутні стихійні сили земної кулі, як нерівні з ним, як незрівняні з ним духи. І Фауст відмовляється від порівняння себе з цими великими силами, він відмовляється штурмувати небо, він готовий обмежити свою боротьбу відвоюванням у темних морських стихій і в боліт клаптиків землі, пнматочків життя.

Платон Кречет, породжений вищим ніж капіталізм, суспільством, і коли ми є свідками його боротьби з стихійними силами природи — зі смертю, нас не смішить, нас не страшить незрівняність цих двох ворогів.

Вся п'єса в цілому, всі вчинки і слова Платона Кречета переконують нас в його перемозі. Не дивлячись на його поразку (а смерть батька Лідя і викаже поразкою Платона Кречета), ми знаємо, що він переможе. Ми знаємо, що Кречет належить до тих людей, за думками й словами яких стоїть діло. Вони зроблять своє. Платон Кречет не сам — він невіддільний член непереможного колективу. Товариш Корнійчук одного разу сказав, що його п'єса навіяна великими образами людей, що перемогли темну смерть Арктики і завоювали досі неприступні висоти стратосфери. Радянські пілоти, що вирвали на крилах радянських літаків з дупких лабетів смерті переможці Арктики, але це не одніокі — герої. Це були люди невідомі до того часу, але з них талася велика можливість цієї перемоги, і світ був вражений цією перемогою. Такого героїзму ми чекаємо від кожного радянського громадянина. Цей героїзм породжений епохою, породжений радянським ладом. Двадцять років стоїть Платон Кречет твердо на своєму посту, захоплюваний великою ідеєю. Він бореться зі смертю. Він відводить щоразу її холодну руку, яка намагається вирвати окремих будівників соціалізму. Він віддаляє границі жорстокої неминучості, мріє про той день, коли в цієї темної ночі будуть вирвані мільйони сонячних прекрасних днів. Платон Кречет невідступно йде в цьому напрямку. Проект санаторія, поданий Лідюю — виправлений

ним, перетворений в санаторій сонця. Перемога Платона Кречета твориться не тільки його руками. До цієї перемоги він йде разом з усією Радянською країною. Між ним і перемогою не лежать слюзи пригнічених, ця перемогу він творить не чужими руками.

Фауст, що переміг море, лише одинока особа. Його перемога завойована чужими руками і шлях до цієї перемоги лежав через нещастя Баквіди і Фелемона. На його шляху підстергають його четверо жінок: Порок, Турбота, Нужда і Смерть. Вже з перших дій трагедії ми бачимо цю одиноку фігуру, яка зарпаса в порохи кабінета, в темні хащі магії і алхемії. Його душить сучасне життя. Він хоче вирватись до життя на простір. Велика мудрість Гете полягає в тому, що він перемогу Фауста не відокремив від Мефістофеля, — цієї великої й розумної, але злої, кривавої сили. Шлях до перемоги веде через нещастя Гретхен і її брата, через труп безвищої її дитини, через Вальтургієві почі темних пристрастей, через війну й темві фінальсові махінації. І скрізь супутник йому Мефістофель — чорна страшна тінь його перемоги, чорна страшна умова його перемоги. Фауст відходить від кохання, відходить від вина і пристрастей, він махнув рукою на небеса.

Фауст пізнав межу своїх сил: «Довольно места для великих дел и на земле». І для цих «великих дел» Фаусту потрібні влада і власність. Велика ідея діл — підкоряти крок за кроком море.

Чим ближче Фауст до перемоги, тим більше він віддаляється від людей не кажучи вже про те, що він нічого спільного не має з тими людьми, що становляться його зброєю у боротьбі з природою. Великим символом є осліплення Фауста. Сліпота дає йому можливість споглядати себе, свою міць, слухати своє «слово», яке здається йому всемогутнім, всетворячим.

Але так само символічно, що Платон Кречет у своїх стражданнях і радостях не замикається в себе: у день його народження, коли він зайнятий операцією, його друзі чекають його дома. Навіть до деякої міри піднесений стиль їх похвал і захвату нормальний і реальний. І молоді, і старі Терентії госпюють однаково віддані і допомагають йому. Глибоко характерне ставлення Платона Кречета до своїх товаришів і соратників, воно виявляється у дружбі, в готовості відійти від всього особистого на користь спільній справі; коли Платон Кречет, пригноблений тяжкими думками про свою поразку, пригноблений невдачею свого кохання до Ліди, він хоче на хвилину лишитися самотнім, до нього звертаються з вимогою зрятувати комісара. Глибокий зміст цієї сцени розкривається на загальному фоні основної ідеї п'єси: і в поразці, і в перемозі шлях Платона Кречета не до внутрішніх переживань і пристрастей, а до таких же, як він будівників і майстрів життя. Не даремно, коли Платон знепритомнів після операції народного комісара, ё лікарю дзвонять робітники з заводу.

В цьому світлі набуває особливого змісту (незвичайно побутового) любов Платона Кречета. Страждання і радості життя, творчості повинні виявитись також у коханні, у виході людини з власної шкаралупи, в світлому почутті симпатії, яка народжується до молоді, що ледве-ледве оформлюється, ще недосвідченої жінки.

А Фауст? — він залоптав кохання Гретхен. Коли в тюрмі Мефістофель повідомив Фауста, що він має йти за ним, інакше він — Мефістофель, покине Фауста, лишити його з нею, з Гретхен, Фауст пішов за Мефістофелем. Звичайно, ідею, що перемогає капіталізм, Гете не міг вкласти в ідилію міщанського кохання. Грандіозні зрушення тієї епохи повинні були придрушити особисте життя двох людей тихе кохання безпорадної Гретхен. Велике нашої епохи те, що такі перемоги відносять щастя й окремих людей. Будівництво соціалізму здійснює найкращі почуття окремих людей. Не даремно кохання, що було об'єктом лірики буржуазних поетів, стало суспільною проблемою у нас.

Якщо Фауст міг йти до перемоги, спираючись на темну криваву постать Мефістофеля, то це символічно для капіталізму. Це була епоха буржуазних революцій, і Фауст ще щиро міг говорити про те, що він бореться за волю і щастя людей. Це була глибока самоомана. Фауст забув, що за ним стоїть Мефістофель.

Шлях до перемоги для Платона Кречета був відкритий героїчною смертю робітника-революціонера — його батька. Він своєю смертю відкрив, — говорить його мати, — семафор у життя. Жерти і кров, що підготували перемогу Кречета, це кров його класу, який буде нове світле життя в героїчній боротьбі з темними Мефістофельськими силами капіталізму.

Обмежуючись деякими моментами у порівнянні Фауста і Платона Кречета, я хотів би закінчити його так: велич твору Гете полягає в тому, що в ньому Гете зумів піднятися над своєю епохою й узагальнити в художніх і філософських образах світогляд свого класу. Слабкість тов. Корнійчука полягає в тому, що в його п'єсі не відчувається глибокого охоплення автором епохи кризь пряму невичерпного багатства філософського світогляду більшовизма.

Й. ГАНС

Загальна висока оцінка Платона Кречета полягає в тому, що це п'єса, яка по-новому ставить окремі проблеми нашої сучасності, ставить їх в такій драматургічній зав'язці і колізіях, що у багатотисячного глядача вона викликає додатковий рій думок.

Правильна основна думка доповідача, що лейтмотив п'єси є боротьба проти передчасної смерті, є боротьба за повернення сонця мільйонам трудящих. Але цінним у п'єсі є те, що автор спромігся вихопити з буденного життя таку сторону, повз яку ми всі часто проходимо з холодною байдужістю.

З погляду театрального автор зробив більше, ніж багато його сучасників: він відгукнувся на заклик акторів. Я беру саме актора, бо п'єса нас часто цікавить і ми обізнаємось з нею через театр, через актора, що доносить до нас типи, образи, які створив автор. Актори часто вимагають: дайте нам роль для творчості. Я пам'ятаю, як кілька років тому т. Ужвій — акторка театру «Березіль» — висувала вимогу перед драматургами — створити такій образ жінки, над яким можна було б творчо працювати і який міг би радувати глядача?

Велика заслуга Корнійчука, що він спромігся дати в своїй п'єсі саме такі образи. Слід пам'ятати, що роботу над образом, після автора продовжує талановитий актор.

Хочу попередитися з доповідачем, щодо окремих типів і про те, як автор подав їх, і як театр інтерпретував в особі тих, чи інших виконавців.

Бублик ніби у всіх глядачів викликає високу оцінку, навіть появу його зустрічають оплесками. Товарищ Щупак безпелляційно позитивно говорить про Бублика. Проте я не так високо підношу Бублика, хоч і припускаю в даному разі можливість аналогії в плані стратосфери, що заперечував т. Щупак. Адже автор не ототожнює цілком Терентія Йосиповича з стратонавтами. Автор передбачає такий заклад, який сьогодні зробив товариш Щупак і дав репліку самому Терентію Йосиповичу: «Ні, я тільки готую аеродром, а ви будете літати». Значить Бублик своє справжнє місце знає. Я вважаю, що в великій ролі, скільки б не працював над нею актор (а в нас працюють куди менш над роллю, ніж у МХАТ'і і у великих московських театрах), лише після того, як він виїшов перед глядачем він починає вrostати в матеріал, і більше відшліфовувати образ. Не треба забувати, що хоч Бублик дано в комедійному плані, це глибокий філософський образ, над яким треба багато працювати, тому мене цей образ не задовольняє.

Я також не погоджуюсь з доповідачем щодо цілої композиції твору. Товариш Щупак висунув таку тезу: чи можна викинути хоч один персонаж з п'єси? І говорити — ні. Я вважаю, що коли не цілу роль, не цілий персонаж, то багато від цих персонажів можна відняти. Я маю на увазі картину піонерки з букварем. Можна викинути цю картину і п'єса від цього нічого не втратить.

Зокрема, останній епізод може бути цілком перероблений і від цього п'єса не постраждає, а навпаки виграє.

У мене були побоювання, що успіхові «Загібелі ескадри» автор може великою мірою завдячити хвилюючій темі, самому матеріалу. Правда, по тому, як автор вибирає матеріал ми судимо про автора. Істотно, що Корнійчук взяв саме цю тему, бо він не байдуже ставиться до тих чи інших подій нашої дійсності. Але робота Корнійчука над «Платоном Кречетом» показала, що мої побоювання були безпідставні, тому що художник талановитий. Я тоді мав менше підстав відчувати й розуміти талант художника у Корнійчука, як ми переконалися в цьому, побачивши далішу його роботу, зокрема «Платон Кречет». Коли нема художнього таланту у автора, прекрасні теми не досягають високого художнього виразу.

Заслуга Корнійчука полягає в тому, що він, з одного боку, може вибрати хвилюючі теми з нашого багатогранного життя, з другого боку, він так умів втілити їх у художньому творі, що в узагальнених типах і образах глядач бачить живих людей з всіма властивими живій людині позитивними й негативними рисами і, головне, з основною ведучою революційною тенденцією.

І КУЛІС

Я хочу почати з полеміки з тов. Щупаком, власне кажучи, з одним його зауваженням, що звичайно «це ще не Шекспір». Незалежно від того, чи Шекспір вже той чи інший письменник, чи ні — дерзати, братися за такі проблеми, над якими працювали і Шекспір, і Гете, і Гюґо — нам слід. Буржуазні письменники, навіть у найвищих своїх заплах, були неминуче обмежені буржуазним світоглядом, були неминуче обмежені тими рамками, які їм ставив капіталістичний лад. І ця обмеженість, це порочне коло капіталістичної системи, за яке не могли вивратись й найкращі

класици, можна проілюструвати аналогією, між «Фаустом» і «Платоном Кречетом». Фауст — це був приречений, засуджений бунтар, який даремно намагався заглибитися в таємниці природи, намагався ствердити своє «я» лад звітном, що його оточує. Він зазнав поразки. Саме тому, що коли Фауст почав відвоювати від моря територію, щоб «ощасливити людей», тоді сили, які Фауст сам викликав, вийшли зпід його влади, не підкорилися йому. Це й символізує собою те-порочне коло, про яке говорив Маркс і в якому задихався капіталістичний світ.

Ми знаємо зразки світової класичної літератури, автори яких намагалися дати інший «вихід», показували інше ставлення до смерті. Були, наприклад, спроби просто ігнорувати смерть, не рахуватися з нею, глузувати з неї. Монолог шекспірівського «Гамлета» нагадує монолог Кречета з черешом, при чому пантеїзм Гамлета, запозичений Шекспіром у Дж. Бруно. Але у Бруно він був оптимістичний (все існуюче прекрасне), а у Гамлета це виливається в песимістичний цинізм, коли він говорить: «Мы откармливаем животных, чтобы откармливать себя, а себя для червей. Этим все кончается».

Побувши в університеті, засвоївши пантеїстичну філософію, Гамлет ніби вступає проти церкви, проти соціалізму, але з другого боку, діяти він не може і не вміє. Він говорить, що справа в мислі — мисль робить вчинки хорощими чи поганими, і все, що має силу і значення, це лише мисль. Діяти йому не дано, бо це значило-б боротися або за стару феодальну міць, або за нову владу торговельної буржуазії. Ні те, ні друге йому не підходило. Тому Гамлет обмежувався лише висловленням думок.

В буржуазній літературі були й інші зразки ставлення до смерті. Це безсилля, покора судьбі, «року».

Деякі намагалися знайти вихід у «безумстві хоробрих». Цей вихід в даному разі й показує нам у своїй п'єсі «Платон Кречет» Корнійчук. — Творити життя, продовжувати життя, боротися проти передчасної смерті і старості з тим, щоб побороти і смерть, і старість — це основна проблема п'єси. Поруч з цією проблемою пролетарського гуманізму, перемоги над силами природи, перемоги, яку може дати тільки соціалістичний лад, яку може дати тільки керівництво нашої комуністичної партії більшовиків, — в п'єсі ставиться проблема методу, яким ми досягнемо цієї перемоги. Ось це і є проблема стратосфери яка протиставляється тому «потолку», який існує в кожній справі. І в цій же авіації є потолок — певна висота, до якої може піднятися аероплан. Але ми знайшли стратосферу, до якої підніслися наші стратонавти, і цим ми поширюємо наші перспективи в колосальну кількість разів. Дли того щоб досягти стратосфери, раніш треба було досягти потолка. У процесі будівництва нової соціалістичної культури використовуються всі надбання попередніх віків і в цьому відношенні досвід Бублика готує нам аеродром для нової стратосфери. І це тому це правильно, що тут показано, як Бублик включається в боротьбу за стратосферу. Він переключив своє життя на те, щоб готувати ґрунт для цієї стратосфери. За капіталістичного ладу він не міг піднятися, а ми можемо це зробити. Ми його втягуємо в процес боротьби за стратосферу. Ми бачимо, як він знаходить правильну адресу «лікаря», який не стільки вилікує його серце, скільки вилікує його від обмеженості ніби то «механічної людини» (хоч він далеко не механічна людина). Він знаходить цю адресу, адресу партійного комітету. Тут бачимо, що кращі люди, виховані дореволюційними умовами, знаходять дорогу до партії, на партію покладають свої надії. Це прекрасна риса, що відзначає якраз нашу епоху, і, безперечно заслуга Корнійчука, що він зумів підкреслити цю рису.

Тут можна провести аналогію з радянським літературним процесом, коли ми втягуємо до своїх лав найкращі кадри старої інтелігенції поруч з зростаючим молоді. Коли хочете, той же зразок міємо в драматургії, коли з одного боку у нас є Корнійчук, з другого Кочерга, старий драматург, який в останній своїй п'єсі «Майстри часу» піднявся на вищий рівень в творчості. Цей процес закономірний в умовах диктатури пролетаріату. Це наслідок перевиховання, яке провадить наша комуністична партія, її керівник товариш Сталін.

У нас по суті поняття «провінція» нема. Провінція там, де палять на вогнищі країні князівки, країні досягнення людської мислі. Провінція — це фашистська Німеччина, провінція — це фашистська Польща, провінція — це буржуазна Європа. У нас провінції нема, бо в «найглухішому» куточку, в найменшому селі у нас розв'язуються проблеми всесвітнього значення. Місце дії Платона Кречета — периферія, але проті Платон Кречет не провінціал. Він один з тих, хто руйнує думку, нашу думку, наше життя вперед до нових неосяжних обріїв. Він один з тисяч, з десятків тисяч, що діють в кожному куточку нашої прекрасної батьківщини.

Але у нас є ще пережитки минулого, і боротьбу з цією провінціальною й потребою її подолати підкреслює Корнійчук. Ця провінціалістична є у Аркадія, хоч він прагне до столиці — риса характерна для буржуазної інтелігенції.

Таким чином, Корнійчук показує, як у нас розв'язується завдання ліквідації

решток пережитків капіталізму не лише в економіці але і в свідомості людей. І коли тут тов. Ганс сказав, що «барабани епохи» не потрібні, що це «уступки відомству Наркомосу», так я кажу: нічого подібного. Ці «барабани епохи» — халтура, що часом знаходиться місце у творах деяких письменників, які претендують на звання соціалістичних, радянських. Це та-ж провінціаліщина, це дрібно-буржуазні й буржуазні пережитки в свідомості і в творчості у нас, і треба було звернути на них увагу. Це зробив тов. Корнійчук, і зробив цілком правильно. Він показав, як ми підносимося у стратосферу. Але й це не є межа. Ми підносимося все вище, перед нами відкриваються більш широкі й високі перспективи, ми готуємо міжпланетні рейси.

І це стосується рівною мірою і нашої творчості, це стосується художньої літератури, драматургії.

Корнійчук піднісся на значно вищий рівень, ніж у перших п'єсах. Ми це відзначаємо, як нашу перемогу не тільки Корнійчука, а всієї нашої радянської, пролетарської літератури, як наслідок тієї колосальної уваги, яку приділяє нам партія й геніальне керівництво товариша Сталіна, найкращого друга радянської художньої літератури.

Але разом з цим ми кажемо, що Корнійчуку, і Первомайському, і Микитенку, і іншим нашим драматургам і письменникам не можна зупинятися на досягнутому рівні. Навіть, коли вам буде здаватися, що ви пройшли «потолок», досягли стратосфери (хоч художня література відстає від інших ділянок соціалістичного будівництва) коли навіть вам це здається, намагайтеся, що перед нами є ще широкі перспективи, намагайтеся про міжпланетні рейси, умійте дерзати, пускаючися в них. Але водночас не відривайтеся від нашої землі, від нашої дійсності, від нашої реальності. Засвоюючи творчий метод соціалістичного реалізму, намагайтеся досягти рівня вимог його. Я певний, що і цих ширших, дальших перспектив ми досягнемо, бо у нас є Кречет і багато їх, є Бересті і багато їх, тому що в нас є Корнійчук. І даремно скаржаться товариші, що в п'єсі сказано про лікарів, а не про педагогів, інженерів і т. д. У тому одна з найкращих якостей п'єси, що вона дає справжнє узагальнення дає змогу поширити ті проблеми й висновки, що їх дає автор, на всі інші галузі соціалістичного будівництва. У нас є партія, є ЦК партії, є товариш Сталін. Це найкраща запорака того, що ми й ці найвищі перспективи досягнемо в кожній галузі — і в літературі, і в театрі, і в медицині, і в металургії, і в авіації і мореплавстві.

Б. ЖЕБРУН

На основі перемог соціалізму ми добиваємо в нашій країні рештки капіталізму та його лазутників. На цій основі ми перемагаємо, мобілізуючи активність мас на побудову безкласового соціалістичного суспільства. Ось чому в такий час, в таких умовах перемоги соціалізму в країні, особливо звучить оптимізм, особливо звучить радість сприймання побудови нового світу. Цей оптимізм, ця радість боротьби завжди органічно властиві марксизму-ленінізму. Не даремно Маркс говорить, що «істотна форма духу це — радісність, світло»...¹

Не даремно в другому місці Маркс вказує, що «остання фаза всевітньо-історичної форми є її комедія, щоб людство *смієчись*, розлучалося з своїм минулим».² Отже, знищуючий сміх в боротьбі зі старим, радість боротьби й перемог — ось риси, які перш за все повинні бути відображені художником в нашій літературі.

Звідси стає ясным величезне значення твору тов. Корнійчука «Платон Кречет». Такий твір міг з'явитися в період пролетарських революцій і війн тільки в нашій країні.

І не випадково тема боротьби з силами природи, закладена в драмі тов. Корнійчука, знайшла своє відображення в п'єсі «Оніт» Треньова і в п'єсі «Жизнь зовет» Белоцерковського.

Треньов ставить проблему продовження людського життя. Віль-Белоцерковський ставить проблему зміни теплої течії в сторону північного льоду, щоб там зацвіли квіти й стало щасливим і многогранним людське життя.

Наші радянські художники, таким чином, відображують в художній формі велику жагоду життя й боротьби за побудову безкласового суспільства. Ці художники пролетаріату відображують в образній формі ту-ж знаменну й високу жагоду життя в країні соціалізму, яку сформулював так вдало пламений борець за соціалізм, соратник товариша Сталіна товариш Кіров.

¹ К. Маркс і Ф. Енгельс, т. I, ГИЗ, 1928 р., стор. 112.

² Там же, стор. 403.

Ці мотиви чужі творчості світу, який йде до загибелі, — світу фашистського капіталістичного рабства. Корнійчук своєю оптимістичною п'єсою краще ніж інші наші художники показав органічність цієї теми тільки у нас.

На якій-же ідейно-художній глибині розв'язав т. Корнійчук цю проблему? Я висловлюю тільки про один момент — про центрального героя п'єси — про Платона Кречета. Як удався художнику цей образ позитивного героя? Які асоціації викликає він у глядача зокрема у мене? Мене насамперед цікавить момент музикальних занять талановитого хірурга. Мотивіровка цих резаг у автора така: гра на скрипці розвиває мускулатуру пальців, що необхідно для хірургії. Може це й так. Але в образі хірурга, що грав на скрипці, мені хочеться бачити якийсь прообраз людини майбутнього, коли не буде над людською тяготи поділ праці.

Прп комунізм, на іншій звичайно принципівній оснoві — ми будемо мати пемірно багатогранішу своїми творчими можливостями людину.

І ось Платон Кречет з цього боку, як образ позитивного героя, мене мало задовольняє. Я не вимагаю спрощеності, грубої тенденційності від автора п'єси, але я вважаю, що його герой вишшов в значній мірі абстрактний. Я вважаю, що т. Корнійчук недостатньо обдарував Кречета фантазією, недостатньо заглибився у специфіку проблеми боротьби за людське життя, недостатньо заглибився у вивчення цієї проблеми.

Коли б тов. Корнійчук заглибився в це питання і дав би простір фантазії, наслідок був би інший: герой вишшов би інший.

Це не значить, що необхідно натуралістично освітлювати дапу проблему. У Корнійчука є характерне в цьому відношенні місце, коли хірург пішов і робить операцію. Людина, яка підійшла б з натуралістичною міркою, сказала б: дозвольте, ми не бачимо, як робиться операція чому вона так швидко здійснюється і т. д. Це було б несправильно. Умовність необхідна. Але коли ми чуємо тільки розмову про продовження людського життя цього теж не досить. Наша дійсність настільки багатобачна, висуває настільки великі й глибокі ідеї, настільки можлива реалізація цих ідей в нашій дійсності, що навіть постановка їх в загальній абстрактній формі звучить, як художній твір. Але все-ж таки ми повинні підходити з більшою міркою. Ми не повинні зупинятися на тому, що дав художник. Ми хочемо більшого.

Зокрема я хочу сказати, що на образі Кречета лежить відбиток надмірних переживань на шкоду мисленню. В одні з моментів автор мелодраматизує образ Кречета; наприклад, в сцені непричтменості після операції. Проте талановитого радянського фахівця подібного типу я особисто змальовую собі більш розумним, більш глибоким, оригінально-відважним. В образі героя я мало цього виявляю. Він змальований автором, в основному, як технік, як майстер своєї справи. Якої небудь принципіально-нової ідеї, яка б блиснула, виявилася (крім загальної ідеї про боротьбу за продовження людського життя) я в нього не бачу.

Маркс писав Лясалю з приводу одного з образів його твору «Твій Гутен, на мою думку надто являє одне лише тільки «захоплення»: це скупчо. Хіба не був він в той час умником, відважним дотепником».¹ Я вважаю, що образ Платона Кречета в значній мірі носить те собі ці ж хлби в наслідок поспішки, недоробленості, він не устоявся, він не зовсім викристалізувався.

Я хочу зупинитися ще на композиційних моментах п'єси. Мені здається, що Корнійчук створив в композиційному відношенні п'єсу не досить міцну. Конкретно: довга і недостатньо оброблена сцена з монологом Кречета після того, як пішла Ліда, розтягнута, статична і навіть мало потрібна сцена розмови Аркадія з Лідою, коли вона прийшла прощатися з Платоном. Правда, тут викривається Аркадія і, очевидно, в цьому і полягає мета автора в даному разі. Але це було достатньо зроблено вже перед цим. Тому тут це зовсім зайве.

Всі ці моменти композиційного характеру вносять з недоробки окремих образів. Зокрема недостатньо оброблений образ Аркадія, як ворога; чомусь автор вважав необхідним послати його в маси на перебудову, щоб він змінився і внаслідок цього. Я вважаю, що автор тут виявляє шкідливий гумалізм по відношенню до цього героя, тому, що наслідок не відповідає даній автором сутності Аркадія.

Я не маю можливості говорити про останні образи, хороши і міцно зроблені, наприклад, мати Кречета, Берест, санітарка, Бочкарьова, Гублін і нарешті піонерка, яка дана відмінно з повним знанням справи.

Ще пара зауважень про такі деталі, як наприклад дзвоник робітників після операції комісара. В наших умовах така деталь має дуже велике значення. Як у каплі води відображується світ, так тут у цій маленькій деталі відображується наша дійсність: ця деталь говорить про величезну спаяність робітничого колективу з представниками радянської влади.

¹ «Литературное наследство», М. 1932, кн. 3, стор. 16.

І друга деталь — це перевод на другу роботу Бочкарьової. В світлі вказівок товариша Сталіна в останній його промові про обережне ставлення до людей, про те, що коли людина не справляється — треба їй допомогти, порекомендувати на іншу роботу і т. ін. Цей момент звучить в п'єсі дуже вдало і по партійному.

Деякі сльві про стилеві особливості двох п'єс Корнійчука: «Загибель ескадри» і «Платон Кречет». Я підкреслюю і, може трохи не погоджуюсь в цьому з товаришем Щупаком, що особливість стилю п'єси яскраво відзначена в «Загибелі ескадри», взагалі збережена в «Платоні Кречеті». Ця стилева єдність намічається як єдність творчого шляху автора, і це дуже важливий принциповий момент в оцінці художника. Не зважаючи на те, що тематика обох творів різко відрізняється по своєму стилю, вони єдині. В обох п'єсах та-ж схвалюваність, ліризм, підвищеність і та ж інтерпретація героїв, як возвишених борців за соціалізм — все це ми бачимо в обох п'єсах по відношенню до основних героїв, на якій би ділянці вони не зходились. Це основне в п'єсі Корнійчука, Радянська драматургія збагатилася гарною проблемною п'єсою.

О. ДЗЕНІС

Виступаючи, як глядач, зупинюсь лише на одному питанні — питанні про основну ідею п'єси.

З рядом товаришів, які тут виступали, я не погоджуюсь. Я не погоджуюсь з тим, що в п'єсі треба, як основну ідею, вбачати ідею боротьби з смертю чи з передчасною старістю.

Мені здається, що в п'єсі є багатша, ширша ідея, яка включає в себе й проблему боротьби з смертю, а проблема боротьби з смертю є лише конкретною ділянкою, на якій показується, ілюструється основна провідна ідея п'єси тов. Корнійчука. Основною ідеєю в п'єсі, на мою думку, є питання про зміст життя але ця ідея (про зміст життя) не дана через призму індивідуальних шукань смислу життя відірвано від суспільства; вона дана через яскравий показ того, як зміст життя окремого індивіда нерозривно пов'язується з розвитком всього суспільства, з боротьбою в суспільстві — з класовою боротьбою, боротьбою за нове світле життя, за комунізм.

Корнійчук зумів показати (і в цьому його основна заслуга), що перша-ліпша тема нашого багатого, багатогранного життя в суспільстві, яке буде соціалізм під керівництвом пролетаріату, в суспільстві, звільненому від експлуатації, — є хвилюючою темою. Необхідно лише зуміти тему розкрити, показати багатство її змісту. Боротьба за глибоке пізнання законів природи, за оволодіння цими законами, за використання й спрямування їх в інтересах всіх трудящих — боротьба за науку, за нові гігантські досягнення у всіх без винятку галузях життя людського суспільства — відкривається в справжньому розумінні лише в суспільстві, звільненому від експлуатації, яка в інтересах капіталізму пригнічувала індивідуальну свідомість, розумовий розвиток трудящих, обмежувала обрій кожної людини.

Соціалістичне суспільство відкриває перед кожним його учасником небачені ще в історії людства обрії, кличе кожного до перебувалих ще в історії людства взлетів думки до нових досягнень, відкриття, випаходів, кличе кожного вкласти максимум можливе в загальний потік розвитку суспільства. Соціалізм кличе кожного його будівника до розвитку, що не знає меж, відкриваючи перед кожним загальну для всіх стратосферу, яка в той же час захоплює кожного окремо, — світле майбутнє людського суспільства.

Головна заслуга Корнійчука полягає в тому, що він зумів показати, що кожний учасник великого будівництва соціалізму повинен бачити стратосферу на своїй ділянці роботи, стратосферу не індивідуальну, а ту спільну стратосферу, яка лежить за вузькою стежею, створеною експлуаторським ладом, за стежею, вище якої піднятися індивіду не дають умови експлуаторського ладу, стратосферу, яку відкриває боротьба за соціалізм, стратосферу, в яку може піднятися лише індивід, що усвідомлює свій нерозривний зв'язок з інтересами широких мас трудящих і що почуває себе нерозривною частиною армії бійців за соціалізм, що бачить цю спільну для всіх трудящих стратосферу.

Корнійчук зумів включити своїх героїв (в першу чергу, звичайно, Кречета) в цю боротьбу за стратосферу; він зумів включити боротьбу з смертю в загальний потік боротьби за нове, світле життя, за комунізм.

Не праві ті товариші, які бачать в Кречеті насамперед лікаря, а не представника цієї великої армії бійців за краще світле життя. Мені здається, що лікар, галузь медицини Корнійчуком обрані для цієї п'єси, можна сказати, випадково. З таким же успіхом художник може показати цю велику боротьбу за світле життя, за комунізм, за стратосферу на прикладі першої-ліпшої ділянки. Кожний з нас, хто дійсно бореться пліч-о-пліч з пролетаріатом за комунізм — бачить в Платоні Кречеті частку самого

себе. І в цьому сила п'єси Корнійчука. Глядач знаходить в собі дещо спільне з образом Платона Кречета, який дає Корнійчук. В цьому виняткова сила п'єси.

Я ніяк проте не вважаю, що образ Платона Кречета поданий без хиб, але це основне завдання все ж Корнійчук виконав успішно.

Придивіться до всіх образів, які подані в п'єсі. Ви побачите, що основна ідея боротьби за стратосферу взначає кожний образ. Можна лише поставити питання — як яскраво Корнійчук відбив цю ідею в кожному образі, але ця ідея взначає обличчя його образів. Наприклад, коли Кречет — це стратонавт вже сьогоднішній, то піонерка — це майбутній стратонавт, який вже готується до того, щоб летіти в стратосферу, перевищити існуючі стелі, стелі зашпнені нам від старого ладу. Боротьба за оволодіння силами природи таксамо включається в цю загальну боротьбу за стратосферу, в боротьбу за подолання стелі, залишених старим експлуаторським ладом.

В цьому ж плані дані й інші образи в п'єсі. Берест, голова Районного виконавчого комітету, теж стратонавт і не випадково в кінці п'єси в уста Бублика вкладено слова, що характеризують Береста, як великого майстра життя.

Візьміть Христини Архіпіву, вона — теж боєць за стратосферу. Її оповідання про операцію комісара — це оповідання про сміливий політ у стратосферу, про сміливе розуміння смислу життя, смислу великої боротьби за комунізм.

В цьому ж плані, на мою думку, подані й такі типи, як Бублик і Аркадій. Бублик прийшов до нашого нового життя після довгого перебування земським лікарем, він прийшов з старою спадщиною, старими традиціями і не спроможний цілком звільнитися від цього старого. Він не спроможний просто сказати Аркадію, що він не підпише заяви проти Кречета, а намагається крутити, але він все ж чесний працівник. Він чесно включився в боротьбу за соціалізм, але на цьому глянуть старе, і саме цим пояснюється, чому Бублик каже, що він не зуміє полетіти в стратосферу, що в стратосферу полетять інші, а він лише готує аеродром. Він чесний працівник, що вперто працює бере участь у великому соціалістичному будівництві. Його «90.000 пудів», виміряні ним за час його лікарської діяльності, звичайно, є той досвід, без якого досягти нових висот медицини не можна, але він сам надто почував на собі тиск минулого, щоб вирватись, бути дійсно стратонавтом в житті і йти до більших висот, йти новими шляхами. Він усвідомлює й чесно це визнає.

Подивіться в цьому ж плані Аркадія. Аркадія, можливо, подано автором не досить виразно — може в цьому випен і театр, але як тип він ясний. Аркадій — це людина, що не думає про стратосферу, людина, що не виїшла за межі тієї стелі, яка створена буржуазним суспільством. У нього є тільки одна стеля — інтереси його особистого життя, особистого добробуту, якому він підкоряє всю свою роботу. Цей тип не може бути стратонавтом. Стратонавту Кречетові, стратонавту Берестові, майбутньому стратонавту-піонерці, Бубликові, який розуміє смисл боротьби за стратосферу, за нове світле життя, за комунізм — протиставлено цю людину, яка не бачить іншої висоти, крім стелі індивідуального добробуту.

Корнійчук дав Аркадія, як людину, яка в кінці п'єси усвідомлює зруйнування цієї своєї низької стелі буржуазного життя, якому він підкорив всю свою роботу, в якому бачив смисл життя. Але треба відзначити одну хибу в образі Аркадія, поданому автором. Аркадій, коли руйнується його стара стеля, якому він визначав смисл свого життя, нові стелі все ж ще не бачить. Він тільки визнає, що йому доведеться починати жити спочатку, але смисл його заяви автором не розкритий.

У боротьбі за стратосферу людського суспільства — основна ідея п'єси, яка дає можливість глядачеві бачити, в образах, поданих в п'єсі, частку самого себе. В цьому сила п'єси. Цієї основної ідеї ми не повинні випустити. Не в боротьбі з передчасною смертю як такою треба шукати основну ідею п'єси, а саму проблему боротьби з смертю треба розглядати через цю велику проблему боротьби за стратосферу, що пронизує п'єсу.

Є в п'єсі ряд структурних хиб. Окремі типи, зокрема Аркадій, Ліда, подані не досить виразно.

Піонерка, принаймні в такому вигляді, як вона подана глядачеві в театрі ім. Франка, дає не живую, що не досить виражає майбутнього стратонавта.

В п'єсі є цілком зайвий тип — це Оля. Викиньте Олю з п'єси і п'єса нічого не втрапить.

Ось питання, які мені хотілося поставити. Ставив я їх як глядач, і чекаю, що т. Корнійчук допоможе нам всім в розв'язанні питань, поставлених тут на диспуті.

В цілому — п'єса т. Корнійчука «Платон Кречет» безперечно являє собою велике досягнення на його творчому шляху й розкриває в цьому талановитого, глибокомудрого письменника, який обіцяє створити талановиті твори. Будемо чекати, що тов. Корнійчук у наступних своїх роботах створить яскраві образи нових людей, — яких утворює наша епоха — образи мільйонів подібних до Платона Кречета бійців за соціалізм на наших заводах, в наших колгоспах, ударників великої соціалістичного будівництва.

О. КОРНІЙЧУК

Мене, звичайно, схвилював сьогоднішній диспут, тому що це вперше в моєму житті таке обговорення моєї творчості і тому, що тут виступали надзвичайно кваліфіковані глядачі і ставили передо мною великі вимоги.

Тут дехто говорив про те, що мовляв, я це не Шекспір, що треба рости, вчитися. Це дуже добре, що мені нагадують, але я сам добре знаю, що треба вчитися. Це гарно в своїх виступах завжди підкреслює Павел Петрович Постишев. З особливою чутливістю він це підкреслює в одному листі до комсомольців, які пішли в кінематографію. Павел Петрович нам писав: «Дуже радий вашим успіхам в кінематографії. Вчіться далі і не задирайте носа». Це хороша, тепла нам вказівка. І дійсно, основне, що губить молодих письменників, це коли вони задирають носа, забуваючи про учобу, забуваючи про самокритику. Я хочу зараз заспокоїти товаришів, що навіть ті порівняння, які мене радісно хвилювали, порівняння моїх образів з величними образами Гете і інших видатних письменників, не дадуть мені забути про потребу вчитися.

Я прекрасно знаю, що я ще не піднявся до тих висот, до яких треба піднятися нашою драматургові в нашу велику епоху. Я цим зовсім-не хочу ні-якою мірою принизити свою роботу. Я знаю, що тут справа стоїть дуже серйозно і знаю, що і т.т. Дзеніс, Сараджев, Кулик, Шупак, коли ставили це питання передо мною, то з тією метою, щоб якомога ширше і краще наші творчі крила розправилися, щоб ми дійсно йшли вгору.

У нас більше зараз емоцій, бажань, поривів пристрасних тому, що молодь наша зовсім інша, не та, яка була до революції, але наше лихо в тому, що нам часто не вистачає глибокого філософського синтезу, не вистачає культури, щоб реалізувати образи, які ми часто інтуїтивно відчуваємо, в яких могли б відобразити всю велич ідеї нашої епохи.

Зараз, радянська драматургія наша на великому піднесенні. Мабуть, ми швидко будемо свідками, що хтось в нас дасть той твір, про який мріють, який бажать бачити наші кращі представники партії і наші глядачі.

Я працював над «Загибеллю ескадри». До того у мене було кілька п'єс. Я написав п'єсу «Кам'яний острів», «Штурм», «Кам'яний острів» — це була п'єса, як кажуть, слабувата, а в «Штурмі» я по молодості хотів розбити всі канони драматургії, мені здавалося — це легко зробити. Це була хворість молодості. Не раз мені болуче було, що мене не розуміли. Правда, я не поламав канонів. Це мені не пощастило, можливо було таким методом їх ламати, але хотілося щось зробити інакше, нове. Один епізод у Донбасі, один в Берліні... героїв багато. Епізоди були об'єднані ідейно-асоціативним зв'язком і я так плутався, що не знав, що робити з великою кількістю героїв. Я так закручував ситуації, що і глядач плутався, і я плутався. Не того мені хотілось.

Я відчув і побачив після «Штурму», що начитавшись книжок, сидючи за столом, нічого не зробили. Основа — це вивчення нашої радянської дійсності, і зерно стилю соціалістичного реалізму — це правда нашої соціалістичної дійсності.

Тому, коли я приступив до роботи над «Загибеллю ескадри», я почав зовсім іншим методом працювати. Я поїхав на море, я зустрічався з людьми не лише на морі, але й на суші, які діяли тоді, вивчав документи, вивчав складний політичний переліт 1917 р. Коли я починав роботу над «Загибеллю ескадри», мені думалося, що моряки це просто веселі «братішки», але я побачив, що це були справжні герої. Довелося все ламати, я зробив п'єсу «Загибель ескадри», яка йде багатьма мовами в нашому Союзі.

Коли я за п'єсу «Загибель ескадри» одержав другу премію на Всесоюзному конкурсі, тов. Стецький мені сказав: «Знаєте, тов. Корнійчук, п'єса у вас хороша, але далі просимо вас, не поспішайте. Боріться за високу якість, не поспішайте і дайте великий твір». Коли я приїхав з Москви, я знав, яка на мені відповідальність. Треба писати, але що написати, яких героїв взяти? Спочатку я думав взяти виняткових героїв, а потім вирішив: справа не в винятковості, що завжди штовхає на спрощену ходульність, словесну еквілібристику, вимучену штучну композицію і надумані, нетипові колізії. Наша справа драматургів шукати передових людей доби й любити цих героїв (мені так здавалося, і я бачу, що не помилявся), коли вони не будуть відрізнятися від активних будівників соціалізму якоюсь певним підкресленою винятковістю, це будуть прості люди — наші герої повинні виростати з мас. Але ця простота є найскладніше мистецтво.

В мене виник образ стратосфери. Я зустрічався в Ленінграді з письменниками (коли там йшла «Загибель Ескадри»), я їм розповів сюжет, розповів їм, що пишу про стратосферу. Два письменники тоді одразу: «О ми теж пишемо про стратосферу». Я їх заспокоїв, що я взяв стратосферу, як образ: в різні стратонавти і в різні стра-

тосфери. Є стратосфера на 20.000 метрів в гору, «потолок», встановлений героями — авіаторами, стратонавтами, і в теж стратосфера на 1 метр глибини в землю.

Я чув, що агрономи, невеличка частинка молодих прекрасних агрономів нашого сьогодняшнього дня, працює над тм, що прищеплює пшеницю такій траві, як перій, що не боїться посухи. Уже вони, здається мають перші досягнення. Мліпають роки. Вдається чи не вдається їм зробити, але я собі уявляю, що ці люди почали не сплять мріють збільшити людство від колосальної марної праці, від стихійного лиха, яке часто пищить працю мільйонів людей.

По різному можна підійти до нашої роботи і в різних ділянках з свої великі герої, є своя стратосфера.

Мені треба було вивчити роботу і побут робітників медицини, передусім для того, щоб менше було слів «медичних», мене передусім цікавили люди. Тов. Дзеніс має слушність — те, що Платон Кречет хірург, це просто дає пову фарбу. Але основне — це образ Кречета як представника нашої епохи. Я вже розказував колись, що коли розкрив журнал, старий журнал, і побачив там портрет Чехова і навколо його героїв, то я сказав: коли зібрати всі портрети наших драматургів і їхніх героїв, то було б більше драматургів, ніж героїв. Наше завдання — не копіювати один одного, а давати нових людей, нові свіжі образи. Я обрав медицину.

Коли я пристував до роботи, то стільки ж знав у медицині, як і ви. Просто, коли у мене щось боліло, я ходив до лікаря. І ось я вирішив поїхати в різні міста, побувати в лікарнях. Побачив я коло сотні складних операцій жив серед цих людей. вивчав літературу і побачив на цій ділянці великих героїв. Мені довелось зустріти дуже багато цікавого. Мені порадили, що є прекрасний хірург, надзвичайно цікава людина, але дуже замкнена. «Коли ви можете його розкрити, він вам дасть багато матеріалу». Я прийшов до цього лікаря на прийом. На двері у нього висить табличка: «Прийом від 6 до 8 год. вечора». Я подзвонив без червти? Якесь жіночка запросила мене зайти. У приймальні чекало двоє хворих. Мене лікар прийняв останім. Мені сказали, що це дуже сувора людина, й от я чекаю що буде. Хірург каже: «Прошу вас, садитесь, чем могу служить?»... «Доктор, я очень болен». — «Да, знаю, ко мне здоровые не ходят. Дальше». Після такої відповіді я побачив, що дійсно мені дали вірну характеристику цього лікаря, але все ж людина цікава. «Доктор я очень болен, у меня мысль одна; идея навязчивая, я не могу спать, она меня преследует. И вот я пришел к вам»... Він дивиться на мене і каже: «Вам психиатр нужен, а я хирург. Вы меня извините пожалуйста». Я кажу: «Психиатр мне не поможет. Мне нужна очень сложная операция», і починає розказувати: «Була прекрасна ніч... я блуни дивлявся у вікно... в кімнаті стояв накритий стіл, на дивані лежала хороша дівчина — Валя... Я йому з пам'яті розказував перший акт своєї п'єси і коли дійшов до скрипки, він схвильовано промовив: «Так ви ж писатель?». «Да». Я пішов від нього о пів на треттю ночі. Потім прийшов до нього на операцію. Він втягнув мене в певне коло людей й розкрив мені багато, я побачив, що для нашої справи — як знайти шлях до людини, щоб її розкрити, жодні офіціальні відрядження не допомагають.

Тут я підхожу до принципіального питання, — до закиду тов. Шулєпа, що було б краще, коли б у «Платоні Кречеті», ми конкретно бачили, що саме він робить. Слід було б, палити на це особливо Жебрун, ясніше показати винахід Кречета.

У нас був ряд п'єс — п'єси про робітників, про заводи тощо. Я вважаю, що ми ще не дали по-справжньому образ робітника в драматургії.

У чому була слабкість п'єси? У тому, що драматурги (і я в тому числі) образ, наприклад, винахідника, що можливий лише в нашу добу, так спрощували, що тепер, коли говорять про винахідника, то деякі іронічно посміхаються. Глядачеві, замість того, щоб показати пристрасть цієї людини, її устремління тощо, показували тощо що цей винахідник робить, в кінці п'єси колесо закрутиться, зробить людину винахідником — і на цьому кінець. Я знаю зараз до 30 цікавих робіт, які мабуть скоро стануть світовими роботами в медицині, але це питання розв'яжеться, а завтра будуть знов нові і нові винаходи. Я міг би вибрати одне відкриття 1929—1930 р. і вилести його в п'єсу, але ж я робив п'єсу про людську породу нову, а не про відкриття бо їх будуть тисячі через 20 років, і через сто, а людська порода — образ передової людини нашої епохи — неповторний. Мене цікавить петочиний опис деталей винаходу — експерименту Кречета, а точний опис розкриття рухів його психіки. Мене цікавить філософія Кречета, його ідейна спрямованість, його кров, його нерви. Коли ви, в театрі нагороджуєте Кречета оплесками, коли ви його любите, — ч ви його любите, це факт, бо ви хвилюєтесь в театрі і тут на диспуті у своїх виступах, бо ви наїшли в ньому якісь близькі до себе риси — один, як Кречет, а другий хоче стати таким як Кречет, або має в собі якісь елементи цієї людини, — він вам цікавий, рідний. Я багато мав розмов з глядачами і приблизно знаю, що цікавить в «Платоні Кречеті». У цій п'єсі я провів пилки вперед, і водночас зв'язав з минулим. Я коли, читаю наших класиків, руських класиків, і західноєвропейських, то бачу, що най-

більш вражає мене, як драматурга те, що життя там іде не тільки на цій сцені, а в дуже багато різних осіб, яких на сцені немає, але ж вони діють і впливають. Це було великим мистецтвом і цьому нам треба вчитися. У нас — піднялася завіса, і життя почалося; спустили в останній дії завісу — і життя закінчилось. А драматург мусить увійти в життя й щоб глядач теж думав, що далі буде з такими образами, які він бачив на сцені, за долю яких хвилювався.

Мене дуже радує, що тут багато людей по різному хотіли найти ідею п'єси. Усі ці думки кардинально не розходилися, але були різні цікаві підтинки. Коли б усі відразу сказали одне і теж, сказали б, що дважди-два — чотири, це було б гірше для мене.

Тепер про деякі образи. Мені подали таку записку: «Тов. Корнейчук, чому у вас так плохо показана Ліда — ви ей не дали путевку как инженеру, а как жене. Разве женщина не может быть инженером и почему Ліда не осталась сразу у Кречета. Счастье ваше, что мало времени, а то б мы вам подавали... Группа женщин». От про Ліду найбільше тут говорили. Я думав довго над цим образом і спочатку хотів дати сформований образ жінки, члена партії. Я хотів узяти хорошу талановиту дівчину, яка по була ніколи в столиці, в якій багато в хитань, індивідуалізму тощо, яка ще не сформована, перебуває в «процесі становлення». Вона любить... Мені говорять: прийшла до Кречета й залишилася б зразу (останній акт). Мені здається, що коли людина любить (мабуть я не помиляюсь...) по справжньому, то в неї повинна бути якась прекрасна гордість великих емоцій. Мені здається, що коли люди люблять, вони не говорять про любовь. Просто вони говорять про цей стіл, а в підтексті — велика любовь... І ось Ліда (я захищаю цей образ, захищаю від вас, хто написав записку, захищаю тому, що Ліду треба підтримати, тому що таких, як Ліда у нас є не мало, вони тільки-но вступають у життя, і в цих ще багато нез'ясованих для них питань, і до них треба уважно ставитись людям, які вище їх, які краще знають життя). Ліда це не негативний, а позитивний тип, який хоче дуже й дуже добре зробити проект. І за лордон її послала Берест не тому, що вона став жінкою Кречета, ні, він і спочатку хотів її командирувати до Італії, як молодого талановитого архітектора. Вона хоче бачити твори Леонардо-да-Вінчі, вона хоче ознайомитися з творами Мікель-Анджело, а стародавньою архітектурою. Берест, цей майстер життя, знає, що ці люди люблять один одного, й тому вона іде. Дехто говорить, що кінець п'єси легкий. Мені легше було б зробити інший кінець. Звичайно, можна зробити Береста іншим: прийшов, привітав Кречета, і все. На цьому я міг би закінчити п'єсу. Але я хотів дати ще одну цікаву рису Берестові.

Нашому сьогоднішньому героєві часто не вистачає того брильянта, який був у героїв класиків, нашим героям не вистачає «жесту» в літературі, а в житті він є.

Дехто каже; як це — голова виконкому тут у тонкій любовній справі втручається; це його знизує тощо. Невже краща людина нашої доби нездатна розумітись в такій тонкій справі як кохання? Невже в ній нема чуйності і теплоти до прекрасної закоханої молодої пари? Невірно. Бересту за його теплість, людський вчинок глядач у театрі віддав свою гарячу любов радісним сміхом і оплесками.

Я не вірю в те, щоб можна було б вас, глядачів, провести, ви дуже вблагливі. Ви даєте йому оплески, бо в нього справжній «жест» і за це ви його любите. Я прошу вас просто подумати більше над цим, товариші «скептики».

Тут говорили про те, що Платон Кречет не до кінця розкритий. Тов. Жебрун говорив, що Кречет блідий, бо в нього нема фантазії. Це неправильно. Або про те, що «сцена знепритомнення — це мелодрама» — каже тов. Жебрун. Це теж не вірно. У нас є товариші в літературі, які так звикли, до схем, що глибокі психологічні переживання людини одразу, в одну хвилину відносять до мелодрами.

Що я до барабана епохи — хтось сказав, що цього не треба було включати в п'єсу. «Барабани епохи» — це не лише критика на ту поезію і постів, що навчилися грохи римувати, але не навчилися думати. Цей вірш також допомагає мені в розгортанні сюжета і в розкритті нових якостей моїх героїв. Публик і стратосфера. Я цілком приєднуюся до тов. Дзеніса, який дуже хорошо розкрив цей образ. Бублик готує аеродром. Звичайно, в стратосферу він не полетить, і він це знає. Бублик це позитивний тип, який прагне і чесність, і роботу на службу соціалізму.

Тов. Сараджев дуже гостро поставив передо мною питання філософського озброєння. Це абсолютно вірно. Цього певнстачає мені — певнстачає безперечно в тому розумінні, як цього хочеться тов. Сараджеву, щоб ми давали твори ще вищі. Я хочу заповнити, що я докладу зусиль в цьому напрямку. Філософію вивчити не можна (так мені уявляється), сівши на рік і вивчивши книжки. Я гадаю, що лихо паше в тому, що ми, радянські письменники України, ще недостатньо зв'язані з людьми, які працюють у галузі філософії, економіки тощо. Сьогодні вперше відбувається такий вечір з przyjacielsкими УАМЛІН'у. Ми знаємо, що письменники минулої епохи були прекрасно озброєні і філософією, і економікою, і політикою. Сьогоднішній вечір, ініціатором з ініціативи УАМЛІН'у, де вступали кращі представники УАМЛІН'у,

дає багато і для письменників і для глядача. Я думаю, що нам треба й далі обговорювати наші твори, як сьогодні.

Я продумаю багато питань, які були поставлені тут. Мабуть, мені ще доведеться працювати над «Кречетом». Мені доведеться працювати коло двох місяців на генеральних репетиціях МХАТ'у, і я думаю, що цілий ряд коректив можна буде внести. Правда, все це невеличкі зміни, бо я не думаю кардинально переробляти п'єсу, а тільки дати крапцю шліфовку, зважити на цікаві зауваження. От — наприклад, зауваження тов. Дзєніса відносно такого персонажа як Оля. Я знаю, що це фон, і без неї можна обійтись. Я ще подумаю над цим питанням і, очевидно, внесу деякі зміни.

Мене питають, чому п'єса має назву «Платон Кречет». Платон це хороше ім'я, а Кречет... Уявіть собі, коли Аркадій на сцені скаже: «Платон Іванович Свістулькін» (сміх). Відчуваєте, що не підходить? Треба обирати прізвища, відповідно характеру. Безперечно, акторам було важко працювати спочатку над цією п'єсою, бо вони не звикли до таких п'єс, але тепер вони входять в образи їм уже легко працювати. Театр ім. Франка провів колосальну роботу.

Коли окремі образи, недороблені то, центральні образи — Кречет, Берест, Бублик, мати Кречета — в цілому доходять до глядача, хвилюють його. З великою майстерністю і емоціональним насиченням ведуть ролі заслужені артисти республіки т. Шумський і Ватуля — Береста. Засл. артист республіки Борисоглібська — мати, артист Яковченко — Бублика. Успіх п'єси значною мірою залежить від того, чи працюєш у контакті з режисером. Такий певний контакт у нас з тов. Кожевським був. Він надзвичайно чутливо ставився до твору і до автора і це дуже багато дало. Ця вистава є велика перемога театру і режисера, це треба тут відзначити.

Я не встиг відповісти на багато запитань. Тут передо мною поставили досить складні питання. Коли я почув, що почали порівнювати образи, які я дав, з великими образами світової літератури — це мене так схвилювало, що стало навіть важко розібратися зараз же в усіх цих моментах, складних проблемах, поставлених тут.

Дозвольте відповісти на запитання, які вас хвилюють, в новій якості — в моїй новій роботі, до якої я скоро приступаю.

УМОВИ ПРИЙОМУ ДО ІНСТИТУТУ ЧЕРВОНОЇ ПРОФЕСУРИ НА 1935—1936 р.¹

1. До Інституту червоної професури, що має Філософський, Економічний, Радянського будівництва, Історичний і Літературний Відділи, приймаються члени КП(б)У переважно робітники (не менш як 75% усього складу), з теоретичною та загально-освітньою підготовкою в обсязі столичного КОМВІИП'у, що мають достатній досвід керівної, партійної, радянської, професійної та господарської роботи. Для вступаючих до відділу готування кадрів загальна підготовка встановлюється в обсязі робітфаку.

2. Вступаючи до ІЧП повинні подати письмову роботу за спеціальністю. Товаришів, що подали задовільну письмову роботу буде допущено до усних іспитів з теоретичної економіки, філософії (діамату, істмату), історії ВКП(б) та КП(б)У. Для вступаючих на основні відділи ІЧП обов'язково знання однієї чужоземної мови (в обсязі ВІИП'у).

3. Партстаж для вступаючих до ІЧП встановлюється для робітників не менш як 6 років, для службовців — 8 років та досвід керівної роботи не менш як 3 роки. При наявності не менш 3 років активної (керівної) комсомольської роботи партстаж може бути зняжений на 1 рік. Для Істор. парт. сектора Історичного відділу ІЧП партстаж устанавлюється: для робітників — не менш як 8 років, для службовців — 10 років та досвід партійної керівної роботи не менш як 5 років. Для вступаючих до відділу готування кадрів партстаж устанавлюється: для робітників — 5 років, для колгоспників 6 років.

4. До складу аспірантів ІЧП приймається членів партії віком не старше 35 років.

5. Т.т., що вступають до ІЧП, повинні надіслати на адресу: Київ, вул. Жертя Революції № 12 такі документи: а) заяву про вступ, б) командировку Обкому, в) автобіографію, г) засвідчену довідку про партстаж та соцстан, д) докладну партхарактеристику первинної партійної організації затверджену Обкомом КП(б)У, е) копію вітського документа, ж) висновок медичної комісії про стан здоров'я, з) документ про освіту.

6. Прийом заяв з усіма документами провадиться до 1-го червня 1935 року. Всі заяви і документи розглядає Дирекція Інституту й надсилає до мандатної комісії ЦК КП(б)У.

7. У разі позитивного розв'язання питання про прийом мандатною комісією ЦК КП(б)У, кандидати надсилають до ІЧП не пізніше 15 липня письмову роботу; т.т., що їхню роботу визнано за задовільну, допускаються до усних іспитів. Усні іспити провадитимуться від 15 вересня 1935 року.

8. Т.т., допущені до прийому мандатною комісією ЦК КП(б)У, одержують додаткову 2-х місячну відпустку з збереженням зарплати по місцю своєї роботи.

9. Т.т., які прийняті до ІЧП, забезпечуються гуртожитком і стипендією в розмірі від 250 до 350 карб.-на-місяць. Родичи слухачів гуртожитком не забезпечуються.

Зав. відділу пропаганди марксизму-ленінізму ЦК КП(б)У (Ашрафлі).

Директор Інституту червоної професури (Гіттель)

¹ Список літератури надруковано в № 1 Журналу за 1934 р.

Редакційна колегія: *З. Ашрафян, Л. Гіттель, О. Дзеніс,*
Т. Постоловська, А. Сараджєв.

Відповідальний редактор — *О. Дзеніс.*